

125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки

Матеріали науково-практичних конференцій
до 125-річчя з дня заснування
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського
та на вшанування 130-річчя з дня
народження Д.І. Чижевського

Науково-публіцистичне видання

Кропивницький
2024

125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки

**Матеріали науково-практичних конференцій до 125-річчя з дня
заснування ОУНБ ім. Д.І. Чижевського та на вшанування 130-річчя з
дня народження Д.І. Чижевського**

Науково-публіцистичне видання

**Кропивницький
2024**

УДК 027.53.021(477.65)''1899/2024''(042.5)
С 81

125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки : матеріали науково-практичних конференцій до 125-річчя з дня заснування ОУНБ ім. Д.І. Чижевського та на вшанування 130-річчя з дня народження Д.І. Чижевського) [Текст] : збірник статей / Упоряд. Н.Ф. Калашнікова. – Кропивницький : Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського, 2024. – 106 с.

Збірник містить доповіді, виступи та повідомлення учасників двох науково-практичних конференцій – регіональної та всеукраїнської, які відбулись у квітні та вересні 2024 року в Обласній універсальній науковій бібліотеці імені Д.І. Чижевського у Кропивницькому з нагоди 125-річчя з дня заснування ОУНБ ім. Д.І. Чижевського та на вшанування 130-річчя із дня народження Д.І. Чижевського: «125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки» (4-5 квітня 2024 року) та «Дмитро Чижевський в контексті ХХ–ХХІ століть: минуле та сучасне до 130-річчя видатного мислителя» (27-28 вересня 2024).

Збірник розрахований на фахівців у галузі бібліотечної справи та суміжних галузей, а також усіх, хто цікавиться історією та краєзнавством.

Упорядник, редактор: Калашнікова Н.Ф.

Відповідальна за випуск: Животовська В.Г. – директор ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Зміст

Матеріали науково-практичної конференції «125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки»: до 125-річчя з дня заснування ОУНБ ім. Д.І. Чижевського та на вшанування 130-річчя з дня народження Д.І. Чижевського (4-5 квітня 2024 року)

Животовська Валентина. 125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки	5
Ткаченко Оксана. У пошуках власного стилю: системні трансформації – запорука сталого розвитку і прогресу бібліотеки.....	8
Літвінова Єлизавета. Публічні бібліотеки області на шляху сучасних перетворень	13
Андрійченко Наталя. Масштабування діджитал-технологій шляхом проведення інформаційно-просвітницьких тренінгових заходів із цифровізації освіти в Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського	18
Завіна Оксана. Бібліотека як драйверний простір для підтримки ментального і фізичного здоров'я місцевих громад.....	22
Резнік Ірина. Простір для зустрічей у бібліотеці.....	25
Паталах Катерина. Інформаційно-туристичний портал Кіровоградщини як складова web-доступності ОУНБ імені Дмитра Івановича Чижевського.....	30
Юрченко Сергій. Науково-методична діяльність ОУНБ ім. Д.І. Чижевського через призму архівних документів	33
Лісняк Катерина. Сторінками історії бібліотеки імені Дмитра Чижевського у роки Другої світової війни.....	35
Юрченко Сергій. Науковець-славіст Дмитро Чижевський.....	41
Зеленська Наталія. Особиста бібліотека Дмитра Івановича Чижевського у фонді ОУНБ.....	44
Яцкул Лілія. Поза кордонами: у розмаїтті літературних скарбів Дмитра Чижевського.....	46
Радіонова Олена. Україномовні видання з колекції Д. І. Чижевського.....	49
Ушакова Світлана. Колекція творів мистецтва, присвячених Дмитру Івановичу Чижевському, у фондах головної книгозбірні області.....	52
Троцюк Тетяна. Від традицій до креативу: трансформація діяльності Олександрійської громадської бібліотеки за 137 років існування.....	54
Томашевська Лариса. Бібліотечний простір: трансформація в сучасному вимірі.....	63
Солдатенко Наталія. Діяльність бібліотеки в структурі комунальної установи «Центр культури і дозвілля»: територія змін та активностей	66
Якимчук Людмила. Сільські бібліотеки в умовах децентралізації: вектор змін	69

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дмитро
Чижевський в контексті XX–XXI століть: минуле та сучасне до 130-
річчя видатного мислителя» (27-28 вересня 2024 року)**

Русул Олег. Історико-філософський вимір творчості Д.І. Чижевського.....	72
Стовпець Олександр. Філософія візуального мистецтва в інтерпретаціях Дмитра Чижевського (на прикладі бароко).....	76
Голубович Інна. Бібліотека в емігрантському житті «людей Книги»: Дмитро Чижевський та Георгій Флоровський.....	81
Левченко Валерій. Одеський період життя Д. І. Чижевського: документи, факти, історія.....	87
Левченко Галина. Люди та локації в житті Д. І. Чижевського в одеський період.....	90
Гончаренко Ілля. Політична діяльність Дмитра Чижевського в роки української революції.....	94
Чемерис Андрій. Еміграційний період діяльності Дмитра Чижевського.....	97
Цветік Марина. Студентські роки Дмитра Чижевського.....	102

125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки: матеріали науково-практичної конференції до 125-річчя з дня заснування ОУНБ ім. Д.І. Чижевського та на вшанування 130-річчя з дня народження Д.І. Чижевського (4-5 квітня 2024 року)

125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки

Валентина Животовська,
директор Обласної універсальної
наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського
(м. Кропивницький),
заслужений працівник культури України

Наприкінці 90-х років минулого століття відомий американський бібліотекознавець Вільям Візнер висловив у статті «Бібліотечна справа вступає в зону сутінок» таку думку: «...Незважаючи на усі наші намагання, ми повинні зрозуміти, що історична місія бібліотек завершена, що у найближчі роки наші бібліотечні зали поступово спорожніють і що портативна електронна книга, удосконалюючись, стане останнім цвяхом, забитим у нашу колективну труну».

Сьогодні – квітень 2024 року, щойно завершилася обласна науково-практична конференція, присвячена 125-річчю з дня заснування ОУНБ імені Дмитра Чижевського та 130-річчю з дня народження славетного земляка, ім'я якого носить бібліотека, і я хочу поділитись міркуваннями про роль бібліотек у житті людей і громад.

Очевидно, що прогнозований футурологами крах бібліотек не відбувся. Що ж відбулося? На моє переконання, великий еволюційний крок, завдяки якому бібліотека за своєю сутністю стала простором, де люди зустрічаються, спілкуються, навчаються і разом творять майбутнє. Не поспішайте звинувачувати мене в пафосності. Бібліотека імені Дмитра Чижевського успішно функціонує як інтелектуальний простір, де є доступ до світових інформаційних ресурсів і відбувається величезна кількість культурних, пізнавальних та дозвілєвих заходів.

Бібліотека стала базою для безперервної освіти й самоосвіти, джерелом творчого та естетичного пізнання, місцем для громадських активностей. В ній функціонують безплатні клуби з вивчення англійської, німецької та французької мови; невдовзі знову відкриються курси з вивчення польської.

Бібліотека реалізує десятки проєктів: медичних, екологічних, туристичних, краєзнавчих, мистецьких, літературних, психологічних, освітніх для малечі, школярів, студентів, робітників певних професій та людей поважного віку.

Бібліотекарі надають послуги з медійної, інформаційної та цифрової грамотності, навчають користуватися сервісами електронного урядування і мають партнерські зв'язки з різними державними і громадськими закладами, установами, на замовлення яких проводяться тренінгові заняття та інформаційні сесії. Серед партнерів бібліотеки з даного напрямку діяльності – обласний центр соціальних служб та обласний центр зайнятості, ветеранські організації, заклади культури тощо.

Бібліотека Чижевського є платформою для підтримки ментального і фізичного здоров'я людей, на якій щорічно бібліотекарі проводять понад сотню різноманітних активних заходів, де висвітлюють теми збереження здоров'я та профілактики захворювань. Практично жоден захід не обходиться без участі партнерів, а це обласні центри контролю та профілактики хвороб, профілактики та боротьби зі СНІДом, планування сім'ї та репродукції людини, обласний клінічний онкологічний центр; співпрацює бібліотека і з лікарями приватної практики, які також є партнерами закладу. Величезну увагу фахівці бібліотеки приділяють психологічному здоров'ю людей – дітей і дорослих – під час війни, в чому їм допомагають відомі кропивницькі психологи. Бібліотека є учасником багатьох всеукраїнських проєктів, спрямованих на допомогу людям. Для мене особисто це дуже важливо.

Сучасна бібліотека давно вийшла за рамки книгозбірні. Сюди люди приходять за позитивними емоціями та натхненням і все це отримують повною мірою. Серце бібліотеки – Книга. Пишаюсь, що Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського багато років є майданчиком для зустрічей з українськими письменниками та літературними діячами. Протягом попередніх місяців у бібліотеці свої твори презентували поет, прозаїк, есеїст і перекладач Юрій Андрухович, сценаристка Ксенія Заставська, політичний діяч Юрій Гудименко, журналіст і режисер Руслан Горовий, письменник-інтелектуал, прозаїк та есеїст Степан Процюк, науковець Володимир Поліщук, музикантка і літераторка Ольга Полевіна, письменник Василь Бондар, художниця Ольга Краснопольська, дослідниця та мандрівниця Валентина Гребньова, поетки Олена Трибуцька, Ольга Могильда, Тетяна Дробіна та Надія Гармазій, письменниці Елеонора Бельська та Вікторія Шкабой і багато інших.

Долучитись до проєкту «Публічні лекції» фахівці бібліотеки запросили таких відомих науковців, як Григорій Ключек та Оксана Гольник; у бібліотеці реалізували чудовий проєкт «Розмови про літературу з Сергієм Михидою». У партнерстві з академічним обласним українським музично-драматичним театром імені Марка Кропивницького бібліотека реалізує культурологічний проєкт «Голосні читання».

Бібліотечні краєзнавчі студії збирають пошановувачів історії рідного краю. Цього року розпочав роботу клуб «Історія краю в іменах», мета якого – відкрити країнам маловідомі сторінки життєписів як знаних, так і маловідомих або забутих земляків, які вписали в історію нашого краю цікаві сторінки.

У бібліотеки є спільні проєкти з Регіональним центром наукових історико-краєзнавчих досліджень, Державним архівом Кіровоградської області, краєзнавчим музеєм, музеєм мистецтв; у проєктній діяльності бібліотека співпрацює з викладачами факультету історії, бізнес-освіти та права Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Бібліотека пишається проєктом «Василь Сухомлинський. Актуальний. Модерновий. Справжній», що був реалізований спільно з Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені Василя Сухомлинського. Одним із результатів проєкту став фільм «Василь Сухомлинський: від батьківського порогу – у великий світ». Фахівці бібліотеки горді тим, що відкрили краєзнавчий кабінет та електронний архів наукових робіт і робочих матеріалів видатного вченого і дослідника історії, нашого земляка Анатолія Васильовича Пивовара.

Книгозбірня має потужні краєзнавчі ресурси та багатий досвід культурно-просвітницької й пошуково-дослідницької діяльності. 2021 року в бібліотеці було відкрито обласний інформаційно-туристичний центр; власними силами бібліотечних фахівців було створено інформаційний туристичний портал Кіровоградщини; на сайті книгозбірні як елемент великого проєкту з'явився розділ «Туристичні магніти. Мандруй Кіровоградщиною». З минулого року в інформаційно-туристичному центрі бібліотеки успішно працює клуб «AttractiveKrop».

Сподіваюсь, що в Кропивницькому вже немає мам і тат, які б не знали про дитячу точку «Спільно» – великий проєкт, який Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського реалізує в партнерстві з благодійним фондом «Безпечне майбутнє» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) і який поширився ще на 12 книгозбірень територіальних громад області. Це наша відповідь війні і рух до перемоги. Минулого року на дитячій точці «Спільно» відбулись понад 1000 інтерактивних занять, настільних і рухливих ігор, майстер-класів, віртуальних подорожей, корекційно-відновлювальних та розвивальних занять з учителем-логопедом та психологом і, звісно, захопливих читань, що надихають!

Книгозбірня має універсальний фонд 43 мовами на традиційних та новітніх носіях, зберігає колекції цінних і рідкісних видань, є депозитарієм видань краєзнавчого змісту, виконує функції головної бібліотеки регіону, координує діяльність бібліотек області, надає їм науково-методичну допомогу.

Сьогодні бібліотека Чижевського – це більше, ніж бібліотека: це живий організм, який знаходиться в постійному русі та трансформації. Колектив книгозбірні продовжує шукати такий формат роботи, щоб бібліотека по-справжньому стала третьою домівкою для кожного! Складно назвати сфери людської діяльності, яких не торкалися б у роботі бібліотекарі. Але особисто для мене важливим є те, що бібліотека не просто швидко реагує на запити

людей і задовольняє їх, а й пропонує їм вже сьогодні контент, в якому вони відчують потребу завтра.

У пошуках власного стилю: системні трансформації – запорука сталого розвитку і прогресу бібліотеки

Оксана Ткаченко, перший заступник директора
комунального закладу
«Обласна універсальна наукова
бібліотека ім. Д.І. Чижевського»

Нещодавно існувала думка, що проєкт на кшталт «Гутенберга» робить справжні бібліотеки непотрібними. Навіщо їхати кудись, шукати книгу в каталозі, сидіти в читальному залі, коли більшу частину книг, якщо є таке бажання, можна знайти в електронному вигляді, не виходячи з дому.

Однак сучасні бібліотеки поступово доводять, що сьогодні вони – це інтелектуальний простір нових можливостей, де є місце для навчання, спілкування, ділових і творчих зустрічей, де є інтернет з доступом до світових інформаційних ресурсів і є компетентні фахівці, які допоможуть у пошуку та відборі необхідних джерел у безмежному морі інформації. Одна з місій сучасної бібліотеки полягає у створенні затишної атмосфери для громадян, де вони відчуватимуть себе у безпеці та зможуть поспілкуватися й отримати психологічну підтримку, тобто бібліотека покликана стати для громадян «третім місцем» після дому й роботи.

Отже, в організації обслуговування користувачів бібліотека відходить від традиційних, консервативних форм, а все ширше використовує інтерактивні, інноваційні підходи. «Бібліотека йде до людей» – таке гасло впродовж попередніх років стало парадигмою життя нашої бібліотеки.

Пропоную згадати вислів знаменитого письменника А. де Сент-Екзюпері, який казав: «Що стосується майбутнього, то нашим завданням повинно бути не його передбачення, а його здійснення». Тож і бібліотекарі мають працювати на перспективу, не говорити про майбутнє, а наближати його своїми зусиллями, свідомо і професійно сприймати зміни та пропонувати користувачам такі послуги, що їх здивують, будуть неочікувано новими, корисними та приємними.

Бібліотеки постійно змінюються на вимогу громади. Ці зміни стають можливими через постійний фаховий розвиток, запровадження прогресивних методик.

Основний фактор трансформації – це вподобання користувачів, які змінюються, їхні запити та вимоги, що постійно зростають. Інноваційна діяльність в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського стала можливою завдяки бібліотечним стартапам, ідеям, в які можна вкласти гроші. Простіше кажучи, починаючи з 90-х років фахівці бібліотеки постійно створюють і реалізують проєкти, які й

допомагають модернізувати бібліотеку, її простір, розвивати технології, впроваджувати нові сервіси.

У своєму прагненні до перетворення бібліотеки на «третє місце» колектив закладу подолав великий шлях, відшукуючи свій стиль, і намагається зробити так, щоб охопити якомога більше членів громади, у тому числі попередні декілька років працюючи над безбар'єрністю та забезпеченням вільного доступу до інформації тим громадянам, які мають фізичні обмеження.

Основні принципи й завдання на шляху перетворень головної книгозбірні області такі: створення безбар'єрної бібліотеки у чотирьох просторах, доступних для усіх...

Модель сучасної бібліотеки базується на концепції «чотирьох просторів: простір навчання, простір натхнення, простір комунікації та перформативний простір». Ця модель була розроблена у 2020 році та рекомендована для практичної організації роботи публічної бібліотеки, її модернізації в умовах трансформації.

Фахівці ОУНБ ім. Д.І. Чижевського спрацювали на випередження, оскільки модернізували бібліотечний простір для навчання з метою його оптимізації та наближення до читача ще на початку 2000-х. Починаючи з 2007 року, бібліотечні фонди стали доступними для відвідувачів: першим був оптимізований та актуалізований фонд у відділі краєзнавства; у 2009 році – у відділі документів з економічних, технічних та природничих наук. Поступово ця концепція була реалізована в усіх відділах бібліотеки, зокрема й у відділі абонементу, де читачі можуть самостійно обирати книги для читання вдома.

Найбільш модерновий, комфортний з боку технологічного забезпечення – відділ документів з питань медицини й охорони здоров'я. Цей відділ має сучасний дизайн, обладнаний системою кліматичного контролю, зручні мобільні меблі, що дають змогу організовувати простір для проведення заходів у різних варіантах.

Таким чином, простір навчання в бібліотеці відповідає принципу відкритості й доступності, включаючи інформаційно-бібліографічне обслуговування, що максимально наближене до відвідувачів бібліотеки, оскільки пост чергового бібліографа, готового надати першу допомогу у пошуку необхідної інформації, розташований в холі I поверху поряд із сектором реєстрації користувачів.

Простір натхнення в бібліотеці – це, в першу чергу, відділ мистецтв. Саме тут відбувається постійна трансформація як у приміщенні відділу, так і навколо – в холі I поверху. Працівники відділу мистецтв впевнено заповнюють творчими проєктами усі поверхи бібліотеки – від коридорів до холів, проникаючи й до інших відділів. Секрет полягає в тому, що протягом багатьох років діяльності працівники відділу утворили й підтримують міцні партнерські зв'язки з митцями, творчими спілками, майстрами різних напрямків, вишами, де готують спеціалістів творчих професій. Усі вони вважають за честь мати свої експозиції в бібліотеці. Багато імен, що згодом

здобули популярність й визнання у світі, починали свій творчий шлях саме в бібліотеці, здобуваючи тут знання та надихаючись творчою атмосферою під час спілкування з бібліотечними працівниками, однодумцями, відвідуючи різноманітні заходи та бібліотечні клуби. Це наші давні друзі: Людмила Кривенко, Євген Василевський, Андрій Ліпатов, Валерій Давидов, Сергій Шаповалов, Юрій Лебедев та багато інших.

Особливі стосунки у бібліотеки з письменниками-земляками, членами обласного осередку Національної спілки письменників України. Письменник і бібліотека – це нерозривно пов'язані долі, що завжди йдуть поруч, підтримують одне одного, надихають, радіють успіхам, разом творять й популяризують читання. Бібліотекарі завжди радіють новим книгам, які видають наші письменники-земляки, люди творчі, талановиті, небайдужі, креативні. Саме в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського постійно відбуваються творчі зустрічі, презентації нових книжок, перформативні вечори, навіть, літературні майстер-класи. Тільки у березні 2024 року у бібліотеці відбулись незабутні літературні зустрічі з визнаними письменниками України: «одним із найконтroversійніших письменників-інтелектуалів» сучасної України, лауреатом багатьох літературних премій та відзнак, членом українського ПЕН-клубу Степаном Процюком; ексголовою ОО НСПУ Василем Бондарем й головою ОО НСПУ на цей час – Надією Гармазій. Ці зустрічі завжди велелюдні, збирають разом у затишних залах бібліотеки шанувальників українського слова, тих, хто прагне рефлексії й осмислення, пошуку сенсів життя.

Бібліотека має здобутки у комунікативному просторі, бо вже давно перетворилася на місце зустрічі, чому в першу чергу сприяє діяльність бібліотечних клубів, творчих об'єднань, національних товариств, ініціативних груп, що працюють та проводять зустрічі в бібліотеці, а саме:

- вивченням краєзнавства, місцевої історії та археології протягом десяти років успішно займаються «Краєзнавчі студії», які останнім часом розширились, утворивши клуб краєзнавчого спрямування «Історія краю в іменах знайомих і незнайомих»;

- з багаторічним успіхом у відділі документів іноземними мовами працюють клуби з вивчення іноземних мов: англійської, німецької, французької;

- понад 30 років у бібліотеці працює кіноклуб «Екран» та його стартап-проекти – «Артхаус Клуб», де відбуваються покази кращого фестивального європейського кіно, та фестиваль документального правового кіно «Докудейс»;

- останнім часом активно розвиває діяльність інтелектуальний «Клуб настільних ігор», де всі охочі навчаються грати в шахи та шашки, бізнес-гру «Монополія», гру-вікторину «Історія України», інші розвивальні ігри для дорослих і дітей;

- з відкриттям у бібліотеці Інформаційно-туристичного центру, який створює цікавий ресурс на вебсайті про туристичні магніти

Кіровоградської області, а також туристичний вебпортал, запрацював інформаційно-туристичний клуб «AttractaveKrop»;

- з метою розвитку креативних здібностей та навичок програмування у молодого покоління був створений клуб 3D-моделювання та робототехніки «3D-LAB»;

- рік тому запрацював клуб «ChromJnior» як модель освітнього простору для юнаків, а також клуб, що утворився на вимогу сьогодення – це «Батьківській клуб», що стало можливим завдяки черговому бібліотечному стартапу – програмі психосоціальної допомоги родинам з дітьми у спільному проєкті з БФ «Безпечне майбутнє» за підтримки ЮНІСЕФ в Україні.

Сучасна діяльність бібліотек характеризується переходом від режиму функціонування до режиму розвитку в форматі нових вимог суспільства.

Нові виклики постали перед персоналом бібліотеки два роки тому, коли мешканці зі східних областей України почали прибувати до Кропивницького на тимчасове перебування, а можливо й на постійне проживання. Бібліотекарі зрозуміли, що питання підтримки цих людей постало дуже гостро, в тому числі й у наданні психосоціальної допомоги.

Як результат, у бібліотеці з'явився новий безпечний простір для родин з дітьми, а саме майданчик для дітей – дитяча точка «Спільно». Цей дійсно перформативний простір створено не тільки в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, а й ще у 12 бібліотеках області. На точках відбуваються різноманітні інтерактивні заходи для дітей різного віку – від 0 до 17 років. По-перше, це сучасно і привабливо, по-друге, простори забезпечені ігровими та навчальними кейсами, що дають змогу проводити різноманітні заняття для розвитку дітей та дозвіллеві заходи. На майданчиках «Спільно» відбуваються й масштабні групові заходи за участі місцевих творчих особистостей, дитячих письменників, і професійних колективів – театрів, філармонії, що проводять різноманітні інтерактивні перформанси, концерти, голосні читання, творчі артстудії, заняття з мінної безпеки для дітей і дорослих тощо.

На точці «Спільно» працюють молоді співробітники, які намагаються забезпечити дітям комфортне перебування, підготувати цікаві заняття, розважити дітей, поспілкуватися. Це дуже важливо сьогодні, та найкращою оцінкою нашої роботи є відгуки дітей, коли на запитання: «Якщо тобі погано, що б ти зробив, щоб тобі стало краще?», – діти відповідають: «Я б прийшов до бібліотеки й привів би сюди своїх друзів, яким теж тут буде класно!».

Це все приклади трансформації фізичного простору бібліотеки, який знаходиться у постійному русі й удосконаленні, покращенні традиційних послуг і розвитку нових бібліотечних сервісів для відвідувачів.

Безбар'єрна бібліотека – це бібліотека з інклюзивними можливостями...

Головна обласна книгозбірня розпочала діяльність з подолання бар'єрів для відвідувачів у 2003 році, коли першою у Кропивницькому збудувала пандус для людей на візках, що відповідає усім санітарно-технічним вимогам і є реально зручним для мешканців, які відвідують бібліотечні заходи, тренінги або просто звертаються до інформаційних джерел.

У 2006 році, коли Міністерство закордонних справ Данії підтримало проєкт «Функціональні обмеження не обмежують наші права», бібліотека змогла облаштувати наявний пандус зручним поручнем та відкрити два пріоритетних місця в Інтернет-центрі для людей з інвалідністю, а також провести низку тренінгів і консультацій для такої категорії громадян з правової освіти й комп'ютерної грамотності. Бібліотекарі навчили багатьох людей з інвалідністю користуватися комп'ютером та засобами онлайнової комунікації, розширили їх знання із захисту своїх прав, працевлаштування, долучили до навчальних майстер-класів у бібліотеці та інклюзивно включили у соціум, що допомогло їм розпочати активний спосіб соціального життя, визначити та розвинути власні творчі навички.

Багато з тих людей, які пройшли перші тренінгові навчання, згодом стали постійними користувачами бібліотеки.

У 2011 році бібліотека зробила ще один крок назустріч громадянам, які мають проблеми з зором: завдяки проєкту «Доторкнись до світу у бібліотеці», написаному спільно з волонтером Корпусу миру США, у відділі абонементу відкрився майданчик «ІнтерСвіт». Грант, наданий в рамках Програми підтримки малих проєктів (SPA) та Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), дав можливість придбати два комп'ютери, обладнані спеціальною програмою JAWS для незрячих та слабозорих людей, яка озвучує інформацію з екрана; тренажери для поліпшення зору, значний медіафонд сучасних аудіокниг, монітор-лупу.

На сьогодні відвідувачами майданчика «ІнтерСвіт» є люди різного віку. Маємо користувачів із Кіровоградської області. Іноді бібліотекарі надають інформацію телефоном людям з вадами зору, які проживають в інших областях України. Постійними відвідувачами «ІнтерСвіту» є учні спецкласів школи-інтернату та вихованці спеціального дошкільного навчального закладу № 46 «Краплинка» для дітей з вадами зору.

Бібліотека йде до людей. Користувачі з вадами зору мають можливість обміняти аудіокниги не лише на Майданчику, а й у приміщенні кіровоградського навчально-виробничого підприємства УТОС двічі на місяць.

Безбар'єрна бібліотека – це Web-доступна бібліотека...

Бібліотека має віртуальний бібліотечний простір web-ресурсів: власний вебсайт, інформаційно-туристичний портал, сторінки у соціальних мережах фейсбук та інстаграм, блог, ютуб-канал, телеграм-канал, месенджери. Ця онлайнова бібліотека відкрита 24/7 і надає доступ до інформації та повних текстів документів, що знаходяться в Цифровій бібліотеці, в режимі реального часу.

Три роки тому вебсайт бібліотеки був оновлений, його інтерфейс модернізований відповідно до сучасних вимог вебдоступності. Сайт бібліотеки проаналізували експерти з доступності, він отримав досить високу оцінку як один із кращих сайтів українських бібліотек. Бібліотекарі розуміють важливість вдосконалення сайту й продовжують постійно цю роботу, але вже сьогодні можна впевнено стверджувати, що ОУНБ ім. Д.І. Чижевського має

змістовний, гарно структурований, інформаційно наповнений й актуальний контент. Сайт відображає життя бібліотеки, події, проєкти; має електронний музей книги, цифрову бібліотеку, яка налічує майже 1000 повнотекстових видань, електронний каталог, який відображає увесь фонд бібліотеки. На сайті є рубрика «Запитай у бібліотекаря», де можна отримати відповідь від інформаційно-бібліографічної служби на будь-яке запитання. Активно працюють бібліотечні месенджери – телеграм, вайбер, ватсап, які відслідковують бібліотекарі інформаційно-бібліографічного відділу й протягом години надають оперативну інформацію респондентам.

Крім роботи інформаційної служби, що віддалено консультує користувачів, бібліотекарі Інтернет-центру та інформаційно-бібліографічного відділу проводять навчальні тренінги на платформі «Дія. Цифрова освіта», де постійно навчають колег і відвідувачів бібліотеки користуватись державними цифровими сервісами, інформаційними платформами електронного урядування, зрештою, навчають процесам програмування та 3D-моделювання.

Сподіваюсь, що відвідувачі відчують зміни, які відбуваються в бібліотеці. А бібліотека постійно знаходиться в русі, пошуках власного стилю й намагається бути живою й відкритою, щоб туди щоразу хотілося повертатися.

Публічні бібліотеки області на шляху сучасних перетворень

Єлизавета Літвінова,
заступник директора з наукової роботи
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Швидкоплинний час прискорює трансформацію суспільства, регіонів, населення. В цьому контексті трансформуються, змінюються і бібліотеки – їх функції, цілі, напрямки роботи. Сьогодні вже недостатньо бути просто книгозбірнею і виконувати функції обслуговування користувачів. Змінилися часи – змінилися і пріоритети.

Одною із важливих функцій Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського, як головної книгозбірні області й методичного центру для публічних бібліотек регіону, що здійснює консультативну, просвітницьку, навчальну та адвокаційну діяльність, є методичний супровід роботи бібліотек Кіровоградщини.

На сьогодні на території Кіровоградської області створено 49 територіальних громад (далі – ТГ). Станом на 01 січня 2024 року бібліотечна мережа області нараховує 531 установу (разом з обласними бібліотеками). У сільській місцевості функціонують 432 бібліотеки.

У територіальних громадах області функціонують наступні моделі бібліотечного обслуговування:

- публічні бібліотеки з відокремленими філіями (наприклад, бібліотеки Новоукраїнської, Помічнлянської міських ТГ, Добровеличківської селищної ТГ, всього – 28 громад);

- самостійні бібліотеки громад, які, в свою чергу, підпорядковуються або головній бібліотеці (Великосеверинівська, Соколівська, Смолінська, всього – 8 громад), або структурним підрозділам у галузі культури та туризму виконавчих комітетів міських, селищних, сільських рад (Великоандрусівська, Катеринівська ТГ та інші, всього – 12 громад);

- бібліотеки, що функціонують як структурні підрозділи у складі комунальної установи «Центр культури і дозвілля» Приютівської селищної ради» (10), де виокремлено структурний підрозділ «Центральна бібліотека».

Також є випадки, коли визначені головні бібліотеки знаходяться не на центральних садибах і їх назви не співпадають із назвами громад: Гурівська ТГ – Братолубівська сільська бібліотека (далі – с/б), Попельнастівська ТГ – Добронадіївська с/б, Мар'янівська ТГ – Великовисківська с/б (всього – 3 громади).

Останні 10 років бібліотеки працюють над реформуванням фондів, збільшенням вагової частини бібліотечного фонду українською мовою. У бібліотеках області продовжується робота з осучаснення бібліотечних фондів відповідно до Рекомендацій щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, розроблених Міністерством культури та інформаційної політики України. Серед нових надходжень переважають книги українською мовою (92%). З огляду на це позитивним чинником є зростання видачі документів українською мовою порівняно з минулим роком на 5% (або 80% від загальної книговидачі).

З метою систематизації творів друку з 2017 року бібліотеки області перейшли на універсальну десяткову класифікацію документів (УДК).

Важливо сказати і про шляхи поповнення фондів книгами, адже фінансування постійно скорочується, книги дорожчають, що ускладнює формування ядра книжкового фонду. На допомогу приходить Український інститут книги, який здійснює закупівлю книжкової продукції. Через сектор обмінного фонду ОУНБ ім. Д.І. Чижевського книги надходять до бібліотек територіальних громад – не всім закладам, а тільки 30 найкращим, які активно популяризують літературу, в тому числі і через соціальні мережі. Так, за останні два роки бібліотеки територіальних громад отримали 3196 екземплярів книг. Такий підхід мотивує бібліотеки регіону активізувати промоцію книг і читання для отримання нової сучасної української літератури.

Бібліотеки активно застосовують також і позабюджетне (грантове) фінансування. До прикладу, 24 бібліотеки області стали учасниками польсько-українського проекту «Польська полиця в Україні» від ТОВ КЕТС і отримали по 20 книг на суму 4,1 тис. грн.

Методисти ОУНБ ім. Д.І. Чижевського постійно спрямовують бібліотеки регіону на роботу з осучаснення приміщень, покращення їх

привабливості, доступності. Відповідно до розпорядження Кабміну України від 14 квітня 2021 року № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» користувачам публічних бібліотек області забезпечено безперешкодний доступ у 310 бібліотеках. Кількість бібліотек, обладнаних пандусами, зросла від 185 в 2020 році до 207 в 2023 році.

З метою залучення користувачів до бібліотеки, популяризації книги, бібліотеки, читання працівники бібліотек області щорічно проводять понад 35 тис. соціокультурних заходів, які відвідують більше 470 тис. користувачів. Так, за 2023 рік бібліотеки провели понад 13 тис. заходів з особистісного розвитку, їх відвідали більше 180 тис. користувачів. Не залишається осторонь і робота з організації дозвілля населення з використанням новітніх технологій, зокрема проведення культурно-мистецьких та інформаційно-просвітницьких заходів онлайн. У 2023 році бібліотеки територіальних громад провели 1350 віртуальних заходів, розмістили понад 33 тис. повідомлень у соцмережах: на сайтах місцевої влади – 1500 повідомлень, на сайтах бібліотек – 800 повідомлень; 980 статей в інтернет-виданнях.

На тлі цих структурних перетворень відбуваються зміни і у функціоналі бібліотек. Головний скарб закладу – це кадри, адже від них залежить ефективна робота кожної книгозбірні. ОУНБ ім. Д.І. Чижевського постійно приділяє увагу питанням підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів області, навчанню бібліотекарів новим технологіям, адже гасло «Освіта протягом життя» як ніколи актуальне і в бібліотечній сфері.

Трансформація бібліотек ставить нові виклики перед головним методичним центром регіону, вимагаючи знаходити шляхи для змін у навчанні бібліотекарів, адвокатуванні їх інтересів, подальшому реформуванні діяльності. Фахівці головної книгозбірні області розробили низку вебінарів, доступних на сайті бібліотеки у розділі «Бібліотечна справа» (підрозділ «Бібліотечні вебінари ОУНБ ім. Д. Чижевського»), які також можна дивитись і через Youtube-канал у записі. За три останніх роки на сайті було представлено 40 актуальних тем (вебінарів), які запропонували самі бібліотекарі, як от: актуальні питання формування бібліотечного фонду; про нові цифрові послуги публічних бібліотек; УДК: складі випадки систематизування документів.

Кілька вебінарів були присвячені бібліотечній звітності, а саме новим формам, про які надходило багато запитань. Ця сторінка – постійний ресурс для навчання бібліотечних працівників, куди неодноразово можна звертатися за допомогою. Наприклад, за 2023 рік було проведено 4 вебінари, а участь в них взяли 342 учасника.

Ще одним напрямком навчання кадрів бібліотек регіону стали Дні професійного спілкування, започатковані три роки тому. В першу чергу їх було вирішено проводити для сільських територіальних громад, їх в області 20, щоб «підтягнути» працівників у вивченні ІТ-технологій, законодавчої нормативно-правової бази, бібліотечних інструкцій. Зазвичай до зустрічей організатори запрошують і керівників структурних підрозділів у галузі

культури та туризму виконавчих комітетів міських, селищних, сільських рад з метою адвокатувати інтереси бібліотек на місцях, ставити проблемні питання, аналізувати показники роботи, знаходити шляхи вирішення проблем. Щоб детально обговорити всі питання, здебільшого запрошуємо працівників бібліотек та органів місцевого самоврядування 2-3 територіальних громад.

А скільки кожного року надається бібліотекарям індивідуальних консультацій з різноманітних тем! Готовлячись до них, спеціалісти ОУНБ ім. Д.І. Чижевського звертаються до фахівців Національної бібліотеки ім. Я. Мудрого, радяться з колегами з інших бібліотек. Консультації різноманітні, наприклад, за останній рік обговорювались такі теми: вилучення бібліотечного фонду закритих і виведених з мережі бібліотек (Новгородківська публічна бібліотека); санітарні норми зберігання книжкового фонду (Оситнязька сільська бібліотека); використання коштів, отриманих за макулатуру (Великоандрусівська сільська бібліотека) і багато інших.

У Фейсбуці створено групу «Бібліотеки Кіровоградщини», в якій 298 учасників розміщують актуальні документи щодо діяльності бібліотек, цікаві публікації з досвіду роботи, посилання на заходи з підвищення фахового рівня.

Всі публічні бібліотеки області знаходяться в зоні постійної уваги головної книгозбірні через різноманітну проєктну діяльність, адже завдяки їй можна не тільки проводити інформаційну, навчальну діяльність, але й залучати позабюджетні кошти для укріплення матеріально-технічної бази. Проєктна діяльність публічних бібліотек територіальних громад є складовою частиною більш масштабних проєктів, які кущовим методом розгалужуються серед бібліотек громад, змінюючи останні для надання вже нових функцій, мотивуючи книгозбірні реалізувати власні проєкти. Адже проєкти – наша інвестиція в розвиток культурної галузі регіону.

Так, ще в 2001 році за підтримки Національного Фонду Демократії США був започаткований десятирічний проєкт «Мережа громадянської освіти» (2001-2011 роки), в рамках якого на базі публічних бібліотек області почали відкриватися інформаційно-ресурсні центри з комп'ютерною технікою, літературою з правової тематики, оплаченим інтернет-зв'язком. Працівники бібліотек області навчалися на тренінгах і семінарах, що проводилися на базі нашої бібліотеки, де заняття були побудовані за принципом навчання тренерів з метою подальшого навчання громадян регіону. Мережа громадянської освіти охопила всі територіальні центри області завдяки відкриттю на базі тодішніх районних і міських бібліотек 25 інформаційно-ресурсних центрів.

Багато корисних для професійного зростання бібліотекарів проєктів, завдяки яким на базі тренінгового центру ОУНБ ім. Д.І. Чижевського тренери головної книгозбірні навчали новітнім технологіям бібліотекарів області, були реалізовані раніше, наприклад, програма «Бібліоміст» (2009-2014 роки).

Адвокаційна складова відіграє сьогодні важливу роль у формуванні суспільної думки про роль бібліотек в регіоні і необхідності їх підтримки. Так,

завдяки проєкту «Жіноче лідерство як ресурс успішного розвитку громад» (2021 рік), що реалізовувався за підтримки Українського жіночого фонду, тренери-бібліотекарки ОУНБ ім. Д.І. Чижевського провели для жінок 14 територіальних громад Кіровоградщини низку інформаційних сесій з медіаграмотності, електронного урядування, критичного мислення, в яких взяли участь і бібліотекарі цих громад. Подія допомогла привернути увагу органів місцевого самоврядування на можливості, вміння, ресурси бібліотечних кадрів на місцях.

Велике значення в сучасних умовах має цифрова освіта, особливо для бібліотечних фахівців. Отже, ще одним доказом важливості навчання бібліотечних кадрів в регіоні став проєкт «Розвиток спроможності бібліотек – хабів цифрової освіти» (2022-2023) Міністерства цифрової трансформації та ВГО Українська бібліотечна асоціація за грантової підтримки від Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні та Уряду Швеції, в рамках якого на базі регіонального тренінгового центру обласної книгозбірні тренерки (працівники ОУНБ ім. Д.І. Чижевського) організували та провели п'ятиденні онлайнові інформаційно-тренінгові навчання з цифрової грамотності для координаторів бібліотек-хабів цифрової освіти у Кіровоградській області. На сьогодні в бібліотеках області створено 105 бібліотек-хабів цифрової освіти, і їх кількість щорічно зростає.

Наразі головна книгозбірня області втілює найпотужніший проєкт, що суттєво вплинув на матеріальну-технічну базу бібліотек регіону, – комплексний проєкт Благодійного фонду «Безпечне майбутнє» та Програми Дитячого фонду ООН UNICEF «Швидке реагування для підтримки дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни в Україні», завдяки якому створені та діють 13 дитячих точок «Спільно» та 25 Батьківських клубів.

З метою якісного надання бібліотечних послуг користувачам, проведення цікавих заходів під час засідань клубів, соціалізації внутрішньо переміщених осіб для бібліотекарів були проведені семінари-тренінги «Про організацію роботи батьківських клубів у публічних бібліотеках області». В рамках проєкту бібліотеки отримали комплекти дитячих книжок, ноутбуки, набори різноманітних ігор, канцтовари та термопоти для проведення заходів, меблі. Потужна підтримка для бібліотек регіону!

Отже, методично й адвокаційно підтримуючи бібліотеки регіону, фахівці ОУНБ ім. Д.І. Чижевського очікують ефективних трансформаційних змін закладів та їх прагнення стати лідерами, друзями й партнерами для жителів своїх громад.

Масштабування діджитал-технологій шляхом проведення інформаційно-просвітницьких тренінгових заходів із цифровізації освіти в Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського

Наталя Андрійченко,
завідувач інформаційно-бібліографічного відділу
ОУНБ ім. Д. І. Чижевського

Бібліотеки мають ставати потужними сучасними ресурсними центрами, а бібліотекар має змінити психологію – із хранителя на менеджера інформаційних потоків.

Василь Кметь,
історик-медієвіст, архівіст, кандидат історичних наук,
директор Львівської муніципальної бібліотеки

В усьому світі бібліотеки перестають бути просто сховищами книг і перетворюються у полікультурні, поліфункціональні інформаційні хаби, простори з великим ресурсним потенціалом. Оскільки активна цифровізація усіх сфер життя потребує актуалізації та опанування нових знань та компетентностей, невідворотною об'єктивною необхідністю публічних бібліотек є інтеграція в цифрове середовище через ресурси та послуги. В сучасній бібліотеці всі охочі можуть оволодіти навичками роботи в цифровому середовищі, щоб надалі застосовувати цифрові технології щодня у побуті, роботі, навчанні та дозвіллі. Саме з такими просвітницькими завданнями в бібліотеках організовуються і функціонують хаби цифрової освіти. Вони є тим інструментом, який бібліотеки застосовують, щоб надавати сучасні послуги, адекватно відповідати на потреби користувачів та суспільства. Особливої ваги це набуває у воєнний час, коли бібліотека в громаді чи спільноті може бути місцем безпеки, «пунктом незламності», простором єднання, а Хаб – іноді єдиним місцем, де доступний безкоштовний інтернет.

Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського вже тривалий час організовує навчання громадян цифровим навичкам з пріоритетною увагою до вразливих груп населення – людей старшого віку, малозабезпечених, внутрішньо переміщених осіб та тих, хто не має власних гаджетів.

Попередньо бібліотека здійснювала дослідження з визначення потреб в цифрових послугах мешканців громади та наявності достатніх навичок для користування ними. Надалі тренерами хабу цифрової освіти було розроблено курси з комп'ютерної грамотності «Базовий комп'ютер», «Базовий Internet». В межах курсів проводяться групові тренінги та індивідуальні консультації з

таких тем: «Основи роботи з комп'ютером», «Основи роботи з інтернетом», «Смартфон», «Facebook», «Word», «Excel», «Реєстрація у соцмережах», «Gmail», «Приват24», «Відеоредактор», «Youtube», «OLX» та інші. Під час таких занять користувачам допомагають освоювати інтернет, комп'ютерні програми, мобільні додатки, соцмережі, месенджери, навчають користуватись онлайн-послугами. Цей процес особливо активізувався протягом попередніх років, під час пандемії та повномасштабної російської збройної агресії в Україні. За період 2021 – I квартал 2024 рр. для початківців було проведено 186 групових тренінгів, учасниками яких стали 1367 користувачів, та надано 427 індивідуальних консультацій.

Задля повноцінної участі у житті суспільства та успішної адаптації до змін сучасна людина протягом життя потребує навчання у сфері цифрової грамотності. Величезні обсяги інформації, які щодня її оточують, вимагають вміння аналізувати інформаційні потоки і розвивати критичне мислення, захищатися від деструктивних впливів, розрізняти фейки та не піддаватися маніпуляціям. Особливо критичне мислення важливе в умовах війни. Сформувати ці практичні навички покликана медіаосвіта. Від початку 2021 року до квітня 2024 року у бібліотеці проведено 69 відповідних заходів (тренінги, лекції, веббесіди, інтерактивні заходи) за темами: «Інформаційна гігієна у соціальних мережах», «Український прорив. Інноваційні технології 1991-2021», «Безпека онлайн: небезпечні ризики в Інтернеті», «Штаб-квартира Google» «Інтернет-безпека», «Портрет українського ІТ-спеціаліста», «Медіаграмотність та критичне мислення в умовах війни» та інші для запрошених груп (1511 користувачів).

Так як ОУНБ ім. Д.І. Чижевського є методичним центром для фахівців бібліотек територіальних громад області, під час проведення вебінарів, семінарів-практикумів «Віртуальне обслуговування користувачів: інноваційна складова діяльності ОУНБ ім. Д.І. Чижевського», «Нові віртуальні сервіси в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського», «Соціальні мережі як чинник сучасного діалогу між бібліотекою та користувачами», «Покращення діджитал-знань за допомогою сервісу “Дія”» працівники хабу мають можливість порадити колегам актуальні цифрові послуги з урахуванням потреб користувачів, зокрема й поділитися інструментами для створення власного цифрового контенту.

Тож Обласна бібліотека імені Дмитра Чижевського допомагає підвищувати рівень діджитал-навичок через електронні продукти і ресурси, що пропонуються для різних цільових груп. До кейсу запропонованих бібліотекою актуальних цифрових послуг увійшли тренінгові групові та індивідуальні заняття з користування електронними каталогами, базами даних та різноманітними бібліотечними віртуальними сервісами (віртуальна довідка, месенджери, соцмережі, відеохостинг) для медичних, педагогічних працівників, держслужбовців, економістів, бухгалтерів, юристів, інженерів, підприємців, прийомних батьків та батьків-вихователів, студентів.

Загалом протягом зазначеного періоду було проведено 310 активних групових заходів з цього напрямку, їх відвідали 3952 користувача, 421 відвідувач бібліотеки навчався індивідуально.

Для самостійного та дистанційного опанування цифрових навичок працівники хабу цифрової освіти розробили цікавий і корисний мультимедійний контент: віртуальні екскурсії, онлайн-вікторини, медіапроекти, інтелектуальні ігри, наприклад такі: «Захисти себе і свої персональні дані», «Інтернет», «Послуги онлайн-сервісу “Дія”», «Кіберспорт» (з 2021 – на початок 2024 років створено 27 електронних продуктів, до яких було 739 звернень).

Один з пріоритетних напрямів бібліотечної інформаційно-просвітницької місії – навчати громадян опановувати цифрові технології та цифрові державні послуги при користуванні порталом «Дія» (реєстрація, замовлення послуг, навчання) та його сервісами (портал адмінпослуг, освітня платформа, мобільний застосунок). Фахівці Хабу обласної книгозбірні проводили для користувачів та бібліотечних працівників регіону тренінги, експрес-курси, консультації, творчі заняття, змістом яких було ознайомлення з інструментарієм національного освітнього цифрового проєкту «Дія». Потужний електронний ресурс «Дія» – це автоматичні державні послуги без чиновників, обмін даними між реєстрами, можливість ідентифікувати громадян, рівний доступ до цифрових послуг, документи, які завжди у смартфоні і їх можна отримати в кілька «кліків», без черг. Особливо важливу і корисну функцію цей цифровий продукт виконує під час повномасштабної війни в Україні, коли для багатьох українців «Дія» є цифровим фундаментом держави. Загалом, за останні три з половиною роки у бібліотеці було проведено 41 освітній захід з опанування сервісам «Дії», під час яких навчалися 526 осіб.

Бібліотека традиційно має багаторічні соціально-партнерські зв'язки. У співпраці з Міністерством цифрової трансформації України, Українською бібліотечною асоціацією, державними та громадськими закладами й установами проводяться тренінгові заняття та інформаційні сесії з користування сервісами електронного урядування, медійній, інформаційній та цифровій грамотності, можливостям національної освітньої едьютейнмент-платформи актуальних знань та навичок «Дія». Серед наших партнерів – Кіровоградський обласний центр соціальних служб, Кіровоградський обласний центр зайнятості, ветеранські організації, музейні заклади, шкільні бібліотеки, Гончаренко Центр та ін. Для них протягом 2021-2024 років було організовано і проведено 23 активних заходи, на яких навчалося 303 учасника.

Масштабування діджитал-технологій у цифрову добу надає нескінченні можливості для продукування новітніх послуг. Отже є необхідність розширювати спектр зазначених послуг для громадян в публічних бібліотеках як інформаційних, культурних, навчальних центрах та центрах спільнот. У співпраці з іноземними партнерами в головній бібліотеці області успішно реалізуються різноманітні соціально значущі проєкти для задоволення потреб

громади в бібліотечних послугах, в тому числі і діджитал-освіті. Протягом останніх трьох років впроваджувалися проєкти: «Мир у цифровий час» (програма з розширення можливостей заради відновлення порозуміння для лідерів громад в Україні), «Жіноче лідерство як ресурс успішного розвитку громади» (політика рівних можливостей жінок та чоловіків у соціальному, економічному, політичному і культурному житті країни), Воркшопи «Савана» та «Улюблені книжкові герої» (залучення молодих людей та дітей віком від 8 до 24 років у світ технологій та програмування), «Розвиток спроможності Хабів цифрової освіти» (навчання цифровій грамотності українських громадян), «Батьківські клуби» (забезпечення надання інформаційно-консультативних послуг із психосоціальної підтримки сімей з дітьми, які постраждали внаслідок війни). В межах реалізації зазначених проєктів фахівці бібліотеки провели 29 заходів з цифрової освіти для 587 учасників.

Перед бібліотекою постають різні завдання, які можуть бути реалізовані лише за умови відповідного рівня цифрових компетенцій бібліотечних спеціалістів. Сучасна бібліотека працює із цифровою інформацією та створює унікальні цифрові ресурси, надає онлайн-послуги та організовує онлайн-події, є центром неформальної освіти, в т.ч. у напрямі цифрової грамотності, перетворюється на мейкерський простір (makerspace), у якому відвідувачі можуть знайомитися із новими технологіями тощо. Тому тема фахових компетенцій бібліотекарів завжди є актуальною. Для набуття цифрових професійних навичок бібліотечні фахівці постійно проходять курси підвищення кваліфікації, школи-тренінги, тести, тренінги, вебінари, беруть участь у менторських програмах, навчаються на цифровій платформі «Дія.Освіта».

Сьогодні Обласна бібліотека імені Дмитра Чижевського серед флагманів у сфері просування цифровізації послуг для громади відіграє ключову роль у зменшенні інформаційної та цифрової нерівності. Як соціокультурний комунікаційний центр бібліотека об'єднує громаду, пропонуючи інформаційні ресурси та послуги, що сприяють підвищенню обізнаності громадян у цифровому середовищі для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства.

Бібліотека як драйверний простір для підтримки ментального і фізичного здоров'я місцевих громад

Оксана Завіна,
завідувач відділу документів
з питань медицини та охорони здоров'я
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я – один із найсучасніших та наймолодших підрозділів Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського, відкритий восени 2018 року. Це комфортний, відкритий, доступний відділ, де кожен користувач почуває себе зручно, вільно й затишно. Він обладнаний сучасними меблями, комп'ютерною технікою, проєктором та екраном, системою кондиціювання, що забезпечує оптимальні та сприятливі умови перебування користувачів. Адже мікроклімат впливає на самопочуття людей, їх настрій і навіть здоров'я. Завдяки мобільності та мультифункціональності простір відділу легко та швидко трансформується для навчання, індивідуальної роботи, проведення зустрічей та організації подій.

Відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я – відкритий публічний простір, який має значний потенціал щодо промоції свідомого ставлення до здоров'я через надання інформації на теми здоров'я (книги та онлайн-ресурси) і забезпечення місця для зустрічей з фахівцями. Спеціалісти відділу популяризують літературу про здоров'я та здоровий спосіб життя; сприяють підвищенню медичної грамотності; здійснюють просвіту з питань небезпечних для людства хвороб; розповсюджують знання про підтримку фізичного й ментального здоров'я, навички самодопомоги та способи відновлення психоемоційного стану.

Організуючи інформаційні заходи з популяризації здорового способу життя, фахівці відділу залучають до партнерства медичних фахівців. Участь лікарів, використання їхніх професійних знань та досвіду дозволяє підвищити рівень та якість інформаційно-просвітницької роботи в напрямі популяризації культури здоров'я.

Відділ співпрацює з ДУ «Кіровоградський обласний центр контролю та профілактики хвороб», Обласним центром профілактики та боротьби зі СНІДом, Обласним центром планування сім'ї та репродукції людини, КНП «Обласний клінічний онкологічний центр Кіровоградської обласної ради», лікарями приватної практики.

Спільно з партнерами спеціалісти відділу започаткували та реалізували такі програми: інформаційно-просвітницький проєкт «Академія здоров'я», в рамках якого щомісяця відбуваються інформаційні зустрічі зі спеціалістами ДУ «Кіровоградський обласний центр контролю та профілактики хвороб», під час яких висвітлюються важливі теми зі збереження та зміцнення здоров'я, обговорюються актуальні питання діагностики, лікування та профілактики

інфекційних хвороб; цикли зустрічей «Культура статевого виховання», інформаційні кампанії щодо профілактики ВІЛ/СНІД, тютюнової, алко- та наркозалежності та багато інших, під час яких проводилося анонімне експрес-тестування на ВІЛ та гепатит С, розповсюджувалися інформаційні матеріали.

Говорячи про бібліотеку як простір навчання, в першу чергу хочу акцентувати увагу на її фондах. Відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я укомплектований літературою з усіх розділів медицини, охорони здоров'я і суміжних наук та щорічно поповнюється новими сучасними й актуальними виданнями, які задовольняють потреби не тільки фахівців медичної галузі, а й користувачів різних категорій. Фонд відділу становить понад 18 тисяч видань. Суттєвою його складовою є періодичні видання, які представлено понад п'ятдесятьма назвами. Таким чином, відділ є потужним інформаційним простором навчання для студентів Кіровоградського медичного фахового коледжу ім. Є. Й. Мухіна, Донецького національного медичного університету.

Фахівці відділу своєчасно та якісно забезпечують інформацією медичних спеціалістів, здійснюють електронну розсилку нових надходжень, проводять дні спеціаліста, під час яких знайомлять медичних фахівців з новою літературою. Переглядаючи нові фахові видання, медичні працівники поглиблюють професійні знання, щоб залишатися висококваліфікованими спеціалістами. Бібліотека є потужним інформаційним простором безперервної освіти та самоосвіти.

Відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я – сучасна, інформаційна, комфортна платформа спілкування та обміну інформацією лікарів та лікарок Кіровоградської громадської спілки «Твій сімейний лікар». Це прогресивна спільнота лікарів, що формують нове обличчя первинної ланки й докладаються до її розвитку. Лікарі обговорюють зміни в медичному законодавстві, нові протоколи лікування, проводять практичні заняття та майстер-класи. Обмінюючись досвідом лікування з колегами, лікарі мають змогу покращити якість надання медичної допомоги пацієнтам. Систематичний професійний розвиток є запорукою високої кваліфікації лікарів, а отже – і ефективності їхньої роботи, і саме бібліотека сприяє самоосвіті.

Інформаційно-просвітницька робота з популяризації здорового способу життя є ваговою складовою діяльності бібліотеки. Фахівці відділу щорічно проводять понад 140 різноманітних активних масових заходів, висвітлюючи теми підтримки здоров'я та профілактики захворювань. При їх організації бібліотекарі враховують актуальність тем та їх важливість в контексті розвитку культури здоров'я, а також потреби громади з огляду на тривалу перспективу співпраці. Увагу було зосереджено на профілактику неінфекційних захворювань, адже вони стали причиною 91% всіх смертей в Україні. Серед тем розглянули такі: «Антибіотикорезистентність: причини та шляхи подолання», «Інсульт як соціально-гігієнічна проблема», «Спадковість та її патології», «Рання профілактика онкологічних захворювань», «Якість

продуктів харчування та їх вплив на здоров'я», «Питна вода і здоров'я людини» та ін. Проведення інформаційно-просвітницьких заходів спрямовані на зниження ризиків розвитку неінфекційних захворювань, що сприятиме покращенню добробуту та продовженню тривалості життя українців.

Окрему увагу фахівці відділу приділяють формуванню навичок культури здоров'я у дітей. У відділі документів з питань медицини та охорони здоров'я створені сприятливі умови для формування та розвитку у дітей вміння самостійно набувати та застосовувати знання про здоровий спосіб життя, вміння працювати з джерелами інформації. Фахівці залучають дітей та підлітків до різноманітних форм інтелектуального відпочинку через проведення масових заходів, які розвивають мислення та емоційність, ерудицію та кмітливість, творчість та самостійність.

Події в суспільстві ставлять перед бібліотекою нові виклики. В період епідемії Covid-19 фахівці відділу проводили активну інформаційно-просвітницьку роботу: на бібліотечних сторінках у соціальних мережах, на сайті бібліотеки постійно оновлювалася інформація щодо профілактики коронавірусної інфекції, організовувалися інформаційні зустрічі з лікарями-епідеміологами Центру контролю та профілактики хвороб не тільки в бібліотеці, а й у навчальних закладах міста з метою запобігання розповсюдженню захворювань на коронавірус.

Запровадження карантину спонукало українців активніше користуватися онлайн-сервісами. Не стала винятком і медицина, де донедавна зберігалися чи не найконсервативніші підходи в роботі лікарів. Реагуючи на виклики цифрової трансформації, бібліотечні фахівці проводили спеціалізовані тренінги «Медичні сервіси електронного урядування», під час яких знайомили учасників з електронною системою охорони здоров'я eHealth, медичною інформаційною системою Medstar, Державним реєстром лікарських засобів, інформаційним порталом Є Ліки.

Військові події в країні внесли корективи в інформаційно-просвітницьку роботу і за формою, і за змістом. Сьогодні працівники відділу проводять практичні тренінги з надання першої домедичної допомоги, бо вміння кожного надати першу необхідну допомогу постраждалим до прибуття служб порятунку може відіграти вирішальну роль у житті людини; організовують інформаційні зустрічі, наприклад, з таких тем: радіаційна небезпека (де обговорювали базові правила поведінки та алгоритм дій у разі радіаційної аварії), вплив техногенних катастроф на здоров'я суспільства, збереження ментального здоров'я.

Говорячи про здоров'я, зазвичай ми беремо до уваги тільки фізичний стан людини, не враховуючи її психічне благополуччя, яке є невід'ємною його частиною. Через військові дії, що відбуваються у країні, багато українців живуть у стресі, погано харчуються, знижується їх фізична активність та погіршується сон. Всі ці фактори впливають на психологічне здоров'я і в майбутньому можуть стати причиною психічних розладів.

Фахівці відділу провели низку заходів, спрямованих на розвиток культури піклування про ментальне здоров'я, а саме: «Психологічне здоров'я під час війни», «Керування емоціями», «Як бути «ок», незважаючи на складні обставини», «Емоційне вигорання». Інформаційні зустрічі супроводжувались практичними порадами та опануванням технік, які допомагають зберегти емоційну стабільність, справлятися з потрясіннями, адже постійне перебування в умовах стресу може негативно вплинути на психічне здоров'я.

В рамках реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», яка стартувала у березні 2023 року за ініціативи Першої леді України Олени Зеленської, фахівці відділу провели цикл заходів, під час яких інформували учасників про основні показники психічного здоров'я, роз'яснювали, від яких факторів воно залежить, що таке психосоматика, як пережити стрес під час військових дій, знайомили із спеціальною сторінкою <http://howareu.com>, де запропоновані контакти, посилання, поради психологів, техніки та методики самодопомоги, які сприятимуть ментальному здоров'ю – і власному, і людей поруч.

Військові дії викликають велику кількість ризиків щодо втрати здоров'я: травми та їх наслідки, поширення інфекційних хвороб, зростання випадків хронічних та неінфекційних захворювань, погіршення психосоціального здоров'я. В цих умовах саме бібліотеки можуть ефективно здійснювати заходи з профілактики здоров'я, інформувати населення, як піклуватися про себе і, відповідно, зробити свої громади здоровішими.

Книгозбірні у співпраці із закладами охорони здоров'я через книгу, вмилу організацію дозвіллевих заходів, створення комфортних умов для отримання інформації та відпочинку роблять вагомий внесок у формування здорового способу життя громадян, а головне – у виховання потреби в ньому.

Як зазначив заступник міністра охорони здоров'я України Ігор Кузін, «Бібліотеки стають драйверами профілактики захворювань та промоції здорового способу життя». Тож фахівці відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я і надалі будуть активно працювати в напрямку підтримки ментального і фізичного здоров'я місцевих громад.

Простір для зустрічей у бібліотеці

Ірина Резнік, завідувач відділу
обслуговування користувачів
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Сучасна бібліотека – це багатофункціональний відкритий простір з якісно укомплектованим фондом, місце для зустрічей та спілкування, центр розвитку громад.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського має гарну давню традицію співпраці з українськими письменниками та поетами. Вже багато років книгозбірня є майданчиком для зустрічей з відомими людьми.

Добре запам'ятався користувачам теплий літературний вечір зустрічі з українським поетом, прозаїком та перекладачем Юрієм Андруховичем, на яку завітали усі, в кому відгукується сучасне українське слово.

Працівники бібліотеки мали можливість провести цей захід у безпечному місці – у бібліотечному укритті. Навіть незважаючи на блекаут в країні, зустріч відбулася. І це все завдяки підтримці німецького культурного центру «Goethe-Institut в Україні» при Посольстві Німеччини.

Відома українська письменниця та сценаристка Ксенія Заставська презентувала у головній книгозбірні регіону книгу «Щедрик. Моя сповідь». Це книга спогадів про створення кіносценарію, за яким режисерка Олеся Моргунець-Ісаєнко створила українську історичну драму «Щедрик» (фільм вийшов у прокат в Україні 5 січня 2023 року. Світова прем'єра відбулася 4 березня 2022 року).

Ще до появи наміру написати кіносценарій письменниця ставила собі за мету спростувати рашистський міф про те, що Україну нібито створив лєнін, довести, що українці – це не штучна спільнота, а нація, яка має свої давні традиції. Історія створення українським композитором Леонтовичем «Щедрика» (у 1916 році), трагічна доля композитора та велика популярність твору в світі найкраще сприяли реалізації мети. Модератором зустрічі був історик та науковець Юрій Митрофаненко. Сценаристка дуже щиро описувала увесь шлях «Щедрика» від ідеї до втілення на екрані, розповіла про чудових людей, що зустрілися на її шляху.

Восени 2023 року в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського відбулася презентація книги «Історії та війни» військовослужбовця, публіциста та громадського діяча Юрія Гудименка. Таких, як Юрій, називають сіллю української землі. Україна і те, що в ній відбувається, їм болить. Вони вголос про це говорять, пишуть і діють.

«Історії та війни» – не зовсім звичайна книга. Це збірка оповідей, промов та історичних нарисів які автор писав протягом 9 років і продовжує створювати.

Затамувавши подих, присутні в залі слухали розповіді пана Юрія про книгу, про його військове буття, про те, що відбувається на передовій та в тилу, про його ідеї, які він втілює з однодумцями в житті.

У березні до бібліотеки завітав сучасний український письменник, журналіст і режисер-документаліст – харизматичний Руслан Горовий. Тож дозвілля вихідного дня видалось для гостей книгозбірні дуже змістовним, а години спілкування з цікавою особистістю промайнули дуже швидко. Руслан розповідав про окупацію, війну, еміграцію та волонтерство.

Гості бібліотеки мали можливість почути декілька коротких оповідей у виконанні автора. Тих, хто не зміг відвідати захід, запрошуємо до бібліотеки 19 травня, на ще одну зустріч з Русланом Горовим.

На запрошення ОУНБ ім. Д.І. Чижевського до Кропивницького з Івано-Франківщини з публічними лекціями завітав митець слова, лауреат багатьох літературних премій та відзнак, член українського ПЕН-клубу Степан Процюк, який є автором понад 30 книг, серед яких романи про відомих письменників: Василя Стефаника, Володимира Винниченка, Григіра Тютюнника, Івана Франка.

Приємно, що творчість Степана Процюка дотична і до Кіровоградщини: в роботі у майстра роман про Євгена Чикаленка, життя якого пов'язане з Кропивницьким.

ОУНБ ім. Д.І. Чижевського працює в режимі доступу 24/7: всі публічні лекції, зустрічі та презентації транслюються у прямому ефірі на фейсбук-сторінці бібліотеки, відеозаписи заходів виставляються на ютуб-каналі книгозбірні. Той, хто з різних причин не мав можливості прийти на захід, може у будь-який час переглянути запис. Так, зустріч зі Степаном Процюком переглянуло більше 900 віддалених користувачів.

Головна книгозбірня області організувала й профінансувала зустріч з Володимиром Поліщуком – доктором філологічних наук, професором, завідувачем кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, який презентував монографію «Музи Тараса Шевченка. Інтимно-любовні дискурси української літературної шевченкіани». Модерував захід його колега і друг Григорій Ключек – доктор філологічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка.

Бібліотека дуже цінує дружбу та партнерство і з талановитими місцевими письменниками. Презентації їх нових книг у головній книгозбірні області дають можливість авторам заявити про себе зацікавленій аудиторії. Їхні роздуми про літературу та стан книговидавання у державі, їхня інтелігентність, освіченість, духовність роблять ці зустрічі неповторними, змістовними і цікавими для читачів.

Так, на початку лютого відбулась непересічна подія – презентація книги «Володарі скрипкового ключа» письменниці, очільниці обласного літературного об'єднання «Степ» Ольги Полевіної. Свого часу книга стала переможцем Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова».

Видання складається з циклу художніх оповідань про 18 всесвітньо відомих композиторів.

Книга видана за кошти обласного бюджету в рамках комплексної програми сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидавання. Ця книга поповнить фонди бібліотек області, її зможуть прочитати всі, хто цікавиться світом музики.

На особливу увагу заслуговує презентація двох нових книжок українського прозаїка, заслуженого журналіста України, багаторічного очільника Кіровоградської обласної організації Національної спілки письменників України, лауреата обласних та всеукраїнських премій Василя Бондаря – збірка оповідань «Блекаут», написана протягом попередніх десяти

років, та книга «Пекельні гонитви». Це художній літопис національного визволення українського народу, де під однією обкладинкою письменник зібрав чотири повісті про наше болюче минуле.

Гості презентації – колеги, друзі, поціновувачі творчості Василя Бондаря – стали одними з перших слухачів його нових творів. Автор читав уривки зі своїх книг.

Обласна рада підтримує місцевих письменників, тому збірка «Блекаут» вийшла друком за кошти обласного бюджету Кіровоградської області. Завдяки цьому бібліотека має можливість не лише презентувати нові книги, а й поповнювати книжкові фонди.

У затишному арт-просторі книгозбірні відбулася презентація художньо-поетичної збірки «Друзки болю і віри» сучасної поетки і художниці Ольги Краснопольської. Вірші, які гості слухали у виконанні авторки, викликали щем та сльози, бо це рядки про нас, українців, і наші відчуття, які вже ніколи не будуть такими, якими були до початку повномасштабного вторгнення. Ця книга вийшла друком у видавництві «Імекс-ЛТД» також бюджетним коштом.

Бібліотека Чижевського вже не один рік тісно співпрацює з літературним об'єднанням «Степ» ім. Віктора Погрібного, який очолює Ольга Полевіна. Так, нещодавно степівчани презентували свою нову книгу про війну «Рік лютневої люті» – свого роду фіксацію перебігу подій та динаміки думок і настроїв людей у різні періоди війни.

Чудовими партнерами та давніми друзями бібліотеки є і члени творчого об'єднання «Вітрила» з його незмінною очільницею, поетесою і громадською діячкою Оленою Надутенко. Творче об'єднання відоме і популярне у місті та області. В ОУНБ ім. Д.І. Чижевського проходять зустрічі учасників об'єднання, презентації їх книг та альманаху «Крізь час і простір».

У бібліотеці ім. Д.І. Чижевського завжди радо зустрічають і підтримують талановитих людей. Такою людиною є й Галина Струтинська (Кузьменко).

У березні цього року (2024) в конференц-залі бібліотеки відбулася презентація нової книги пані Галини «Гравітація долі», під час якої лунали її вірші, охочі відкривали книгу і декламували поезії.

На справжнє свято позитиву перетворилася зустріч з педагогом, науковцем, дослідницею та мандрівницею Валентиною Гребньовою, яка навчалася, а потім багато років працювала викладачем кафедри української літератури Кіровоградського державного педагогічного університету, про це повідомив модератор зустрічі професор Григорій Клочек. Нині пані Валентина проживає у Франції, у сонячному Марселі. Авторка представила свою книгу «Прованс, сонце, море, лаванда, книжки», яку присвятила учителю і другу Володимирі Панченку.

«Із наві – в яв» – таку загадкову містичну назву має перша поетична збірка Олени Трибуцької, яку авторка представила на творчому вечорі у бібліотеці. Поетеса – член обласного літературного об'єднання «Степ» імені Віктора Погрібного. У збірку увійшли вірші, написані протягом п'яти

попередніх років. У поезіях звучать нотки суму за мирним життям, надії на перемогу.

Щиро зустрічали у бібліотеці імені Дмитра Чижевського талановиту кропивницьку поетесу, педагога Ольгу Могильду, яка презентувала чергову поетичну збірку «Третя ластівка».

Зустрічі з місцевою письменницею Вікторією Шкабой завжди перетворюються на відверті розмови про важливі соціальні теми з читанням уривків із презентованих книг.

Письменники та поети не лише презентують власні книги, а й часто беруть участь в інших літературних заходах бібліотеки як модератори та співрозмовники на творчих зустрічах.

Такі творчі зібрання підтверджують думку про те, що сучасна українська література багата яскравими творчими особистостями, чії книги заслуговують на прочитання. Тому фахівці бібліотечної справи обласної книгозбірні у співпраці з творчими людьми разом популяризують нові видання, спонукають аудиторію до діалогу, до читання, використовуючи інтерактивні методи та новітні форми проведення зустрічей і презентацій.

Одна з ініціатив бібліотеки – публічні лекції на літературні теми, які прочитали відомі не тільки в нашому місті, а й в усій Україні викладачі-літературознавці Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка Григорій Ключек, Оксана Гольник та Сергій Михида. Слухачі лекторію вже ознайомилися з життям та творчістю таких відомих українців, як Тарас Шевченко, Леся Українка, Василь Сухомлинський, Євген Маланюк, Володимир Винниченко, Микола Хвильовий, Ліна Костенко та інших.

Наступною ініціативою з популяризації творчості українських письменників і читання став проєкт «Розмови про літературу із Сергієм Михидою».

Зустрічі проходили у форматі вільного спілкування. Професор Михида неодноразово наголошував на важливості вивчення української літератури, адже саме вона прищеплює любов до мови, доносить до читача інформацію про своєрідність традицій, звичаїв та культури нашого народу.

Під час літературних розмов учасники обговорювали творчий шлях і окремі твори Михайла Коцюбинського, Євгена Маланюка, Миколи Хвильового, Павла Тичини, Валер'яна Підмогильного, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Володимира Винниченка.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського багато років співпрацює з Кіровоградською обласною організацією Національної спілки письменників України та її очільницею – поетесою, літературознавицею, кандидаткою філологічних наук і тренеркою з креативного мислення Надією Гармазій, чий творчий доробок добре знаний та належно оцінений, а авторитет в літературних колах дозволяє реалізовувати цікаві й змістовні спільні проєкти та заходи.

Тісні дружні стосунки бібліотеки з пані Надією засвідчує відеоролик «Сторінками дружби з Надією Гармазій», створений фахівцями ОУНБ ім. Д.І. Чижевського.

Хочу запевнити, що і надалі фахівці Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського будуть продовжувати співпрацю і партнерські взаємини з українськими митцями, підтримуючи гарні традиції, що склалися у книгозбірні.

Тож бібліотека імені Дмитра Чижевського – це не тільки місце для роботи з книгою, а й комфортний простір, сприятливий для подій, зустрічей, натхнення, спілкування, який завжди відкритий для всіх охочих.

Інформаційно-туристичний портал Кіровоградщини як складова web-доступності ОУНБ імені Дмитра Івановича Чижевського

Катерина Паталах,
головний бібліотекар
Інформаційно-туристичного
центру ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Нині бібліотека – не лише книгозбірня, це відкритий, безпечний мультифункціональний простір для суспільства, який працює задля надання доступу до інформації як традиційними, так і інноваційними способами. Його багатофункціональність полягає в комплексному поєднанні якісного літературного фонду, місця для зустрічей, спілкування та отримання психологічної й соціальної підтримки. Тобто бібліотека сьогодні – центр розвитку громади.

ОУНБ ім. Д.І. Чижевського крокує в ногу з часом. Її сміливо можна назвати сучасною.

Завдяки потужному краєзнавчому ресурсу та багаторічному досвіду у культурній, просвітницькій та інформаційно-дослідницькій діяльності головна бібліотека області стала унікальним інформаційним центром в регіональній туристичній інфраструктурі. Перш за все, це стосується внутрішнього туризму, який набирає великої популярності

Тож одним із пріоритетних напрямків роботи обласної бібліотеки є сприяння розвитку туризму. Адже це дозволяє користувачам краще пізнати рідний край, його архітектурні та історичні пам'ятки, відкривати нові локації, які не поступаються відомим місцям відпочинку, що в свою чергу доводить: не обов'язково їхати на край світу – неймовірні краєвиди зовсім поруч.

Грунтовна робота з питань туризму, інформаційна діяльність, просвітницькі заходи роблять бібліотеку помітною у соціокультурному просторі області.

Туристично-краєзнавча діяльність сприяє соціально-економічному, культурному розвитку регіону, охороні та доцільному використанню природних ресурсів і культурної спадщини області; різносторонньому

вивченню та науковому дослідженню краю; формуванню поваги до історії і культури регіону; розвитку творчого потенціалу громадян на основі місцевих звичаїв і традицій.

Сучасний світ заповнили гаджети та інтернет-технології. Жодна галузь діяльності тепер не обходиться без них. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій відкриває широкі можливості популяризації діяльності головної книгозбірні області та створених у ній інформаційних продуктів.

ОУНБ імені Дмитра Чижевського має власний сайт, блог, сторінку у Facebook, Youtube-канал та представлена у таких месенджерах, як Instagram, Viber, Telegram і Twitter.

Бібліотека відіграє значну роль у формуванні туристичного іміджу регіону. Нещодавно за ініціативи фахівців закладу і завдяки їх власним зусиллям було створено інформаційний туристичний портал Кіровоградщини, який сприяє поширенню інформації туристичного спрямування. Портал представлений на сторінках соціальних мереж Instagram, Facebook, Youtube.

Новітні бібліотечно-інформаційні технології є запорукою збереження культурно-історичної спадщини та інформаційної підтримки краєзнавчого туризму. З часом бібліотека сама може стати туристичним об'єктом краю.

За роботу та наповнення інформаційного туристичного порталу відповідає Інформаційно-туристичний центр (далі ІТЦ) ОУНБ ім. Д. І. Чижевського.

Інформаційно-туристичний центр – місце, де ви можете отримати інформацію про туристично-рекреаційні можливості Кіровоградщини, взяти участь у засіданні інформаційно-туристичного клубу «Attractive Krop» та познайомитися з затятими мандрівниками, які завжди раді поділитися досвідом та враженнями.

Головна мета діяльності клубу – популяризація атрактивних місць нашого краю та розвиток комунікаційної складової через діяльність ІТК «Attractive Krop» і веб-доступність завдяки інформаційному туристичному порталу Кіровоградщини.

Надання інформації через інформаційний туристичний портал Кіровоградщини є однією з інноваційних послуг комунального закладу «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського». Він забезпечує доступ до інформації про туристичні ресурси, туристичну індустрію та туристичні продукти Кіровоградської області. Також портал інформує про об'єкти показу, засоби розміщення, транспортну доступність, туристичні маршрути тощо.

Туристичний портал сприяє популяризації туристично привабливих місць регіону.

З початком повномасштабного вторгнення наповнення порталу призупинилось. На сьогодні цей напрям роботи відновлюється, адже наповнення порталу – важливий процес, спрямований на кінцевого користувача з метою надати йому більш точну і детальну інформацію.

Інформаційний туристичний портал – вагомий внесок у розвиток туристичного потенціалу Кіровоградщини. Він є помічником у плануванні подорожей, розширенні культурних знань та створенні позитивного досвіду мандрівок.

Обласний інформаційний туристичний портал доступний для всіх. Ним користуються не тільки охочі отримати інформацію про DESTINATION Кіровоградщини, а й безпосередньо ті, хто подорожує нашим краєм та хоче дізнатися, як краще дістатися до того чи іншого місця, де краще зупинитися (переночувати) та де смачніше перекусити.

Портал адаптований для людей з вадами зору. За потреби можна збільшити шрифт та змінити стандартну колірну схему на «світле на темному».

Портал складається з 8 розділів: «Про нас»; «Турлокації»; «Маршрути»; «Турпослуги»; «Події»; «Путівник»; «Харчування»; «Проживання». Кожен розділ має активні підрозділи, які постійно оновлюються.

Однією з родзинок інформаційного туристичного порталу є 30 туристичних магнітів «Мандруй Кіровоградщиною», створення яких було присвячене 30-річчю Незалежності України. Ось найпопулярніші з них: парк-готель «Скіфія»; парк культури і відпочинку «Кропивницький дендропарк»; Приютівський ландшафтний парк; пам'ятка архітектури та містобудування «вул. Дворцова». Кожен з цих об'єктів унікальний та неповторний.

«Туристичні магніти: Мандруй Кіровоградщиною» видані також у вигляді листівок – це перлини Кіровоградщини, що розкривають історичні, природні та культурні цікавинки краю. На кожній листівці розміщена коротка інформація про об'єкт та QR-код, за допомогою якого можна перейти на інформаційний туристичний портал Кіровоградщини, щоб ознайомитися більш детально.

На прикладі одного з розділів хочу представити контент сайту. Завітаємо до розділу «Турлокації», що складається з наступних підрозділів: Культурно-пізнавальний туризм; Історичний туризм; Гастрономічний туризм; Екологічний туризм; Сільський туризм; Релігійний туризм; Спортивний туризм; Водний туризм; Велосипедний туризм; Індустріальний туризм; Освітній туризм; Лікувально-оздоровчий туризм; Діловий туризм.

Якщо перейдемо до підрозділу «Культурно-пізнавальний туризм», знайдемо інформацію про парки Кіровоградської області. Обираємо дендрологічний парк «Веселі Боковеньки». Перш за все бачимо фото об'єкту. Далі розміщена адреса розташування та коротка історична довідка. Наприкінці – посилання на соціальну мережу чи офіційний сайт і джерела інформації з фондів ОУНБ ім. Д.І. Чижевського про дендрологічний парк «Веселі Боковеньки» імені М.Л. Давидова – книги і періодичні видання.

Кому не достатньо інформації про об'єкт, можна звернутися до вищевказаних джерел. Для того щоб дізнатися, в якому відділі зберігається та чи інша книга, необхідно звернутися до фахівців інформаційно-

бібліографічного відділу обласної книгозбірні, які допоможуть виписати її бібліографічні дані з електронної бази для замовлення видання.

Представлений вище ресурс є унікальним. Такого не мають інші бібліотеки області. З метою надавати користувачам сучасні бібліотечні послуги інформація на порталі постійно оновлюється, змінюється, додаються нові атракції.

Інформаційний туристичний портал і надалі буде важливою інформаційною складовою у туристично-краєзнавчій діяльності ОУНБ ім. Д.І. Чижевського.

Науково-методична діяльність ОУНБ ім. Д.І. Чижевського через призму архівних документів

Сергій Юрченко,
провідний науковий співробітник
відділу інформації та використання документів
Державного архіву Кіровоградської області

Сучасний світ неможливо уявити без книги або бібліотеки, адже книга і надалі продовжує бути одним із основних джерел інформації, знань тощо. Саме людству була надана здатність мислити, прагнути до знань, здійснювати їх постійну генерацію та накопичення. Історія відносить появу перших бібліотек до XXVI ст. до н.е. (зібрання глиняних табличок в шумерському місті Ніппур); бібліотека асирійського царя Аршубаніпала датована VII ст. до н.е.; відома також бібліотека, заснована Птолемеєм I Сотером в Александрії. Перша публічна бібліотека, на думку дослідників, виникла в Греції в IV ст. до н.е., за часів тиранії Клеарха.

Проте сучасні бібліотеки не лише є місцем для зберігання документів, а й безпосередньо популяризують їх. Говорячи про Обласну універсальну наукову бібліотеку імені Дмитра Чижевського, хочу наголосити на тому, що з XX ст. й до сьогодні ця установа залишається свого роду координаційним центром для інших бібліотек як в межах м. Кропивницького, так і всієї Кіровоградської області. Починаючи з минулого століття, ОУНБ ім. Д.І. Чижевського здійснювала проведення семінарів, курсів з підвищення кваліфікації робітників сільських, міських та районних бібліотек [1, арк. 28-29]. Попри те, що в минулому ці заходи носили переважно ідеологічний характер, потрібно зауважити: подібне диктувалося саме подіями й режимом, який функціонував в ті часи. Це, звісно, впливало на тематику, характер заходів, вибір персоналій, яким присвячувалася увага, але, разом з тим, безпосередньо впливало і на якість професійної підготовки кадрів. Цікавим є

те, що враховувався досвід окремих бібліотек області: як зразковий приклад, їх досвід роботи намагалися активно перейняти.

Важливою складовою діяльності обласної бібліотеки тоді й зараз лишається організація конференцій, круглих столів, які тоді були присвячені різного роду ідейним, правовим, сільськогосподарським, природознавчим темам або ж особам, на кшталт Боженка [2, арк. 2], Щорса, Яновського [3, арк. 14], Сухомлинського [4, арк. 6]. Сьогодні спектр тем для обговорення суттєво збільшився, адже постійно підіймаються соціальні теми, питання виховання, культури, мистецтва, спорту, правознавства, краєзнавства, історії тощо. За результатами подібних заходів зазвичай виходили друком тематичні бібліографічні покажчики [5, арк. 6-13, 29-42], які продовжують бути візитівкою бібліотеки, адже присвячені досить широкому спектру тем і доступні як в паперовому, так і у цифровому форматах.

Назвати бібліотеку майданчиком, на нашу думку, вдала ідея, адже окрім круглих столів та конференцій в ОУНБ ім. Д. Чижевського місцеві дослідники, поети, письменники мають змогу презентувати свої твори і за сприятливих умов дарувати друковані примірники бібліотекам області.

Однією з важливих функцій бібліотеки є облік видань і поповнення бази нових надходжень. Ведення обліку надходжень відбувається досить ретельно й прискрипливо, що підтверджується архівним документом: *«...головне завдання бібліотек полягає у більш повному використанні книжкових багатств для освіти і виховання нової людини, у розширенні діяльності по розповсюдженню досягнень науки, техніки і передового досвіду»* [6, арк. 115]. Бібліотека ім. Д. Чижевського (тоді ім. Н. Крупської) ставила перед собою завдання з комплектування фондів, координації перерозподілу дублетних і непрофільних видань.

Свідченням кропіткої роботи над комплектуванням фондів та їх активним поновленням є дані за 1977 р., згідно з якими фонди бібліотек області (без обласних) зросли на 176600 примірників, а загальна кількість документів в усіх бібліотеках складала 8 млн. 910 тис. примірників, із яких в міських бібліотеках – 1 млн. 215 тис. 600 примірників [6, арк. 115].

Ведення обліку, поновлення баз даних та координація дій бібліотек здійснювалася в рамках функціонування Централізованої бібліотечної системи (далі – ЦБС). Фактично, кожна бібліотека населеного пункту входила до ЦБС. [7, арк. 56-65]. Так, наприклад, Петрівська ЦБС, яка регулювала роботу бібліотек, запровадила в 1979 р. облік книжкового фонду на основі облікового каталогу [8, арк. 11]. Корегування у веденні обліку надходження примірників здійснює відділ комплектування. Рада з-комплектуювання ОУНБ ім. Д. Чижевського (Крупської) здійснювала розгляд питань розподілу літератури по філіалах.

Цікавим є те, що крім обліку книг, вівся облік відвідувачів за категоріями, тому серед основних груп відвідувачів можна назвати студентство, також великі цифри з відвідування мали «ідейні просвітителі» того часу, тобто партійні працівники та вчителі. Зараз молодь все більше

споживає інформацію через мережу «Інтернет», тому сучасні відвідувачі бібліотеки – істинні поціновувачі Книги, які хочуть тримати її в руках особисто. Але саме завдяки розвитку технологій більшістю бібліотечних продуктів і послуг можна скористатись через сайт книгозбірні. Одним із таких традиційних краєзнавчих ресурсів є Календар пам'ятних та знаменних дат Кіровоградщини [9, арк. 30-43], який ведеться вже не один десяток років й орієнтує як діяльність самої бібліотеки щодо організації тематичних заходів, так і інших культурних установ нашої області.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського була і залишається ядром літературно-просвітницької діяльності на території Кіровоградської області. Обсяг науково-методичної роботи, здійснений бібліотекою, вражає, адже головна книгозбірня області має багато відділів, які працюють в цілковитій синергії, поширюючи здобутки завдяки фахівцям, які не один рік займаються своєю справою, постійно співпрацюючи з іншими бібліотеками міста та області. Синергія доповнюється активним використанням технологій задля головної мети – популяризації книги як символу знань, цікавості та захоплення.

Список джерел

1. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 302, арк. 28-29
2. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 186, арк. 2
3. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 186, арк. 14
4. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 186, арк. 6
5. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 462, арк. 6-13, 29-42
6. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 358, арк. 115
7. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 445, арк. 56-65
8. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 372., арк. 11
9. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 386, арк. 30-43

Сторінками історії бібліотеки імені Дмитра Чижевського у роки Другої світової війни

Катерина Лісняк,
провідний бібліотекар
відділу краєзнавства
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Друга світова війна та окупація України – трагічна і сумна сторінка в історії нашої країни в цілому і Кіровоградщини зокрема. Містам і селам області була нанесена колосальна шкода. Постраждали і заклади культури,

майно і цінності яких були знищені. Окупація призвела до фактичного знищення джерельної та книжкової бази Кіровоградської обласної бібліотеки.

Чималої шкоди бібліотечний фонд, який складав понад 50 тисяч книг, зазнав і від місцевого населення за день до приходу німців. Мародери крали книги через виламані на горищі бібліотеки двері. Що відбувалося в нашому місті в цей день, описав в одному з розділів книги «Все дороги ведуть на Воркуту» відомий літературознавець та історик Павло Негретов.

«У Кіровограді я дізнався, що наші залишили місто 4 серпня, а німці ввійшли 5-го, протягом доби було безвладдя. Російський народ завжди хто-небудь пригноблював, спочатку це були цар, поміщики і капіталісти, потім – більшовики. Тому цікаво спостерігати, що робить наш народ, коли його ніхто не пригноблює. У листопаді-грудні 1917 року, коли буржуазний уряд впав, а радянський ще не був встановлений, народ розбивав винні склади і магазини і напивався до смерті. В 1941 році там, де радянська влада відходила, а німецька ще не приходила, народ грабував. Приватні будинки, правда, не чіпали, натомість усе державне, тобто нічیه, розтягували – хто що міг. В Кіровограді з олійного заводу відрами тягали соняшникову олію, в театрі зірвали оксамитову завісу, на гудзиковій фабриці зрізали шкіряні ремені з трансмісії. Як тільки прийшли німці, навкруги розвісили плакати: “Хто грабує, буде розстріляний”. Пограбування припинилися. Я дізнався, що одна баба вкрала з бібліотеки енциклопедичний словник Брокгауза і топить ним пічку. Один мій товариш поступив у поліцію. Форму тоді ще не носили, тільки нарукавну «жовто-блакитну» пов’язку. Був він у поліції всього декілька днів і це якось залишилось для нього без неприємних наслідків, коли наші повернулись. Так ось тоді, в перші дні окупації, цей мій товариш допоміг мені врятувати Брокгауза. Декілька томів баба вже встигла спалити, а решту я у неї забрав, відсутні томи виміняв у товариша за самоцвіти і таким чином зібрав всю енциклопедію».

Німецькі війська увійшли до Кіровограда 5 серпня 1941 року. З першого дня окупації почав діяти наказ командування «Про поведінку військ на Сході», у якому нацистським військовим роз’яснювалося, що «ніякі історичні або культурні цінності на Сході не мають значення», а архітектурні споруди та житлові приміщення повинні використовуватися для розміщення казарм (окрім спеціально обумовлених промислових об’єктів).

У передвоєнний період штат бібліотеки складав 27 співробітників. Під час окупації він скоротився до чотирьох. Незважаючи на великий обсяг роботи, міська управа відправляла їх на перепис тварин у господарствах мешканців Кіровограда та на весняно-польові роботи.

У перші тижні окупації частину приміщень бібліотеки, яка знаходилася на розі вулиць Інгульської та Дворцової (нині Панченка та Театральної), займала кравецька військова майстерня. А потім у бібліотеці розселили німецьких та румунських вояків, перетворивши частину будівлі на казарму.

Окупанти по-варварськи ставилися до книжок, каталогів і бібліотечного обладнання, пристосовуючи їх для власних потреб. У кімнатах, зайнятих

вояками, в коридорах та на сходах настелили солому. Книги винесли до інших кімнат та на горище. Для обігріву приміщень солдати використовували голландську та кілька металевих печей. Тільки в першу осінь та зиму війни окупанти на попіл перетворили сотні книг з бібліотечного фонду.

5 листопада 1941 року колективу бібліотеки від міського голови надійшло розпорядження про вилучення «макулатури», до якої зарахували всю комуністичну літературу, довоєнні журнали та газети – їх наказали відправити на переробку до Комишуватської паперової фабрики. Таку ревізію співробітники міської бібліотеки зробили не тільки у своїх фондах, але і в книгозбірні педагогічного інституту. Вилученої літератури виявилося так багато, що частину її – 4 вози – відправили ще й на фабрику з виробництва ляльок.

Впродовж кінця 1941 та початку 1942 року бібліотекарі змушені були створювати новий каталог.

Крім книг з бібліотеки, за розпорядженнями міського голови вилучили чимало інших матеріальних цінностей. Так, у листопаді 1941 року для міського банку бібліотека віддала 4 канцелярські столи та 12 стільців. А весною 1942 року робітники кіровоградської будівельної контори познімали в книгозбірні зимові вікна. Так за рахунок бібліотеки здійснювали ремонти інших будівель і приміщень міста.

22 квітня 1942 року надійшов наказ передати для німецького військового лазарету всі наявні шашки і шахи. Їх в бібліотеці виявилося небагато – лише по 2 набори настільних ігор. Але і їх змушені були віддати.

У листопаді 1942 року гебітскомісар надіслав до бібліотеки наказ, згідно з яким керівництво закладу повинно було представити одну особу віком від 17 до 40 років для відправки до Третього Рейху. На жаль, документів про те, чи були надіслані співробітники бібліотеки на примусові роботи до Німеччини, не знайдено, і їх подальша доля невідома.

Та повернемося до роботи бібліотеки. Окупаційна влада розробила і затвердила правила користування бібліотекою, яку перевели на самоокупність. Читачами могли бути громадяни віком з 14 років. При записі до книгозбірні треба було пред'явити паспорт та посвідчення з місця роботи. Читачам видавалося не більше 3 книжок за один раз, а мистецтвознавчих книг та альбомів – тільки по одній. Особливо цінні книги додому не видавалися. Ними користувалися тільки в читальному залі. Термін користування книгами був не більше 5 днів. Застава для нових користувачів бібліотеки складала 15 крб., яку повертали, якщо людина припиняла користуватися послугами закладу. Щомісячна плата за користування книгами коштувала 3 крб. Читачів, які не повернули книгу в зазначений термін, штрафували. За кожний прострочений день вони сплачували по 10 копійок, а після п'яти днів – у подвійному розмірі. Якщо читач не повернув книгу або пошкодив її, він зобов'язаний був замінити її на таку ж книгу або відшкодувати її вартість. За особливо цінні або рідкісні видання відшкодування встановлювалося в десятикратному розмірі.

Окупанти користувалися бібліотекою безкоштовно. Активним читачем книгозбірні був кіровоградський гебітскомісар Віє. Нациста цікавила історична література, наприклад, «Історія Єлисаветграда», він читав книги німецькою та французькою мовами. Одного разу Віє замовив кілька книг з історії СРСР, які були списані і перебували серед макулатури. Потрібні книги знайшли не на полицях бібліотеки, а в школі № 6, класи якої використовували як склад списаної літератури.

Серед тих, хто користувався науковою літературою безкоштовно, були співробітники комендатури Української служби порядку, земельної комендатури, будівельного відділу міської управи, український мировий суд Кіровограда, режисери та художники-декоратори міського театру, медичний персонал лікарні св. Анни, співробітники редакції газети «Український голос» тощо.

На початку 1943 року була введена сувора цензура всіх видань, проведена ревізія архівів, міських, районних та шкільних бібліотек, затверджені списки небажаних письменників та творів. У зв'язку з цим колектив бібліотеки отримав від міського комісаріату список з 246 імен письменників, книги яких «рекомендували» вилучити.

Окупаційна влада вважала «небажаними» книги українських авторів – Максима Рильського, Миколи Бажана, Павла Тичини, Володимира Сосюри, Любомира Дмитерка, Андрія Головка, Олександра Копиленка, Олександра Корнійчука, Андрія Малишка та багатьох інших. До списку потрапили імена радянських письменників єврейського походження – Ісаака Бабеля, Іллі Еренбурга, Бориса Пастернака, Сави Голованівського, Натана Рибак, Леоніда Первомайського, Лева Квітка та ін. В той же час небажаними були і українські переклади творів таких письменників, як Генріх Гейне, Ліон Фейхтвангер, Бертольд Брехт, Томас і Генріх Манни, Еріх Марія Ремарк, Анна Зегерс, Стефан Цвейг тощо.

До списку «небажаних» потрапили і письменники-земляки: Володимир Винниченко, Іван Микитенко, Терен Масенко, Сава Голованівський, Натан Рибак, Дем'ян Бедний.

Як бачимо, співробітники Кіровоградської обласної бібліотеки змушені були відправляти в макулатуру тисячі книг тільки з тієї причини, що вони не задовольняли нацистів з ідеологічних мотивів. Однак для бібліотекарів такий вид діяльності був давно знайомим: в передвоєнний час вони вже вилучали з полиць своєї бібліотеки книги тих авторів, яких проголосили «ворогами народу». Тож до знищення світового культурного надбання долучилися обидва тоталітарні режими: нацистський та більшовицький.

На час вигнання загарбників з нашого міста на початку січня 1944 року, бібліотека знаходилася в будинку архіву (провулок Поліцейський, 10, пізніше – провулок Декабристів, нині – Андрія Ліпатова), куди була переведена нацистами в 1943 році.

До кінця квітня 1944 року майно та фонди бібліотеки були перевезені до старого приміщення, після чого в рекордно короткий термін книги розставили на полицях і з 1 травня 1944 року бібліотека відкрила свої двері для читачів.

Попереду були десятиліття самовідданої праці колективу обласної бібліотеки, яка з 1993 року носить ім'я видатного вченого-енциклопедиста, культуролога, славіста, філософа, літературознавця Дмитра Івановича Чижевського.

Сьогодні Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського – інклюзивний відкритий майданчик, мультикультурний центр, де можна читати, навчатися, проводити різноманітні інформаційні, мистецькі та соціальні заходи і брати в них участь. Книгозбірня – зручне місце для комунікацій та спілкування.

Вже десять років триває російсько-українська війна, в якій ми захищаємо свою свободу, незалежність та територіальну цілісність. Російські агресори руйнують не тільки інфраструктуру, міста і села, вони знищують українську культуру – воюють з історичною пам'яттю, національною ідентичністю.

Наприкінці минулого року ЗМІ повідомляли, що на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей знищили майже усю українську літературу. Для цього були залучені російські підрозділи «воєнної поліції». Наразі, окрім репресивних, вони виконують так звані ідеологічні функції. Найбільшу зацікавленість поліцаїв викликають книги про історію українських Майданів, антитерористичну операцію та операцію об'єднаних сил. Окупанти позбуваються літератури на тему Голодомору, книг і довідників з історії України та навіть дитячих коміксів.

Погодьтеся, вилучення та знищення «екстремістської» літератури рашистами нагадує дії нацистів Третього Рейху. Після приходу до влади в Німеччині вони палили цілі бібліотеки. Найбільш відомий випадок стався 10 травня 1933 року на площі Опери в Берліні, коли було знищено близько 20 тисяч книжок «неарійського духу».

Окупанти мають цілий перелік заборонених до згадування імен, серед них Іван Мазепа, Симон Петлюра, Степан Бандера, Роман Шухевич, В'ячеслав Чорновіл. Відомі випадки вилучення книжки «Справа Василя Стуса» Вахтанга Кіпіані. У переліку «екстремістської» є також книги Ліни Костенко, Марії Матіос, Оксани Забужко, Олега Сенцова, Сергія Лойка, Дмитра Кулеби, Артема Чеха, Олександра Ірванця та інших. Знайдені книжки вилучаються, знищуються на місці або вивозяться у невідомому напрямку.

Для окупантів навіть церковна література представляє загрозу. Захопивши Ірпінь, рашисти знищили сотні примірників Біблії. Книги виносили на вулицю і спалювали. А в Маріуполі російські загарбники зробили теж саме з усіма книгами з бібліотеки храму ПЦУ Петра Могили. Серед безповоротно втрачених були унікальні україномовні стародруки.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики, через російську військову агресію в Україні постраждав 1271 об'єкт культурної інфраструктури, зокрема 479 бібліотек.

Наразі утворено кілька волонтерських інституцій, що ставлять собі за мету облік культурних втрат, порятунк того, що можна зберегти. Волонтери Штабу порятунку спадщини регулярно вирушають у складні і ризиковані експедиції задля документування злочинів рашистів проти української культури, що є однією з ознак геноциду. Ці злочини так само мають стати предметом розгляду Міжнародного трибуналу в Гаазі. Компенсація за збитки, завдані українській культурі та науці, має стати одним із обов'язкових напрямків використання коштів репарацій і контрибуції з росії.

Список джерел:

Бібліотека – свідок і творець історії краю : 110-річчю заснування Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2009. – С. 57-61. : фото кол.

ДАКО. – Ф. 2487. – Оп.1. – Спр.3. – Арк. 48.

ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.2. – Арк. 2.

ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.1, 5, 31.

ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.1. – Арк. 29.

ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.10, 21.

ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.11, 15.

ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.10, 14, 20.

ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.19, 31, 32.

Жосан Олександр. Кіровоград у роки окупації : життя населення та окупантів. Документи і спогади / Олександр Жосан. – Кропивницький : Ексклюзив-Систем, 2018. – С. 141, 175-177, : фото. – Бібліогр. С. 476-479.

Між Бугом і Дніпром : науково-краєзнавчий вісник Центральної України / Кіровоградська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, Державний архів Кіровоградської області ; редактор О. О. Бабенко. – Кропивницький : Центрально-Українське видавництво, Випуск 7. – 2011. – С. 76-82. – Текст парал. укр. та рос. мовами. – Бібліогр. в кінці ст.

Негретов Павел. Все дороги ведут на Воркуту / Павел Негретов. – Вермонт : [б. и.] 1985. – С. 27-28.

Петренко Іван. Нациський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941-1944 / Іван Петренко ; відповідальний за випуск О. О. Бабенко ; Державний архів Кіровоградської області, Кіровоградське обласне відділення пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України», Кіровоградська обласна

організація Національної спілки краєзнавців України. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2014. – С. 483-487. : фото – (Серія «Архівні документи свідчать»). – Бібліогр. с. 529-550.

Науковець-славіст Дмитро Чижевський

Сергій Юрченко,
провідний науковий співробітник
відділу інформації та використання документів
Державного архіву Кіровоградської області

У сучасному світі часто фігурує теза: *«Ми ті, хто ми є»*, адже кожна людина унікальна. Окрім цього, багато людей позиціонують себе як *«self-made man»*, тобто ті, які зробили себе самі, наприклад, Авраам Лінкольн, Чарльз Дікенс, Генрі Форд тощо. Водночас, не варто забувати іншу тезу: *«Пам'ятай тих, завдяки кому ти цього досяг»*, адже від початку життя оточення людини в тій чи іншій мірі має на неї вплив.

Дмитро Іванович Чижевський є тією людиною, яка, маючи вплив інших, змогла побудувати себе. Становленню відомого філософа, славіста, літературознавця, релігієзнавця, культуролога допомогло його походження, а саме скромна українська дворянська родина. Попри навчання в школі та гімназії, головні сфери інтересів Дмитра Івановича сформували його батьки – батько науковця сформував інтерес до науки та політики, а мати привила цікавись до літератури та мистецтва. Саме батьківська оселя стала основним місцем генерації знань Дмитра Івановича, адже навчання в школі не було цікавим для майбутнього світила науки, на відміну від батьківської бібліотеки, що містила різногалузеві видання.

Відомий факт, що ще більше підкреслює активну науково-дослідницьку і громадську позицію Дмитра Івановича, – організація просвітницького й політично-молодіжного гуртків, один з яких можна назвати нелегальним. Це дає нам повне усвідомлення того, що така особистість не могла стати пересічною.

Основна наукова діяльність науковця розпочалася лише в еміграції, адже Дмитро Чижевський був заарештований за політичну діяльність і йому довелося тікати через польський кордон у 1921 р. Опісля цього розпочинається тривалий і кропіткий шлях досліджень, навчання і викладання в університетах, наукових публікацій тощо. Доля славіста, філософа дала можливість Дмитру Івановичу викладати в Галле, Мюнхені, Празі, Ієні, Маргбурзі, Кембріджі (Гарвардський університет) та Гейдельберзі.

Аналізуючи наукові здобутки Дмитра Чижевського, які вилилися у понад 900 публікацій, потрібно зазначити, що спектр його інтересів був вельми широким. В рамках ретроспективи можна розглядати Чижевського як

дослідника педагогічної спадщини, адже науковець не оминув увагою ідеї Яна Амоса Коменського [3]. Унікальність цих досліджень полягає у тому, що одночасно вчений досліджував педагогічні і філософські погляди Коменського, що давало змогу Дмитру Чижевському порівнювати його зі Григорієм Сковородою, творчість і особистість якого Чижевський глибоко вивчав. Праця «Філософія Г. Сковороди», видана 1934 року, на думку вчених лишається чи не найбільш ґрунтовною працею, що не втратила своєї значущості й дала змогу показати яскравий приклад проникнення західних філософських ідей, таких як містицизм. А такі праці Д. Чижевського, як «Філософія на Україні. Спроба історіографії питання» та «Нариси з історії філософії на Україні» стали першими ґрунтовними доробками, в яких розкривалася національна складова розвитку філософської думки. Серед досліджень-відкриттів Дмитру Чижевському приписують представлення Миколи Гоголя як українського філософа. Вчений глибоко проаналізував його погляди, зазначаючи, що *«ключ до світу Гоголь знайшов у власній душі, де його знаходили великі філософи...»*. Хоча деякі твердження Чижевського досі лишаються дискусійними, в особливості репрезентація Гоголя як «філософа серця» [6].

Дослідження праць цих двох філософів дали змогу Дмитру Івановичу зацікавитися літературною складовою, в особливості літературою доби Бароко, що стало окремою віхою його наукової кар'єри. Дмитро Чижевський намагався подати літературу часів українського бароко як особливу одиницю, адже своїм християнським світовідчуттям вона викликала зацікавлення філософією та активізувала національну свідомість людей тієї епохи. Водночас він підкреслював, що духовні й національні цінності українського бароко «неможливо та не треба повертати, але можливо та потрібно їх «актуалізувати» [4], зробити корисними та плідними для сучасності та для майбутнього». Чижевський вважав українське бароко підґрунтям «другого розквіту української літератури». Вже тоді у науковця прослідковується одночасне використання формально-іманентної, культурно-історичної та соціологічної парадигм, що набуло широкого вжитку в наш час [5]. Наукові праці серії «Історія української літератури», які Чижевський створював протягом багатьох років, стали літературознавчим здобутком, адже в них були проаналізовані художні твори до 60-х рр. ХІХ ст., включно з творами Шевченка, Куліша та інших літературних митців.

Лише за Незалежної України Дмитро Іванович Чижевський повернувся в науковий простір країни та свого рідного краю, фактично із забуття. Одним із науковців, які повертали Україні відомого земляка, був Леонід Куценко. Леонід Васильович під час професійної подорожі до США відкрив Україні імена Євгена Маланюка, Фотія Мелешка; він познайомився із Асею Гумецькою, яка була ученицею Дмитра Івановича під час навчання в Гарварді. З її спогадів можна багато дізнатися про характер Дмитра Чижевського, стиль його викладання, відносини з донькою Танею й зрозуміти, якою людиною він був. Фраза: *«Для мене він залишиться завжди усміхненим»* чи не найбільш

передає те, що за постаттю великого вченого, дослідника, викладача досить глибоких тем та ідей, криється людина, яка була здатна щиро посміхатися, разом зі студентами грати в бадмінтон та плавати в озері [1].

Маючи складні відносини з донькою Танею, Дмитро Іванович відійшов у засвіти на самоті, але його творчий та науковий спадок продовжує жити, а статус відкривача української філософії та літератури назавжди закріплений за його ім'ям. Досить влучними будуть слова його друга з часів навчання в Олександрійській гімназії, історика Панаса Феденка: *«Учені такого рівня родяться раз на століття або й рідше. Між творцями української науки Михайлом Максимовичем, Володимиром Антоновичем, Михайлом Драгомановим, Іваном Франком, Михайлом Грушевським – ім'я Дмитра Чижевського залишиться в пошані, поки живе українська нація та її культура»* [2].

Загалом, можна стверджувати, що постать Дмитра Чижевського цікавить науковців різного фаху й навіть різних країн, адже він досліджував увесь слов'янський простір, сотні його праць варті уваги, оскільки містять багато нових осмислень, які значно збагатили культурний та історичний простір, є часом досить дискусійними, що ще більше пробуджує інтерес до обговорення здобутків уродженця Кропивниччини Дмитра Івановича Чижевського.

Список джерел

1. ДАКіро, ДІФ, газета «Народне слово» від 22.02.2001, № 21, с. 3, інв. № 6773
2. ДАКіро, ДІФ, газета «Народне слово» від 30.03.2004, № 36, с. 3, інв. № 6874
3. Лучкевич В. В. Дмитро Чижевський – дослідник невідомої педагогічної спадщини Я. А. Коменського. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир. С. 83-87.
4. Пелешенко Н. І. Дмитро Чижевський як дослідник українського бароко. *Україна: людина, суспільство, природа : третя щорічна наукова конференція, присвячена 400-й річниці народження і 350-й річниці смерті Петра Могили : тези доповідей*. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 1997. С. 62-63.
5. Пелешенко Н. І. Бароко в типологічних концепціях першої половини ХХ ст.: Дмитро Чижевський і Віктор Петров (Домонтович). *Слово. Символ. Ритуал: Збірник на пошану архиєпископа Ігоря Ісіченка з нагоди його 60-річчя; Праці з історії української літератури*. Харків: Акта, 2016. – С. 22-55.

6. Стеценко В. Дмитро Чижевський – історик філософії України. *Матеріали XLVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»*. Університет Григорія Сковороди. Переяслав. 2022. С. 72-74

Особиста бібліотека Дмитра Івановича Чижевського у фонді ОУНБ

Наталія Зеленська,
завідувач відділу
рідкісних та цінних видань
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Дмитро Іванович Чижевський був затятим колекціонером, за що сучасники вченого вважали його диваком.

За своє життя Дмитро Іванович зібрав дві бібліотеки: одну – в Галле, за період від 20-х рр. до 1945 року. За тематикою це були славістичні, філософські, богословські видання, немало раритетних видань XVII-XX ст., колекція старовинних різноформатних Біблій (переважно XVII-XVIII ст.), словників, рідкісні періодичні видання та книги з дарчими написами відомих людей.

Чижевський не зробив каталогу цієї бібліотеки. Коли радянські війська підходили до Галле, Дмитро Іванович, маючи гіркий досвід спілкування з більшовиками, поспішно покинув місто. З собою забрав копію праці Яна Амоса Коменського та десяток книг. Вчений мав надію пізніше повернути свій архів та бібліотеку. Однак його речі були реквізовані за розпорядженням бургомістра міста Галле: архів і бібліотеку опечатали і пізніше передали до новоствореного Інституту славістики, де вони зберігалися протягом всього часу, частина з них була вилучена радянською адміністрацією. Чижевський спочатку намагався повернути свій архів та бібліотеку: звертався в різні інстанції, просив допомоги у впливових німецьких професорів, навіть протестував, але це не допомогло, бібліотеку не повернули. Різними шляхами вдалось повернути невелику її частину.

Точна кількість книг Галльської бібліотеки до цього часу залишається невідомою. У 1946-1947 роках працівники Галльської університетської бібліотеки склали опис та каталог цієї бібліотеки «*Ex libris Tschizewskij*». Каталог і досі зберігається в Інституті славістики: в ньому зареєстровано 6283 примірники книг 20-ма різними мовами.

У 90-х роках, отримавши доступ до бібліотеки, працівники Інституту славістики університету Мартіна Лютера Галле-Віттенбергу змогли переглянути її «скарби» і оцінити вартість. У квітні 2001 року каталог

бібліотеки Д. Чижевського з'явився в інтернеті, а у 2003 році каталог вийшов окремим друкованим виданням.

Друга бібліотека, яку Чижевський збирав у Марбурзі, Кембріджі та Гейдельберзі з 1945 року і до кінця свого життя, налічувала понад 12000, за іншими даними – 14000 примірників документів. На книгах є позначка олівцем рукою Дмитра Івановича – порядковий номер книги в особистій бібліотеці.

Після смерті Дмитра Івановича його дочка Тетяна, скориставшись допомогою асистента вченого Ханса-Юргена цум Вінкеля, продала бібліотеку батька Гайдельберзькому університету. Книги отримали статус колекції, шифр бібліотеки університету. На книгах є штамп «TSCHN» та «V» (TSCHIZEWSKI, VARIA – позначка, що колекція зберігалась в розділі «Різне»).

Восени 2003 року Гейдельберзький університет продав частину приватної бібліотеки Д. Чижевського одному з німецьких букіністів. І на сьогодні важко сказати, що саме і в якій кількості залишилось у Гайдельберзі з багатющою бібліотечною колекцією вченого.

Книги з особистої бібліотеки Д. І. Чижевського до нашої бібліотеки надійшли у 2009 році.

Одним із напрямків науково-дослідної роботи відділу рідкісних та цінних видань є формування книжкових колекцій, тому видання з бібліотеки Д. Чижевського були виділені в окрему колекцію, було створено паспорт колекції Д. Чижевського. Паспорт – форма наукового опису колекції як самостійної історико-культурної одиниці, базовий обліковий документ, в якому подано інформацію про походження колекції, її тематичне та видове наповнення, сучасне місце зберігання, джерела заповнення паспорта. Паспорт має додатки: список інвентарних номерів книг, на яких є провенієнції та їх зміст, другий додаток – фото провенієнцій.

Всього в колекції є 297 примірників документів. Це універсальне за змістом зібрання, де книг – 228, періодичних видань – 69 примірників дванадцятьма різними мовами світу: українською, німецькою, російською, англійською, хорватською, сербською, білоруською, французькою, словенською, австрійською, болгарською, македонською.

До рідкісних видань колекції належать видання з автографами відомих сучасників Дмитра Чижевського – історика Йоганнеса Кюна; теолога, славіста Лудолфа Мюллера; мовознавця Юрія Шевельова; поета, прозаїка, драматурга, історика літератури Ігоря Костецького; мовознавців Горація Грея Ланта та Ярослава Рудницького; археолога, історика Михайла Міллера та ін. Окрасою колекції є книги з дарчими написами та помітками Дмитра Чижевського.

Колекція Дмитра Чижевського представлена окремою базою в електронному каталозі «Chizh – Колекція Чижевського». З цифровими копіями праць вченого та видань з його колекції можна ознайомитись в розділі «Архів Д.І. Чижевського» на сайті нашої бібліотеки. Розділи архіву щороку поповнюються працями Дмитра Івановича та творами різних авторів, що зберігались в його особистій бібліотеці.

Поза кордонами: у розмаїтті літературних скарбів Дмитра Чижевського

Лілія Яцкул,
завідувач відділу документів
іноземними мовами
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У книжковій колекції Дмитра Івановича Чижевського, яка зберігається у відділі рідкісних і цінних документів обласної книгозбірні, що носить ім'я видатного славіста, вагоме місце займають видання іноземними мовами. Серед них книги, автором яких є сам вчений, і видання, які він колекціонував, адже мав непереборну пристрасть до збирання книг.

У бібліотеці, яка налічує 202 примірники, зібрані книги з різних галузей знань – математики, алгебри, геометрії, астрономії, біології, історії, праці з літературознавства та славістики, література філософського й богословського спрямування, художні твори. Ідентифікувати документи іноземними мовами із бібліотеки Д.І. Чижевського можна за наступними ознаками: дарчими написами; власними підписами науковця (Tschizevskij, Tsch); типовими для самого Чижевського помітками після прочитання на останній сторінці обкладинки; печатками каталогізування в бібліотеці Гейдельберзького університету (на тильному боці обкладинки штамп «TSCHI» темно-синьо кольору, окремо штамп «V» (VARIA) на синьому тлі печатки.

Більшу частину життя Чижевський перебував в еміграції – у країнах Європи та США, де й була зосереджена його наукова діяльність. Він був одним із засновників дослідницько-славістичних студій в Німеччині (Галле, Марбург, Гайдельберг) та США (Гарвард); окрім цього вчений був членом багатьох престижних зарубіжних наукових об'єднань та інституцій.

Чижевський був щиро закоханим в німецьку культуру і тісно пов'язаним з науковою традицією цієї країни, саме тому в колекції науковця найбільше документів німецькою мовою.

Найбільш цінними і рідкісними є роботи самого Дмитра Івановича Чижевського, написані німецькою мовою, якою він досконало володів. Так його праця про відомого українського філософа, поета і письменника Григорія Сковороду німецькою мовою досі залишається однією з найкращих [Tschizewskij D. Skovoroda: Dichter, Denker, Mystiker. – München: Wilhelm Fink Verlag, 1974. – 233 S.]. У роботі досліджується творчість великого філософа як «поета-містика», адже його поезія відображає містичний світогляд і внутрішні переживання, що робить поетичну творчість Сковороди надзвичайно цінною для розуміння духовних аспектів його особистості.

Вартий уваги двотомник німецькою мовою Дмитра Івановича з бібліотеки Гейдельберзького університету про історію слов'янської літератури [Tschizewskij D. Vergleichende Geschichte der slavischen Literature – Berlin: Walter de Gruyter u. Co. – 1968]. У двох частинах цієї

книги «Einführung Anfänge des slavischen Schrifttums bis zum Klassizismus» / «Слов'янська література: від початку до класичного періоду» та «Von der Romantik bis zur Moderne» / «Від романтизму до модернізму», які досліджують літературу слов'янських народів, розглянуто концепцію порівняльного вивчення слов'янських літератур. Наукова цінність книг полягає у забезпеченні безперервного розвитку слов'янської компаративістики, в осмисленні історико-літературного процесу, з огляду на неможливість повноцінного розвитку порівняльного літературознавства в підрадянській Україні під тиском ідеології. Обидві книги були особистими примірниками вченого-емігранта та мають автограф на обкладинках.

Продовжуючи мовознавчу тематику, хочу звернути вашу увагу на збірник статей, присвячений 60-річчю Чижевського «**Festschrift für Dmiro Cyzevskyj zum 60. geburtstag am 23. Marz 1954**», видання 1954 р. кафедри слов'янських мов і літератур Інституту східноєвропейських досліджень. Особливістю видання є те, що спочатку воно належало Дмитру Чижевському, згодом – аспірантці науковця, в подальшому професорці славістики Нью-Йоркського університету З.О. Юр'євій.

Окрім видань німецькою мовою в бібліотеці представлена література англійською, хорватською, білоруською, словенською, сербською мовами. Серед книг хорватською мовою привертає увагу видавнича серія Хорватської академії наук і мистецтв, започаткована 1869 року – антологія хорватських поетів XIV-XV та XVI-XVII ст. «**Stari pisci hrvatski**» [Stari pisci hrvatski. – Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti], де є рідкісні видання 1869, 1871, деякі містять автограф Чижевського або відмітки про читання ним.

В колекції є книга німецькою мовою авторства Чижевського, присвячена історії давньоруської літератури Київської доби – XI, XII та XIII століть [Tschizewskij D. Geschichte der Altrussischen Literatur im 11, 12. und 13. Jahrhundert: Kiever Epoche – Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1948. – 465 S.] Видання містить карти, генеалогічні таблиці роду Рюриковичів, чорно-білі фотографії. Цікаво, що на форзаці книжки можна побачити запис олівцем «22.7.63/580» – ймовірно, відмітка видавництва про кількість проданих примірників на цю дату. Такі відмітки використовувалися видавництвом у тому випадку, коли автору виплачувалися гонорари від продажу книг.

Серед іншої історичної літератури в колекції Чижевського знаходиться книга «Візантійський світ» французького історика Луї Брес, спеціалізацією якого була візантиністика. Книга мовою оригінала з бібліотеки Гейдельберзького університету складається з трьох томів, два з яких знаходяться в спадщині науковця: «**Vie et mort Byzance**» / «Життя і смерть Візантії» та «**Les Institutions de l'Empire Byzantin**» / «Інституції Візантійської імперії». Твір присвячений історії Візантійської імперії від її заснування до падіння. Кожна частина трилогії досліджує різні аспекти історії та культури Візантії, включаючи політичні інтриги, релігійні зміни та соціальні

перетворення. Трилогія детально розглядає ключові події та постаті, що вплинули на розвиток Візантії. Видання містить ілюстрації та карти, які доповнюють текст.

Звертають на себе увагу видання післявоєнних років, особливо ті, що з'являлися в таборах ДіПі (таборах для переміщених осіб) у Західній Німеччині, Австрії та Італії. До речі, термін ДіПі походить від англійського сполучення *dysplaced persons*, що перекладається як переміщені особи, люди без громадянства.

Важливим напрямком роботи в еміграційних ДіПі-таборах була розвинена видавнича діяльність. У надзвичайно складних умовах післявоєнного часу видавалася художня, наукова та навчальна література, а також численна кількість періодичних видань, які виходили у таборах.

В колекції Чижевського є тоненька книжка того періоду під назвою «*Spiegel und Erneuerung*» [**Slavutyc J. Spiegel und Erneuerung. – Frankfurt am Main: Verein der ukrainischen Schriftsteller MUR, 1949. – 20 S.**], що належала нашому земляку Яру Слаутичу, який провів більшість життя в еміграції в Німеччині та США. Це збірка віршів, перекладених на німецьку мову та видрукованих готичним шрифтом.

Мабуть, немає людини, яка б не чула про Сімейку Аддамсів – вигаданих персонажів сатиричного коміксу, членів дивної американської родини ХХ ст., які демонструють надприродні здібності, а їх поведінка та спосіб життя часто шокує оточення.

Комікси були створені американським художником-карикатуристом Чарлзом Сем'юелом Аддамсом та надруковані в престижному виданні «Нью-Йоркер». За своє життя він намалював понад 1300 коміксів, більшість із яких були присвячені дивній родині, якій Чарльз дав своє прізвище – Аддамс.

В колекції знаходиться друга антологія малюнків Чарлза Аддамса «*Addams and Evil*» [**Addams C. Addams and Evil. - New York: Pocket Books, Inc. – 1965. – 128 p.**] – чорно-білі малюнки, які відображають чорний гумор та макабричний погляд на життя. У коміксах художник створив вигаданий світ, в якому зустрічаються дивні та незвичайні персонажі в темних та абсурдних ситуаціях. Його малюнки часто відображають життєві сценарії з незвичайними і несподіваними обертами.

«Родина Аддамс і зло» демонструє унікальний стиль і похмуру дотепність Аддамса, представляючи гумористичні та часто ексцентричні сцени. Карикатури в цій антології передають суть культових персонажів Аддамса та їхнього захопливого моторошного світу.

В колекції вченого також є збірка гумористичних віршів «*Mensch und Unmensch*» («Люди-нелюди») відомого німецького поета ХХ ст. Ойгена Рота, який залишив незабутній слід у світовій літературі глибокими роздумами про людську природу та соціальні проблеми [**Roth Eugen. Mensch und Unmensch. – München: Carl Hanser Verlag, 1948. – 142 S.**].

Антологія «Люди-нелюди» відкриває перед читачем складний світ емоцій та філософських роздумів. Тематика поезій збірки різноманітна – від

загальних аспектів людської долі до індивідуальних внутрішніх конфліктів. Автор досить уважно спостерігав за співвітчизниками в їх повсякденному житті, і в коротеньких гумористичних віршах віддзеркалював власні думки про справедливість, кохання, віру і смерть.

Збірка віршів «Mensch und Unmensch» – не просто літературний твір, а й проникливий відгук про людське існування у всій його складності та різноманітності. Ойген Рот зміг вкотре довести, що поезія може бути не тільки джерелом естетичного задоволення, але й дзеркалом для думок, емоцій та прагнень.

Різноманітність та різногалузовість книг у колекції Чижевського свідчить про широту наукових і не тільки інтересів ученого, енциклопедичність його знань, непересічність особистості.

Безумовно, Дмитро Чижевський є одним із видатних українських вчених ХХ століття. Незважаючи на це, його постать і наукова спадщина досі залишаються малодослідженими в Україні.

Архівну спадщину Чижевського продовжують досліджувати науковці Німеччини, Чехії, Словаччини та України. У Німеччині, США та Канаді працюють колишні учні Дмитра Івановича, які продовжують наукові традиції, закладені Чижевським. В цих країнах зберігається багатий архівний матеріал, пов'язаний з життям та науковою діяльністю вченого-славіста.

Дослідженню спадщини Дмитра Чижевського присвячуються міжнародні конференції в Німеччині, США, Чехії, проходять зустрічі присвячені вшануванню його пам'яті в Україні, а саме в бібліотеці, яка носить його ім'я міста Кропивницького та в його рідній Олександрії.

Тож вченим та дослідникам потрібно зробити ще багато копіткої роботи, щоб скласти повне «портфоліо» про науковий потенціал вченого.

Україномовні видання з колекції Д. І. Чижевського

Олена Радіонова,
провідний бібліотекар відділу
рідкісних і цінних видань
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У 2009 році до фонду відділу рідкісних і цінних видань ОУНБ імені Д.І. Чижевського надійшло 297 документів з особистої бібліотеки Дмитра Івановича.

Це наукові дослідження з мовознавства, літературознавства, філософії та інших галузей знань, прижиттєві видання письменників української діаспори за кордоном, періодичні видання («Сучасність», «Новый журнал», «Шипшина»). Колекція містить видання різними мовами, переважно німецькою, а також чеською, російською, хорватською та українською.

Україномовних видань в колекції лише 17 примірників.

Треба зауважити, що праці Дмитра Чижевського в Радянському союзі не видавалися, більше того, були заборонені, а видання, які виходили за кордоном, зберігалися у спецхранах і були недоступні пересічному читачеві.

Одне з таких видань – блискуча монографія Д. Чижевського «Історія української літератури: Від початків до доби реалізму», де українська література розглядається в контексті світової. Це особистий примірник науковця. Екземпляр у твердій оправі (оригінальне видання було у м'якій палітурці). Відомо, що Дмитро Іванович дуже шанобливо ставився до книг, іноді навіть занадто, чим викликав нерозуміння і підсміювання у сучасників. Всі свої праці він обов'язково переплітав, якщо тираж був у палітурці. В колекції маємо саме таку книгу.

Ще одна праця Чижевського – «Антична література в старій Україні*»: [*Виклад, прочитаний на засіданні Секції античної історії Української Вільної Академії в Сполучених Штатах Північної Америки 13 березня 1955 року]. Документ має печатки «TSCN.» та «V», вони свідчать про те, що відтиск було каталогізовано та внесено до розділу «Varia» («Різне») у бібліотеці Гайдельберзького університету.

Частина україномовних видань – це рідкісні малотиражні видання Мюнхенського інституту з вивчення історії та культури СРСР.

Інститут був заснований у липні 1950 року колишніми емігрантами з СРСР. Фінансувався він Американським комітетом для визволення від більшовизму; об'єднував учених і фахівців-емігрантів з СРСР, досліджував актуальні проблеми радянознавства, друкував наукові розвідки, монографії, часописи й бюлетені, мав бібліотеку, проводив наукові з'їзди і конференції, призначав стипендії. У складі інституту працювали й українці. Інститут публікував чимало українознавчих матеріалів, зокрема в періодичному виданні «Український збірник». Колекція містить рідкісні малотиражні емігрантські видання, виготовлені на ротаторі – малоформатному апараті для виробництва копій текстового матеріалу. Всі вони налічують не більше 100 примірників.

Інститут вивчення історії та культури СРСР припинив своє існування у червні 1972 року.

Оскільки для Чижевського тема мовознавства представляла науковий інтерес, не дивно, що в особистій бібліотеці вченого зберігалися такі видання, як «Головні правила українського правопису», автор – Юрій Шерех (літературний псевдонім Юрія Володимировича Шевельова – українсько-американського славіста-мовознавця німецького походження). Видання малого формату, має автограф «З глибокою пошаною професору Дмитру Івановичу Чижевському. Автор.12.8.46.».

Ще одне рідкісне малотиражне емігрантське видання колекції – «Курс загального мовознавства», автор – Володимир Державін, український літературознавець та критик, один із активних діячів Мистецького українського руху.

Колекція містить також рідкісні малотиражні видання Ді-Пі. Табори Ді-Пі – табори біженців, що існували з 1945 до початку 1950-х років для переміщених осіб на території Західної Німеччини, Австрії та Італії. Там мешкали колишні військовополонені, примусові робітники та біженці з різних країн. Серед них – близько трьох мільйонів українців, які впродовж кількох років створюють школи, мистецькі та культурні кола, а також видавництва, що стають вільним голосом ув'язненої в радянському союзі України.

Також у колекції представлені видання Ді-Пі «Мистецький український рух»-(МУР) – організації українських письменників, які проживали в таборах для переміщених осіб у німецькій еміграції в 1940-ві роки. МУР був утворений у вересні 1945 р. у місті Фюрт, що недалеко від Нюрнберга, за ініціативи комітету, до якого входили Іван Багряний, Віктор Петров, Юрій Косач, Ігор Костецький, Іван Майстренко та Юрій Шерех. МУР проіснував приблизно до кінця 1948 р. Головою організації за весь час її існування був Улас Самчук.

Організація об'єднувала письменників із різними поглядами на долю української літератури. Вагома частина діяльності МУРу полягала в дискусіях про модернізацію української культури і наближення її до світової. МУР опублікував ряд збірок та декілька видань в серії «Мала бібліотека МУРу» у видавництві «Прометей», що знаходилося в Новому Ульмі.

Із видань «Малої бібліотеки МУРу» у колекції є рідкісне малотиражне видання малого формату «Буря у МУРі. Пародії, сатири, епіграми, жарти», яке має напис олівцем: «Багряний u"nd"a"ndere» («Багряний та інші»), а також номер у списку особистої бібліотеки Чижевського – 1251.

Хочу звернути вашу увагу на малоформатне видання Платона Лушпинського «Гете. Фавст: зміст і пояснення» – книгу українського видавництва періоду окупації України (Львів, 1943 рік). На титульному аркуші видання є напис олівцем: «Tschizewskij» німецькою мовою, а на нахзаці – штамп «Дмитрій Чижевський доктор філології, професор університету», а також позначки про порядковий номер в особистій бібліотеці – 1068.

На сторінках рідкісного малотиражного видання Святослава Гординського «Український вірш: Поетика» можна побачити численні виправлення рукою Дмитра Чижевського.

Ще одне цікаве видання у колекції – книга із зібрання Ханса-Юргена цум Вінкеля, асистента Чижевського в Гейдельберзі, який займався продажем особистої бібліотеки Чижевського Гейдельберзькому університету, «Шекспірові сонети» в перекладі Ігоря Костецького, історика літератури, поета, перекладача та видавця, який популяризував українську книгу в світі і мріяв про те, щоб українська мова була рівною серед інших мов світу.

На титульній сторінці книги – автограф «Дорогому Дмитрові Івановичу Чижевському – перекладач – Квітень 1958». Напевно, ця книга була подарована цум Вінкелю після смерті науковця донькою Дмитра Івановича Тетяною. Про це є напис на книзі рукою дослідника життя і діяльності Чижевського Володимира Янцена.

З деякими з україномовних видань, а також іншими виданнями з колекції видатного науковця можна ознайомитися на сайті ОУНБ ім. Д.І. Чижевського. Оцифровані документи з колекції представлені у форматі PDF у розділі «Цифрова бібліотека».

Колекція творів мистецтва, присвячених Дмитру Івановичу Чижевському, у фондах головної книгозбірні області

Світлана Ушакова,
завідувач відділу мистецтв
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д.І. Чижевського має велику колекцію мистецьких творів – живописних, графічних, декоративно-ужиткових, які не лише зберігаються у фондах бібліотеки, але й експонуються на виставках або прикрашають її зали. Історія зібрання розпочалась у 1988 році завдяки дружнім стосункам із Дирекцією художніх виставок Міністерства культури України. Саме тоді до бібліотеки були передані перші художні роботи з Фонду образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва Міністерства культури УРСР. Немалу частину колекції складають твори, подаровані бібліотеці митцями після проведення художніх виставок у залах книгозбірні. Так, з часом художники долучались до бібліотечного життя, відгукуючись на культурні події бібліотеки власними творчими роботами.

У 1993 році бібліотека отримала нове ім'я – видатного мислителя, відомого у світі вченого-енциклопедиста Дмитра Івановича Чижевського.

Тоді ж розпочалася робота над зібранням візуальних зображень вченого. Портрет Д. Чижевського роботи художників Валерія Давидова та Валерія Гончаренка, переданий до бібліотеки у лютому 1999 року, став першим таким надходженням. На зворотному боці картини є підпис: «До 100-річчя заснування бібліотеки ім. Д. Чижевського від колективу Художнього музею».

У тому ж 1999 році Ірина Валявко, науковиця Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, передала бібліотеці копію бюста Дмитра Івановича Чижевського роботи Міртали. (Міртала Бентов-Пилипенко-Кардиналовська – американська скульпторка і поетка українського походження, член Спілки письменників України, член-кореспондент Української вільної академії наук у США (УВАН). Мешкала у штаті Арізона. В Америці відома за своїм мистецьким псевдонімом «Міртала»). Майстриня працювала в жанрі абстракції. Виключенням стали три реалістичні скульптурні портрети – її батька Сергія Пилипенка, професора Дмитра Чижевського й професора Романа Якобсона.

З нагоди 125-річного ювілею Дмитра Івановича Чижевського у квітні 2019 року в Олександрії відбувся одноденний пленер, на якому зібралися знані

художники Кіровоградщини – Володимир Волохов, Валерій Давидов, Андрій Хворост, Ольга Пунгіна, Анатолій Кімнатний, Вікторія Пухінда, Ольга Краснопольська, дизайнерка та фотохудожниця Наталія Корнілова, а також викладачі мистецького факультету ЦДУ імені Володимира Винниченка Лариса Гарбузенко, Любов Гусєва з найкращими студентами університету. За результатами пленеру у відділі мистецтв бібліотеки відбулася виставка, частину експонатів якої учасники пленеру подарували книгозбірні.

Віртуальну виставку робіт учасників пленеру «Олександрія – мала батьківщина Дмитра Чижевського» було розміщено на сайті книгозбірні.

У 2019 році бібліотека отримала в дар скульптурний барельєф «Дмитро Чижевський» роботи відомого українського скульптора Віктора Френчка – вишукане художнє рішення образу вченого мислителя. Роботу передала дружина художника Людмила Френчко.

У 2021 році відомий кропивницький художник-монументаліст Володимир Волохов передав до колекції мистецьких творів книгозбірні ще один портрет видатного українця.

Більше 30 років головна книгозбірня області носить ім'я видатного земляка. Тут зберігається його книжкова колекція, тут знайшли своє місце і художні роботи, що складають мистецьку колекцію, присвячену Дмитру Івановичу Чижевському.

Додаток

Перелік робіт, присвячених Д.І. Чижевському, у фондах ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

1. Балах Д. Таємничими двориками Олександрії. Картон, олія, 40 х 50, 2019
2. Безугла М. Олександрійська міська гімназія. Папір, пастель, 49 х 39, 2019
3. Волохов В. Портрет Д. Чижевського. Полотно, олія, 70 х 85, 2019
4. Гусєва Л. Місто, яке пам'ятає Д. Чижевського. Папір, акварель, 39 х 55, 2019
5. Давидов В. Портрет Д. І. Чижевського. Полотно, олія, 50 х 40, 1999
6. Костюк Д. Стара башта. Картон, олія, 28,5 х 20, 2019
7. Костюк Д. Театр в Олександрії. Картон, олія, 39,5 х 29,5, 2019
8. Міртала Бентов – Пилипенко. Д.Чижевський. Скульптурний портрет, гіпс, 1953 (копія)
9. Ревва К. Будинок Піщевича. Полотно, олія, 35 х 45, 2019
10. Федорова Н. Весна в Олександрії. Полотно, олія, 41,5 х 32, 2019
11. Френчко В. Мислитель Дмитро Чижевський. Плакета, гіпс, 2010

Від традицій до креативу: трансформація діяльності Олександрійської громадської бібліотеки за 137 років існування

Тетяна Троцюк,
директор Олександрійської міської
централізованої бібліотечної системи

24 січня 1887 року в місті Олександрія Олександрійського повіту Херсонської губернії відбулося урочисте відкриття Олександрійської громадської бібліотеки.

Ініціатором заснування бібліотеки був нотаріус Антон Федорович Якубовський. Міський голова Іван Тимофійович Паученко сам клопотався про затвердження статуту закладу, згідно з яким, за словами голови, «Олександрійська громадська бібліотека створюється з метою забезпечення жителям м. Олександрії та його околиць можливо більшого полегшення у справах самоосвіти».

Так як засновником бібліотеки був міський голова, то першою на допомогу бібліотеці прийшла Міська дума, яка вже на першому засіданні постановила надати для бібліотеки безкоштовно приміщення в Міській управі та видавати щороку у вигляді допомоги 100 карбованців.

Бібліотека і читальня були відкриті з 10.00 до 13.00 год. та з 18.00 до 22.00 год. Звіти за 1887-1893 рр. показують, що головним джерелом доходів бібліотеки був читацький збір, який з кожним роком збільшувався. У 1887 р. він складав 279 крб. 20 коп., а в 1893 р. – 434 крб. 40 коп. Разом з цим кількість платних читачів була вже більше 100, а безкоштовним читанням за рік скористалися більше 3 тис. жителів міста і околиць.

Бібліотека, за свідченням документів, постійно збільшувала перелік безкоштовних послуг, при цьому знаходила підтримку в рішенні своїх проблем як з боку міської, так і земської управи. Наприклад, Олександрійське земство протягом 20-ти років (1888-1909 рр.) виділяло бібліотеці кожного року по 200 крб. для того, щоб вчителі земських шкіл безкоштовно користувалися книгами.

Кожен читач міг одержати для читання не більше 2 книг. Книги видавалися не більше ніж на 20 днів, а періодика – на 6 днів. Було покарання і для недбалих читачів – пеня за кожен прострочений день складала 5 копійок за книгу і 10 копійок за журнал.

В різні роки директорами бібліотеки були видатні олександрійці: священник Василь Никифоров – перший красзнавець міста; нотаріус Антон Федорович Якубовський – ініціатор заснування бібліотеки. Достовірно відомо, що сім'я Чижевських брала безпосередню участь в діяльності бібліотеки. Іван Костянтинович був одним із директорів бібліотеки, а Марія

Дмитрівна довгий час була співдиректоркою громадської бібліотеки, з її ініціативи було відкрито дитячий відділ.

Перший алфавітний каталог Олександрійської громадської бібліотеки датується 1888 роком, його надрукували в місцевій друкарні Райхельсона. Перший систематичний каталог був укладений Миколою Івановичем Борисовим в 1903 році (Ім'я Миколи Борисова відомо тим, що саме він видав одну з перших карт міста Олександрії). У каталозі відображено 894 примірника книг. Найбільшою популярністю серед читачів користувалися періодичні видання (50% від усього числа вимог). Белетристика знаходиться на другому місці (41%). Серед книг Олександрійської громадської бібліотеки числяться «Байки» Л. Глібова, твори Старицького, М. Костомарова, «Наймичка» Т. Шевченко, «Горе від розуму» Грибоєдова, драматичні твори Островського, романи Д. Дефо, Сервантеса, Доде, О. Бальзака, О. Дюма та ін.

Поповнення книжкового фонду відбувалося не тільки за рахунок передплати періодичних видань. Свої видання пересилали бібліотеці Київський університет св. Володимира, Історичне товариство Нестора Літописця та Імператорське Вільно-економічне товариство. Книжкове майно бібліотеки з 1887 по 1912 рр. збільшилося майже в 9 разів.

В «Табелі розрядів посад і нормальних окладів пенсій» за 1899 р. знаходимо грошове оцінювання праці бібліотекаря: за V розрядом – 240 крб. річних (нарівні з акушерками, фельдшерами, вчителями земських шкіл).

На початку XX століття бібліотека переживала важкі часи, доводилося скорочувати підписку на періодичні видання. Тому було вирішено влаштовувати вечори «для поповнення своїх коштів». Силами читачів-аматорів влаштовувалися театральні вистави.

Таких спектаклів було декілька. І починалася кожна вистава виступом вдячних читачів: «Наша бібліотека – єдина культурна установа, створена силами інтелігенції. Вона є єдиною ланкою, яка зв'язує обивателя з культурним світом».

У «Доповідах Олександрійського повітового земського зібрання, чергової сесії 1910 р.» читаємо, що «Олександрійська громадська бібліотека завжди йшла назустріч проханням її читачів, не притримуючись будь-яких партійних направлень», і завжди виконувала свою просвітницьку місію.

Відповідно до урядового декрету від 22 листопада 1917 року міська бібліотека підпорядковувалась місцевому органу народної освіти. Для комуністичної партії бібліотеки були опорними базами у розгортанні ідеологічної роботи серед населення.

У 1918 році бібліотеку було реорганізовано в міську бібліотеку для дорослих з дитячим відділом. Бібліотека розмістилася в будинку № 59 по вулиці Жовтневій.

У роки Другої світової війни будівля бібліотеки була зайнята фашистами. Книжковий фонд було викинуто на вулицю. Забирати книги було суворо заборонено. Рятуючи книги, частину з них містяни розібрали по домівках. Але, на жаль, основна частина фонду була втрачена.

Після звільнення міста містяни повернули зібрані книги до бібліотеки. Унікальні видання XIX сторіччя повернулись у бібліотеку. І вже 4 березня 1944 року бібліотека продовжила роботу, по крихтам відновлюючи та збираючи фонди. Знаходилась вона за адресою: майдан Революції, 3. Відродження міської бібліотеки відбувалося разом з відродженням міста.

1 грудня 1946 року бібліотека визначилась як самостійна міська бібліотека № 1, відокремивши районну та дитячу бібліотеки. Як свідчить протокол засідання № 6 виконкому Олександрійської міської ради депутатів трудящих від 9 вересня 1946 року, було вирішено провести державну реєстрацію бібліотек по місту Олександрія, цим же рішенням був затверджений кошторис на ремонт бібліотеки (у сумі 11 465 карбованців, а на придбання книг в 1946 році виділялось 12,1 тисяч карбованців). В цей період була проведена інвентаризація книжкового фонду, створені каталоги та картотеки на власний бібліотечний фонд.

І хоч умови були тяжкими – не вистачало літератури, було відсутнє опалення та світло, але бібліотека працювала. Поступово, крок за кроком, писала свою історію, тісно пов'язану з іменами людей, які працювали тут в різні періоди. У червні 1947 року виконком міської Ради депутатів трудящих прийняв рішення про надання приміщення для бібліотеки по вул. Свердлова, 28, де вона знаходилась до 1970 року.

З кожним роком розширювався зміст і форми роботи, вимоги до якісного обслуговування читачів. Крім того, бібліотека виконувала функції навчального центру. Згідно з наказом обласного відділу культосвітньої роботи № 7 від 15 вересня 1950 року до бібліотеки були зараховані учні.

З протоколу засідання 12 сесії Олександрійської міської ради депутатів трудящих від 24 грудня 1951 року, згідно з доповіддю завідувача відділу культурно-освітньої роботи, в місті було 46 бібліотек, книжковий фонд яких налічував 139 тисяч примірників.

З роками міська бібліотека № 1 зміцнювала свої позиції. Крім видачі літератури, у бібліотеці проводили масові заходи – диспути, читацькі конференції, літературні вечори, зустрічі з письменниками. Гостями були письменник Олесь Гончар, поет Микола Сом та інші. Масова робота проводилась не тільки в стінах бібліотеки, а й на заводах, швейній фабриці, в міліції, в учбових закладах. Велику допомогу роботі бібліотеки надавала бібліотечна рада та актив бібліотеки, до складу якого входили вчителі, студенти, учні, домогосподарки, працівники підприємств. При бібліотеці працював літературний гурток.

У 60-70-ті роки місто Олександрія інтенсивно забудовувалось та розвивалось, зростала потреба в нових досвідчених спеціалістах. Більшість з них навчалась заочно, тому збільшувалась потреба в літературі. У 1961 році книжковий фонд ЦБ налічував більше 42 тис. примірників, кількість читачів складала 4 721. Фонд бібліотеки не міг повністю задовольнити запити читачів, особливо студентів-заочників. Тож, великою популярністю користувалась

послуга «міжбібліотечний абонемент», літературу замовляли в обласній бібліотеці м. Кіровограда, бібліотеках Москви, Києва, Харкова, Одеси.

Цікава деталь: згідно зі звітом за 1961 рік центральна бібліотека працювала з подовженим робочим днем – з 11.00 до 21.00, дитяча бібліотека – без вихідних днів.

Працюючи наполегливо, впроваджуючи кращий досвід роботи бібліотек області, міська бібліотека № 1 змінює стиль та методи роботи. За підсумками роботи за 1965 рік в області вона посіла перше місце і отримала звання «Бібліотека відмінної роботи».

З архівних документів відомо, що бібліотекарі листувались з відомими письменниками та поетами, запрошуючи їх на зустрічі з читачами. Митці, серед яких були Володимир Наумович Білль-Білоцерківський, Едуард Асадов та інші, надсилали в Олександрію свої книги і вітання.

У 1967 році, відповідно до розпорядження виконкому міської ради депутатів трудящих, був створений краєзнавчий музей, і цінні книги з фонду міської бібліотеки були передані для формування фонду музею: саме там ви знайдете книги XIX – початку XX сторіччя з печатками Олександрійської громадської бібліотеки, потім міської бібліотеки № 1. Таким чином, за печатками на сторінках «Кобзаря» Шевченка, Енциклопедичного словника Брокгауза і Ефрона можна відслідкувати історію міської бібліотеки.

У 1970 році бібліотека продовжила роботу в новому світлому приміщенні в самому центрі міста за адресою вул. Червоноармійська, 41, де знаходиться і нині. У бібліотеці запрацював окремий читальний зал, була виділена кафедра з обслуговування молоді. Книжковий фонд абонементу частково був підготовлений для вільного доступу читачів. На новий рівень вийшла методична робота: в практику були введені взаємоперевірки, які, на думку фахівців «зверху», сприяли здійсненню контролю та впровадженню кращого досвіду роботи бібліотек. В бібліотеці проводились дні спеціаліста, дні інформації.

70-ті роки можна охарактеризувати як період підготовки до об'єднання бібліотек міста в єдину централізовану систему. Починаючи з 1975 року, було організовано й проведено низку заходів з підготовки централізації: вивчення розміщення бібліотечної сітки, розробку схеми нестационарного обслуговування, розстановку кадрів, розробку профілю комплектування, координацію з іншими бібліотеками, звірку алфавітних каталогів, підготовку документації.

Всі визначені цілі були виконані, і згідно з розпорядженням виконкому міської Ради депутатів трудящих № 108-р від 29.12.1976 року бібліотеки міста були об'єднані в Олександрійську міську централізовану бібліотечну систему. Бібліотека змінила статус – стала організаційно-методичним центром для бібліотек ОМЦБС.

Змінилась структура бібліотеки: було створено нові відділи ЦБ: комплектування і обробки літератури, обслуговування, організації і

використання книжкових фондів, відділ організаційно-методичної та інформаційно-бібліографічної роботи.

Об'єднання бібліотек значно розширило можливості кожної з них, забезпечило підвищення якості обслуговування читачів, якісно і кількісно збільшився книжковий фонд. З 1979 року до бібліотеки почали регулярно надходити грамзаписи, діафільми, зображувальні видання, кіно-фоно-фотодокументи.

80-ті роки. Центральна бібліотека стала координаційним та методичним центром не тільки для публічних, а й для профспілкових бібліотек, бібліотек навчальних закладів. Своїм завданням бібліотекарі вбачали «доведення книги до кожного читача». У звітах того часу висвітлювався відсоток охоплення населення кожного мікрорайону міста. Склалися єдині плани бібліотечного обслуговування, активізувалась робота міжвідомчих рад, шкіл передового досвіду, нестационарних форм обслуговування. В ці роки в бібліотеці розпочали створювати клуби за інтересами, впроваджувалися нові форми масових заходів – бенефіси читача, реклами книг, історичні суди. Запроваджується ББК.

Цікаво, що в ці роки бібліотечні працівники не тільки обслуговували читачів, а й за розпорядженням виконкому Олександрійської міської ради брали участь у зборі овочів, до речі, норма виробітку повинна була сягати 120%.

З 1-го січня 1991 року на виконання Закону УРСР «Про мови в Українській РСР» все діловодство, виробнича та бухгалтерська документація почала вестись українською мовою.

90-ті роки для бібліотечної галузі міста, як і для всієї країни, були дуже важкими. Держава практично перестала фінансувати галузь культури, а з нею і бібліотечну справу. В системі відбулась оптимізація мережі, зменшилась кількість бібліотек-філій, на жаль, скоротилась кількість фахівців.

З огляду на значне поширення інтернету на початку 2000-х рр., у бібліотеці відбулися організаційні зміни. Інформацію користувачам бібліотеки стали надавати як на традиційних носіях, так і з використанням мережі «Інтернет». З 2003 року до фонду стали надходити документи на електронних носіях інформації. З 2004 року запрацював сайт централізованої бібліотечної системи.

Для визначення якості обслуговування користувачів у бібліотеці проводили соціологічні дослідження, опитування, інтерв'ювання, аналізували читачькі формуляри, картотеки незадоволеного попиту.

Фонд бібліотеки збільшувався, розширювався сервіс бібліотечних послуг. Тому сектор абонементу ЦБ з 2000 року перевели в нове приміщення за адресою вул. Перспективна, 14.

У 2001 р. бібліотека почала працювати над реалізацією проекту Обласної служби з актуальних питань жіноцтва (ОЖІС) «Мережа громадської освіти». В рамках проекту у грудні 2001 року при Центральній бібліотеці було

створено Інформаційно-ресурсний центр. Фінансування центру здійснювалося за участю ОЖІС та Національного Фонду демократії (США). За цим проєктом ІРЦ успішно працював до 2010 року.

З 2003 р. Посольство США в Україні реалізовує програму «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)». Олександрійська міська централізована бібліотечна система стала переможницею конкурсів LEAP-I, II, III. Завдяки цьому в серпні 2003 р. було відкрито Молодіжний Інтернет-центр в Юнацькій бібліотеці, у 2005 році – Дитячий Інтернет-центр в ЦМБД. Працівники Інтернет-центрів надають допомогу у пошуках інформації в мережі, навчають читачів самостійно користуватися електронними ресурсами, готують списки корисних адрес, запрошують на віртуальні уроки, огляди, подорожі мережею «Інтернет».

Збільшення кількості комп'ютерів в системі та відкриття нових Інтернет-центрів зумовили виокремлення в структурі центральної бібліотеки у 2006 році відділу електронної інформації та комп'ютеризації бібліотечних процесів. Створюються перші бібліотечні блоги.

З 2006 року бібліотека формує власні бази даних. З 2007 р. ЦБ входить до складу бібліотек-учасниць Кіровоградського регіонального кооперативного каталогу.

Участь у конкурсах «LEAP-2010: оновлення комп'ютерів і програмного забезпечення для успішних Інтернет-центрів» Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні, «LEAP-Connect» та «LEAP-Connect II» (грант Посольства США в Україні) дозволило у вересні 2010 року оновити та збільшити комп'ютерний парк Інтернет-центру в центральній бібліотеці, відкрити ще 5 ІЦ в бібліотеках-філіях системи (всього ІЦ стало 9) та оплатити інтернет-зв'язок для Інтернет-центрів протягом 2 років.

Перед отриманням обладнання бібліотекарі пройшли навчальні курси у регіональному тренінговому центрі на базі Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського. Це сприяло розвитку інноваційних бібліотечних послуг, що якнайкраще задовольняють інформаційні потреби місцевого населення і тим самим підсилюють роль бібліотеки як осередку розвитку громади.

2010 року ЦБС створила свій канал на YouTube, 2011р. – YouTube канал ЦБ. У 2013 році налічували вже 10 бібліотечних блогів.

Відеоролик «Соціальні проєкти Олександрійської міської ЦБС» у 2012 році увійшов у 10-ку кращих в конкурсі «БібліюКіноФест: Кадри вирішують все!», оголошений програмою «Бібліоміст». В дарунок бібліотека отримала ліцензійне програмне забезпечення.

У лютому 2016 року завдяки участі в конкурсі УБА «Все про Європу: читай, слухай, дізнавайся в пунктах європейської інформації в бібліотеках» за підтримки ЄС (програма «Еразмус+») в ЦБ створено Пункт європейської інформації. Бібліотека отримала пристрої для читання електронних ресурсів – електронні рідери; матеріали про ЄС та євроінтеграцію; доступ до

електронних баз даних від Представництва ЄС в Україні та інших організацій. На базі Пункту проводяться освітньо-інформаційні заходи.

Вересень 2017. Конкурс Міжнародної організації з міграції «Сприяння відбудові та сталому розв'язанню проблем ВПО та постраждалого від конфлікту населення в Україні» за підтримки ЄС і новий проєкт «ДоброДій», який діяв з 2017 по 2019 рік. Результатом проєкту стало налагодження діалогу між громадою та владою у форматі «круглих столів» та «відкритого мікрофону»; створення нових напрямків неформальної освіти та дозвілля для різних груп населення; організація індивідуальних консультацій та групових занять для психологічного розвантаження, релаксації та надання безкоштовних психологічних послуг населенню міста, в т.ч. ВПО, соціально незахищеним та людям з інвалідністю; залучення та активізація внутрішньо переміщених осіб до організації, проведення та участі в спільних заходах громади.

Квітень 2018. Участь в конкурсі проєктів соціальної дії (ПСД) за Програмою «Активні громадяни» від Представництва Британської Ради в Україні, який дозволив відкрити на базі центральної бібліотеки «Арт-майстерню для дітей та дорослих». Мета проєкту – проведення щотижневих доступних та безкоштовних майстер-класів для членів громади міста; організація виставок готових робіт та благодійних ярмарків. Крім майстер-класів, бібліотекарі проводять тренінги «Як хобі перетворити на бізнес?» з практичними порадами для охочих налагодити бізнес з реалізації своїх виробів.

Листопад 2018. Новий конкурс від МОМ за фінансової підтримки ЄС – проєкт «Платформа 3-Д: добра, довіри, досвіду» – дозволив створити в ЦБ мультифункціональний простір для освітніх і культурних ініціатив громади, став відкритим майданчиком для різних категорій користувачів задля активного інтелектуального дозвілля, комунікації, розвитку творчих здібностей і соціальної активності. Завдяки проєкту в центральній бібліотеці для слабозорих людей та людей з вадами слуху з'явився апаратно-програмний комп'ютерний тифлокомплекс із синтезом мови, оснащений спеціальним програмним забезпеченням та навушниками на основі кісткової провідності. Для діяльності «Школи робототехніки та 3D-технологій» придбано 3D-принтер, 3D-сканер, 3D-ручки.

У 2019 р. бібліотека посіла перше місце серед міських бібліотек в обласному конкурсі бібліотечних інновацій «Сучасна бібліотека: розвиваємо місцеві громади» з проєктом «Школа робототехніки та 3D-технологій».

5 років – з 2018 по 2023 рр. – в рамках ініціативи «Meet and Code» Організації TechSoup Europe та Haus des Stiftens gGmbH за фінансування SAP центральна бібліотека та центральна бібліотека для дітей долучалися до Міжнародного Тижня кодування та отримували фінансування на проведення заходів для дітей та молоді з програмування та кодування.

У січні 2020 року фахівці центральної бібліотеки приєдналися до конкурсу «Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги», що реалізувала

Українська бібліотечна асоціація за підтримки Європейського Союзу (програма House of Europe), щоб вдосконалити навички створення інноваційних послуг для користувачів з використанням спеціальної методології «Дизайн-мислення для бібліотек». З вересня 2020 року було впроваджено нову бібліотечну інноваційну послугу для розвитку креативних індустрій – Студію дизайну та краси «Креатив». Користувачі бібліотеки отримали можливість навчатися у найкращих майстрів міста декорувати одяг, робити стильні зачіски, прикрашати свій дім різними дрібничками, створеними власноруч, та багато іншого. До речі, у період карантину майстер-класи не припинялись, а перейшли у віртуальний режим та щотижня виходили на нашому Ютуб-каналі.

Центральна бібліотека також долучилася до процесу просування технологій електронного урядування шляхом створення Публічного центру інформації та е-урядування, де користувачі можуть отримати доступ до мережевих ресурсів Олександрійської міської ради, навчитися звертатись до органів місцевого самоврядування.

Завдяки проєкту УБА з 2020 року в Україні започатковано Мережу хабів цифрової освіти, де бібліотеки є ключовими елементами, до мережі долучилися і 8 бібліотек ОМЦБС. Олександрійські бібліотеки, як і 2 тисячі інших українських бібліотек, вже четвертий рік активно працюють у програмі «Дія. Цифрова освіта». Бібліотекарі використовують спеціальну платформу Дія, пропагуючи серед населення освітні серіали, які розвивають цифрові навички, та Цифрограм – загальнонаціональний тест з цифрової грамотності.

У 2023 році ЦБ стала учасницею проєкту УБА «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні». За успішну реалізацію проєкту отримали подарунок – смартфон Galaxy A04. Проєкт підтримки «Дія» реалізується Програмою розвитку ООН в Україні (UNDP) у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України за фінансування Уряду Швеції.

За Меморандумом Національної комісії зі стандартів державної мови у 2021 – на початку 2022 р. центральна бібліотека була однією із локацій, де охочі з усієї України за попередньою реєстрацією проходили іспити на визначення рівня володіння державною мовою для виконання службових обов'язків.

Бібліотека стала територією єдності та взаємодопомоги тимчасово переміщеним особам, тут ВПО отримують психологічну, юридичну допомогу; для них організовуються пізнавально-дозвілєві програми, майстер-класи. Бібліотекарі допомагають користувачам з когорти ВПО подати заявку на фінансову підтримку від міжнародних організацій на платформі «Допомога, єВідновлення».

Вже 10 років щочетверга в центральній міській бібліотеці працює Юридична приймальня від спеціалістів Олександрійського місцевого центру з надання БВПД. Щовівторка консультації внутрішньо переміщеним особам надає юристка, представниця ГО «Десяте квітня» за проєктом УВКБ ООН.

2022 року в ЦБ реалізували проєкт «ВільноХаб_Олександрія», 2023 року – «ВільноХаб: працевлаштування» за програмою «Мріємо та діємо», яка впроваджується за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та виконується IREX у партнерстві з «Будуємо Україну разом» (БУР), Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» (CSR Ukraine), Making Cents International (MCI), Міжнародним республіканським інститутом (IRI) та Zinc Network та за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України. Проєкти «ВільноХаб» спрямовані на підтримку дітей та молоді (віком 10-35 років), постраждалих через військові дії, які потребують психосоціальної та інформаційної підтримки, соціалізації та адаптації до теперішніх умов життя, допомоги у працевлаштуванні.

2020 р. у бібліотеці створювали Чат-бот ALEX; оновлювали дизайн та наповненість розділів трьох бібліотечних сайтів, продовжували наповнювати два YouTube-канали, сторінку ЦБ та 16 сторінок бібліотек-філій на Фейсбуці, зареєструвались в Інстаграмі та ТікТокі. У 2023 р. для інформування про найближчі події, що відбуватимуться в бібліотеках системи, було відкрито телеграм-канал «Олександрійські бібліотеки».

З 2023 року бібліотека реалізує проєкт з медіаграмотності СпільноПростір «ІнфоСито» у партнерстві з Академією Української преси. Мета проєкту – підвищити рівень медіаосвіти учнівської та студентської молоді, педагогів Олександрійської територіальної громади в умовах фізичної та інформаційної війни, забезпечивши формування медіаімунітету на основі медіаграмотності та критичного мислення, що наразі стало питанням національної безпеки.

Рекламні ролики про послуги бібліотек в Олександрії з 2023 року демонструють на моніторах в муніципальному транспорті: бібліотекарі електронного відділу ЦБ створили шість 30-секундних роликів про найпопулярніші та найактуальніші види бібліотечних послуг. Робота продовжується, бо в Олександрії гарні сучасні автобуси перевозять щодня більше 15 тис. пасажирів.

Історію бібліотек творять люди. То як же змінились обов'язки бібліотекаря за 137 років? Зважаючи на зміни в організаційній структурі та перехід до інтелектуальних інформаційних технологій, сьогодні бібліотекарю необхідно опанувати нові компетенції, постійно підвищувати кваліфікацію. Сучасний бібліотекар повинен володіти навичками роботи з оргтехнікою, мультимедійними пристроями та програмним забезпеченням, освоювати різноманітні відео- та фоторедактори, штучний інтелект. Крім того, бібліотекар мусить мати навички ведення діалогу, володіти мистецтвом полеміки та дискусії, вміти модерувати різноманітні заходи в бібліотеках.

Отож, за 137 років свого існування бібліотека зберегла традиції та додала креативу в бібліотечну роботу. Центральна бібліотека – це більше, ніж місце для книг, це місце неформальної освіти, спілкування, обміну думками та вміннями, духовного та творчого зростання містян та гостей міста, це

освітній центр, де застосовують сучасні технології і де працюють високопрофесійні бібліотекарі.

Бібліотечний простір: трансформація в сучасному вимірі

Лариса Томашевська,
бібліотекар відділу обслуговування
КЗ «Гайворонська міська публічна бібліотека»

Сьогодні бібліотеки працюють у світі шаленої конкуренції, мільйони безкоштовних книг і статей завдяки інтернету є доступними, хоч би в якій частині світу ви були. Щодня створюються установи, фірми, кафе, які змагаються за відвідувача і готові надавати будь-які послуги. Щоб не програвати їм, бібліотеки мають також змінюватись, шукати і впроваджувати нові послуги, дивувати користувача новими формами роботи, бути помітними.

Сьогодні бібліотеки – це не лише простір для книг та інших носіїв інформації, але й місце для задоволення і розвитку культурних потреб відвідувачів, створення комфортних умов для самореалізації, самоосвіти, самовдосконалення та творчості.

Відповідно до Рішення шостої сесії восьмого скликання № 295 від 18.01.2021 року Гайворонської міської ради було створено КЗ «Гайворонська міська публічна бібліотека», до складу якої увійшли: Гайворонська міська публічна бібліотека, Гайворонська бібліотека для дітей філія № 1 та 14 бібліотек-філій. Жодна з бібліотек не була закрита. Бібліотекарі дитячої бібліотеки та 13 сільських філій працюють на 0,5 ставки, однієї сільської бібліотеки – на 0,25 ставки.

Сьогодення вимагає відходити від стереотипів в бібліотечній роботі і впроваджувати сміливі творчі ідеї. На це і були спрямовані семінар-практикум «Бібліотека як інформаційно-культурний центр громади» та семінар-тренінг «Бібліотека і громада: взаємодія і розуміння».

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України внесло корективи в діяльність бібліотек громади. Пріоритетними напрямками роботи стали інформаційна, правова, психологічна допомога, волонтерська робота та допомога Збройним силам України.

З березня місяця 2022 року бібліотеки Гайворонської територіальної громади започаткували проєкт «У нас – все для Вас», мета якого – підтримка внутрішньо переміщених осіб, вивчення і задоволення їх потреб та запитів, надання безкоштовних бібліотечних послуг, групові й індивідуальні консультації юристів (з безоплатної правової допомоги) та волонтерів-психологів.

З перших днів реалізації проєкту на базі читальної зали Гайворонської міської публічної бібліотеки з переселенцями працювали волонтери-

психологи Юлія Оляницька, аспірантка, та Юлія Хомська, магістерка психології університету імені Тараса Шевченка. Вони надавали безкоштовні індивідуальні та групові консультації переселенцям.

Бібліотекарі спільно з жителями громади та внутрішньо переміщеними особами брали участь у дискусійній панелі «Спілкуємось та діємо». Під час акцій «Чужого горя не буває» та «Естафета добрих справ» разом з читачами збирали речі для внутрішньо переміщених осіб, а під час акції «Разом до Перемоги» спільно з відвідувачами та внутрішньо переміщеними особами виготовляли маскувальні сітки для Збройних сил України, пекли різноманітні вироби – пироги, печиво; ліпили і варили вареники; в'язали теплі речі для захисників.

Сьогодні бібліотеки проводять заходи для жителів громади та внутрішньо переміщених осіб у тісній співпраці з партнерами бібліотеки: Центром культури та дозвілля; Гайворонським краєзнавчим музеєм; сектором Гайворонського бюро правової допомоги; КЗ «Гайворонський центр соціальних служб»; Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Гайворонської міської ради; КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр» Гайворонської міської ради; Гайворонським політехнічним фаховим коледжем; Гайворонським професійним аграрним ліцеєм; КЗ «Гайворонський ліцей № 1»; КЗ «Гайворонський ліцей № 2».

Діти внутрішньо переміщених осіб разом з батьками відвідують майстер-класи в «Бібліомайстерні». У Гайворонській міській публічній бібліотеці діє «Бібліокінозал», де можна переглянути фільми, мультфільми та корисні відеоподорожі.

Доступ до Wi-Fi, новітніх технологій, ресурсів інтернету та зв'язку в соціальних мережах поєднує світ і бібліотеку, дає можливість спілкування, значно розширює бібліотечний простір та є інструментом інформування. Відвідувачі приходять до бібліотеки не тільки для читання книг, вони отримують доступу до інформації через мобільні пристрої – смартфони, планшети, ноутбуки. Бібліотека надає консультації щодо окремих можливостей та послуг Дії, знайомить з освітніми серіалами, онлайн-тестуваннями.

Користувачі поважного віку мають унікальну можливість безкоштовно освоїти ази комп'ютерної та інформаційної грамотності на уроках.

Не менш важливим є виховання інформаційної культури молодого покоління. З цією метою проводяться заходи з медіаграмотності, формування компетентностей та медіагігієни.

Проект «Мужні. Сміливі. Незламні» спрямований на формування уявлення суспільства про портрет ветеранів російсько-української війни, виховання шанобливого ставлення суспільства до ветеранів, привернення уваги до їх проблем та потреб, реінтеграції ветеранів та членів їхніх сімей до активного суспільного життя.

В рамках проекту проведено зустріч з учасником бойових дій на Херсонщині Миколою Андрієвським; зустріч з учасником АТО Юрієм

Миколаєвичем Бігуном «Високе звання – захисник України», проведено презентацію збірки віршів Ірини Нагаєвської «Знедолені війною». До роботи в проєкті долучилися члени громадської організації «Центр відновлення особистості та перетворення суспільства» (керівник – Ольга Гончарук), які проводять зустрічі з родинами загиблих воїнів.

Завдячуючи Обласній універсальній науковій бібліотеці імені Дмитра Чижевського та благодійному фонду «Безпечне майбутнє» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) на базі Гайворонської міської публічної бібліотеки відкрилися й працюють Батьківський клуб та дитяча точка Спільно.

Це безпечний простір для дітей різних вікових категорій та їх батьків, опікунів, які проживають на даній території, перебувають у складних життєвих обставинах; родин, сімей, які мають дітей з інвалідністю; багатодітних сімей; дітей та матерів, що постраждали від насильства; внутрішньо переміщених сімей, а також для усіх дітей громади.

На дитячій точці Спільно щоденно проводяться різноманітні заходи, працюють волонтери – психолог та логопед, які проводять групові заняття та індивідуальні консультації, де виявляють дітей, що потребують допомоги спеціалістів.

Батьки в цей час проводять змістовно дозвілля в Батьківському клубі. Для його учасників вже стало традицією зустрічатися у дружньому колі та обговорювати цікаві різноманітні питання, ділитися досвідом, пізнавати нове і знайомитися з новими учасниками.

До проведення засідань Батьківського клубу та обговорення актуальних питань долучаються як самі бібліотекарі, так і партнери бібліотеки: інспектор ДСНС України Дмитро Сергійович Однороженко, завідувач сектору Гайворонської безоплатної правової допомоги Максим Валентинович Гайдей, лікар нарколог-психіатр Лариса Олексіївна Мельник, гештальт-терапевт Аліна Юріївна Пилипенко, освітяни та культпрацівники.

Під час оздоровчої кампанії «Літо 2023. Наближаємо перемогу» для змістовного та комфортного проведення дозвілля жителів громади та внутрішньо переміщених осіб Гайворонська міська рада виділила кошти на придбання для кожної бібліотеки канцелярських товарів, ігор, пазлів, антистресових розмальовок та багато іншого. Бібліотекарі робили все для того, щоб читачі цікаво, весело та корисно провели літні канікули, набралися сил, енергії і позитивних емоцій та відволіклися від тривожних буднів сьогодення. Для них проводилися різноманітні заходи: бібліотусівки, години веселих розваг, квести, еко-квести, конкурсно-розважальні програми, поетичні калейдоскопи, музичні коктейлі, ігрові марафони, лялькові вистави, ігрові каруселі.

У бібліотеках Комунального закладу «Гайворонська міська публічна бібліотека» діють 14 клубів за інтересами різної тематики та спрямованості. На клубних заняттях учасники спілкуються у дружньому колі, діляться своїми захопленнями, уподобаннями, враженнями від прочитаних книг; обмінюються ідеями; презентують власні поетичні твори; знайомляться з кращими

методиками виховання дітей в сім'ї; навчаються толерантному ставленню до оточення.

Приємно відзначити, що керівництво Гайворонської міської територіальної громади розуміє значення і роль бібліотек і має бажання трансформувати їх спільно з бібліотекарями. Влада усвідомлює, що час вимагає створення нової моделі сучасної бібліотеки, де будуть поєднуватися чотири простори: простір навчання, простір натхнення, простір зустрічей та простір подій. Така модель має свою перевагу: користувачі частіше стали відвідувати бібліотеку, зросла їх чисельність.

Гайворонська міська рада у 2023 році виділила 200 тисяч гривень для реконструкції читальної зали, в якій проводяться актуальні, корисні, змістовні, цікаві та різноманітні заходи.

На придбання нової української літератури у 2023 році виділено 50364 грн, на періодичні видання – 9636 грн.

Так поступово, крок за кроком Гайворонська міська публічна бібліотека трансформується і в силу своїх можливостей готова до змін.

Отже, варто сказати, що бібліотечний фронт потужний і незламний, це єдина родина, яка згуртувалась для найважливішої справи – обслуговування й підтримки користувачів та один одного.

Діяльність бібліотеки в структурі комунальної установи «Центр культури і дозвілля»: територія змін та активностей

Наталія Солдатенко,
завідувач Центральної бібліотеки
комунальної установи «Центр культури
і дозвілля» Приютівської селищної ради

У Приютівській ТГ діє мережа бібліотек, підпорядкованих комунальній установі «Центр культури і дозвілля» Приютівської селищної ради, а саме: 1 селищна й 9 сільських бібліотек.

Органи місцевого самоврядування Приютівської селищної ради прийняли ці заклади до своєї комунальної власності та забезпечили організацію мережі публічних бібліотек громади.

Центральна бібліотека смт Приютівка не має статусу юридичної особи, вона є структурним підрозділом комунальної установи «Центр культури і дозвілля» Приютівської селищної ради, зареєстрованої як юридична особа, що діє на основі затвердженого Статуту. Бібліотечні заклади керуються Положенням про бібліотеки.

За штатним розписом у мережі бібліотек Приютівської ТГ працюють фактично 10 осіб (8 – на повну ставку; 2 – на 0,5 ставки).

Центральна бібліотека смт Приютівка – головна бібліотека Приютівської ТГ, яка формує, зберігає і систематизує єдиний фонд документів, визначає його структуру та здійснює розподіл між бібліотеками громади, організовує його використання. Центральна бібліотека є організаційно-методичним центром для бібліотек громади.

Пріоритетом у роботі бібліотек Приютівської ТГ є досягнення мети бути необхідними громаді, забезпечити розвиток бібліотек як інформаційно-просвітницьких центрів, центрів спілкування та згуртування членів громади.

Бібліотеки громади долучаються до участі у проєктній діяльності, пройшли тренінгові навчання, отримали сертифікати та впроваджують набуті знання в роботі з користувачами.

При Центральній бібліотеці смт Приютівка діє Батьківський клуб, створений у межах проєкту «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», що реалізується Дитячим фондом ООН «ЮНІСЕФ» у партнерстві з Благодійним фондом «Безпечне майбутнє». Завдяки участі у проєкті бібліотеці були безоплатно передані дитячі настільні ігри, спортивний інвентар, книги, фліпчарт, м'який модульний спортивний набір, канцтовари та інше.

Усі бібліотечні працівники громади взяли участь у тренінгових навчаннях у межах проєкту Інституту соціокультурного менеджменту (ІСКМ) «Локальна підтримка», «Шлях адаптації», який фінансується в рамках проєкту: «Розбудова структур надання послуг та освітнього потенціалу для психосоціального забезпечення в Україні» та впроваджується GIZ (німецьке агентство, що надає послуги у сфері міжнародного співробітництва у сфері розвитку) за дорученням Уряду Німеччини.

На засіданнях Батьківських клубів бібліотечні працівники проводять заняття з арттерапії – це терапія мистецтвом, метод психотерапії, який дозволяє за допомогою творчості пережити внутрішні конфлікти, тривогу, страхи, що турбують людей, передусім, дітей, жінок, ветеранів та внутрішньо переміщених осіб.

Забезпечення інформаційних потреб користувачів є одним із пріоритетних напрямків роботи. Чотири бібліотеки Приютівської селищної ради мають комп'ютери – всього 10 одиниць, в тому числі 3 сільських бібліотеки – 4 одиниці. Користувачі бібліотек мають вільний, безкоштовний доступ до інформаційних ресурсів, у тому числі до мережі «Інтернет», мають змогу користуватись WI-FI, використовуючи власні пристрої.

У Центральній бібліотеці смт Приютівка діє хаб цифрової освіти, де бібліотечні працівники проводять курси занять з комп'ютерної грамотності для колег та пересічних громадян, тренінгові заняття з діджиталізації. Заняття проходять у невеликих групах для всіх, хто бажає оволодіти навичками роботи на комп'ютері та пошуку інформації в інтернеті.

Бібліотеки надають платні послуги населенню з ксерокопіювання та сканування документів, роздрукування з накопичувальних носіїв та інші послуги.

Поповнення бібліотечних фондів бібліотек Приютівської територіальної громади книгами сучасних українських авторів здійснюється з обмінного фонду Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, ОУНБ імені Д.І. Чижевського, благодійного фонду «Безпечне майбутнє» та Українського інституту книги. Протягом 2021-2024 років з обмінного фонду Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого надійшло безоплатно 1710 примірників, з Українського інституту книги – 782 примірники, БФ «Безпечне майбутнє» – 98 дитячих книг.

Бібліотека с. Андріївка у межах проекту «Польська полиця в Україні» отримала 22 примірники нових книжок для створення книжкової полиці польської літератури у бібліотеці. У бібліотеку с. Протопопівка надійшли 600 дитячих україномовних книг від Благодійної організації «Благодійний фонд “Кожен має значення”». Завдяки популяризації отриманої сучасної української літератури зміцнюється імідж бібліотек.

Інформація про діяльність бібліотек висвітлюється на фейсбук-сторінках та сайті Приютівської селищної ради.

Книгозбірні Приютівської ТГ здійснюють реальні кроки задля зміцнення своєї ролі у громадському та культурному житті громади.

Два роки незламності, сили і витримки. З самого початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну бібліотекарі взяли на себе обов'язки волонтерів і разом з жителями населених пунктів, ВПО, громадськими організаціями об'єднали зусилля для підтримки захисників України й постійно долучаються до участі у благодійних акціях.

Бібліотеки громади – центри інтелектуального життя, осередки духовного зростання та творчого розвитку молодого покоління, про це свідчить участь молоді в екологічних акціях, тижнях здоров'я, спортивних змаганнях, вечорах поезії, поетичних членджах тощо.

Краєзнавча діяльність постійно в полі зору бібліотек, де систематично проводяться творчі зустрічі з поетами-земляками.

В рамках Національного тижня читання поезії 2024, тема якого – ДІМ, а гаслом став рядок із вірша сучасної української поетки Ірини Шувалової «Ріки незмінно течуть додому», в Центральній бібліотеці смт Приютівка відбулася зустріч з Євгеном Желєзняковим – письменником-земляком, поетом і прозаїком, членом обласного літературного об'єднання «Степ».

Напередодні Міжнародного дня рідної мови та до Дня Небесної Сотні відбулася творча зустріч «Сходинок людської душі», на яку запросили авторів-земляків Тетяну Куксу, Анатолія Десненка, Вікторію Скрипник.

Діяльність бібліотек спрямована на ключові інтереси певних соціальних груп, їх духовні цінності, вивчення їх читацьких уподобань і потреб з урахуванням національних та вікових особливостей.

Бібліотека надає підтримку безробітній молоді у пошуку роботи, проводить тренінгові навчання з залученням фахівців-тренерів, психологів.

Саме такі тренінгові заняття були проведені з метою з'ясувати, чого не вистачає молоді у громаді. До участі долучились і переселенці, і фахівці установ, що безпосередньо надають послуги громаді – ЦНАПу, соціального захисту, активісти громадських організацій, працівники закладів культури. У теплій невимушеній атмосфері напрацювали запити і можливі шляхи вирішення проблемних питань, познайомилися і гарно провели час. Як сказала одна з учасниць: «Я на мить забула про війну...».

В полі зору Центральної бібліотеки є підвищення кваліфікації бібліотечних працівників відповідно до програми підвищення фахового рівня працівників.

Проводяться семінари, семінари – практикуми на тему: «Основні форми первинної облікової документації при обслуговуванні користувачів», «Бібліотека в територіальній громаді, професійні ідеї, сучасні формати», «Робота публічних бібліотек в умовах воєнного стану», творчі майстерні і т.д. Працівники Центральної бібліотеки смт Приютівка надають практичну та методичну допомогу, контролюють виконання заходів, щодо діяльності бібліотек громади.

Вся робота бібліотек Приютівської ТГ спрямована на формування активних, обізнаних громадян.

Сільські бібліотеки в умовах децентралізації: вектор змін

Людмила Якимчук,
директор комунального закладу
«Добронадіївська центральна публічна бібліотека»
Попельнастівської сільської ради

Говорячи про становлення та розвиток сільських бібліотек в умовах децентралізації, потрібно зауважити, що бібліотеки, як суспільна складова, нерозривно пов'язані соціокультурною діяльністю з висвітленням питань освіти, мови, патріотичного виховання, загальносуспільних проблем. Сучасна сільська бібліотека – відкритий простір для потреб громади, який об'єднує людей, адже консолідований, об'єднаний, освічений народ – непереможний.

Територіальні громади, які утворилися під час децентралізації, є фундаментом об'єднання народу задля збереження й передачі новим поколінням мови, культурних традицій, усвідомлення єдності та самовідтворення, зростання добробуту людей. А культура є механізмом, що дає людям усвідомлення внутрішньої єдності, спільності та процвітання.

Сьогодні сільські бібліотеки Попельнастівської громади виконують важливу соціальну місію – вони є простором для роботи, спілкування,

відпочинку й навчання. Тож стан сільської бібліотеки багато говорить про розвиток самої громади.

Наприкінці 2018 року за ініціативи сільського голови Олега Волянського та за кошти місцевого бюджету Попельнастівської сільської ради у Попельнастому відкрили першу оновлену бібліотеку-філію Олександрійської ЦБС. Сільський голова Попельнастівської сільської ради, вчитель історії за фахом, усвідомлюючи складну ситуацію в галузі культури на селі, зумів переконати депутатів сільської ради у важливості та пріоритетності виділення коштів з місцевого бюджету для модернізації закладів культури, а саме бібліотек.

До ремонту й оновлення дизайну бібліотеки залучили команду професійних архітекторів, дизайнерів та конструкторів. У приміщенні зробили капітальний ремонт, утеплення, виготовили сучасні меблі, закупили комп'ютерну техніку, копіювальний апарат, проєктор та екран, нові книги та інтерактивні ігри, під'єднали швидкісний інтернет.

Слід відзначити, що комп'ютеризація бібліотек та забезпечення публічного доступу до інтернету – один із провідних напрямків модернізації бібліотечної системи взагалі, тому комп'ютеризована бібліотека на селі сьогодні виконує особливу місію – забезпечує користувачам оперативний доступ до інформаційних ресурсів і тим самим згладжує цифрову інформаційну нерівність між різними категоріями населення, незалежно від віку та статусу.

У новоствореній громаді першим запрацював відділ культури, туризму, молоді і спорту та культурної спадщини Попельнастівської сільської ради. Модернізація закладів культури стає першочерговим завданням в плані роботи відділу культури.

У 2021 році мережа закладів культури громади збільшилася через приєднання нових територій і налічує 27 закладів, серед них 1 Центральна публічна бібліотека та 10 бібліотек-філій. При об'єднанні в Попельнастівську громаду мережа закладів культури була збережена і навіть доповнена новим закладом – Культурно-освітнім центром «Толока», який було відкрито наприкінці 2018 року. Збережено й кадровий потенціал працівників галузі культури.

Розпочалася злагоджена командна робота сільської ради, відділу культури й центральної бібліотеки. Моніторинг стану бібліотек допоміг визначити пріоритетність і першочерговість здійснення ремонтів та переобладнання закладів. Першою в черзі було визначено Добронадіївську центральну публічну бібліотеку Попельнастівської сільської ради. І вже в травні 2021 року відбулося відкриття оновленої центральної публічної бібліотеки, а в червні цього ж року було відкрито Олександрівську бібліотеку-філію. У 2022-2023 роках в умовах російсько-української війни процеси модернізації бібліотек продовжилися: були відремонтовані та переобладнані ще 3 бібліотеки-філії. У 2024 році розпочався капітальний ремонт Червонокам'янської бібліотеки-філії. Всі заклади технічно переоснащені:

придбано відеопроєктори, мультимедійні екрани, встановлюється сучасне електричне опалення.

Книга завжди посідала головне місце у бібліотеці. Щороку з бюджету Попельнастівської сільської ради виділяються субвенції на поповнення книжкового фонду бібліотек громади. Сільські бібліотеки Попельнастівської громади отримують сучасну літературу: художні видання українських і зарубіжних письменників, яскраву й пізнавальну літературу для дітей та підлітків, адже нація, що читає – розумна нація.

Затвердження української національної ідентичності, збереження української мови, формування патріотичності населення, популяризація історії України, виконання завдань стратегії читання посідають чільне місце в діяльності бібліотек Попельнастівської громади.

У бібліотеках громади було проведено низку заходів, спрямованих на популяризацію української мови, серед них презентація поетичної збірки Зінаїди ЖВАНКО «ЕтноРОК»; книги «Я все чув, все бачив», фрагменти з рукопису Івана Кочерженка» від упорядника Валерія Жванка, директора КОЦ «Толока».

Яскравими, незабутніми моментами у житті бібліотек громади стали творчі зустрічі з письменниками та поетами Ларисою Ніцой, Дариною Гнатко, Сашком Дерманським, Ольгою Краснопольською.

Вивчення культурної спадщини рідного краю, його звичаїв, традицій обрядів, народних ремесел; організація і проведення народних свят – головні напрями у народознавчій діяльності бібліотек.

У громаді відбулися потужні культурно-освітні заходи: співробітниці Олександрійського музейного центру провели низку зустрічей, лекцій і майстер-класів для різновікових груп жителів Попельнастівської громади. Заходи із запрошенням митців організовуються за кошти місцевого бюджету і є безкоштовними для відвідувачів.

Через повномасштабну війну багато людей опинилися у скрутній ситуації. Окрім держави, на допомогу їм прийшли й волонтери. Бібліотеки Попельнастівської ТГ також приєдналися до волонтерського руху.

Бібліотекарі навчилися речам і справам, про які ніколи навіть не задумувалися – робити окопні свічки, плести сітки для військових, готувати домашні граноли, плести шкарпетки, килимки, робити сухпайки, збирати речі першої необхідності, ліжка з матрацами й ковдрами для військових. Неодноразово працівники бібліотек збирали кошти для поранених односельців, фінансово брали участь у придбанні техніки, приладдя та необхідної амуніції землякам-військовим ЗСУ – тепловізора, легкового автомобіля, автопричіпа, квадрокоптера; допомогли у ремонті будинку матері загиблого героя.

Під час весняно-польових робіт бібліотекарі працювали у «Садах перемоги», а з вирощеного врожаю робили овочеві заготовки, які відправляли захисникам України.

Працівники бібліотек стали учасниками акції «Російську літературу – на макулатуру!»; організовували благодійні ярмарки-продажі; неодноразово оголошували акцію «Разом до Перемоги», під час якої збирали продукти харчування, засоби гігієни, смаколики під гаслом «Зігрій захисника!».

Коли люди стають волонтерами, вони не лише отримують нагоду проявити себе, здобути нові знання і навички, а й намагаються зробити життя інших кращим. «Будь тією зміною, яку хочеш бачити у світі!», – казав Магатма Ганді, а один зі шляхів змін – волонтерство. Допмагаючи іншим, ми ініціюємо позитивний рух у суспільстві, беремо на себе відповідальність за те, що відбувається довкола.

Кожен із нас може впливати на розвиток України. Іноді результат видно одразу, іноді – через багато років. Але долучитися і творити країну, у якій ти хочеш жити, можна вже зараз.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дмитро Чижевський в контексті XX–XXI століть: минуле та сучасне до 130-річчя видатного мислителя» (27-28 вересня 2024 року)

Історико-філософський вимір творчості Д.І. Чижевського

Олег Русул,
доцент кафедри філософії, політології
та міжнародних відносин Центральноукраїнського
державного університету імені Володимира Винниченка,
кандидат філософських наук, доцент (м. Кропивницький)

Філософська спадщина Д. І. Чижевського – це, значною мірою, науковий доробок вченого у царині української та світової філософської думки. В основі формування історико-філософських поглядів мислителя є переважно онтологічна проблематика у формі об'єктивного ідеалізму, починаючи з часів античності, від філософії Платона, і до епохи Нового часу, де Д. Чижевський цікавиться творчістю Г. Гегеля, Ф. Шеллінга, вивчає феноменологію та містицизм. Варто зауважити, що в колі наукових інтересів Д. Чижевського – дослідження особливостей національних філософій, зокрема багато уваги вчений приділив розвитку української філософії.

Розглядати історію світової філософії в загальному вимірі Дмитро Чижевський починає з проблеми співвідношення нації і людства, з іншого боку, він розглядає філософію як галузь знань та досліджує національні філософії на прикладі різноманітних концепцій. Як відомо, вчений виокремлює два погляди на націю: раціоналістичний і романтичний.

Раціоналістичний погляд полягає в тому, що у житті лише те має сенс, що можливо усвідомити і довести розумом. Романтичний – це різноманітність життя, а людське суспільство існує тому, що є наявною дана різноманітність типу і психологічних рис окремих людей. Д. Чижевський зазначає, що «кожна нація є тільки обмеженим і однобічним розкриттям людського ідеалу, але лише у цих обмежених і однобічних проявах загальнолюдський ідеал є живим» [1, с. 9]. Подібний підхід позначається Д. Чижевським і у проблемі співвідношення філософських систем, коли та чи інша система містить часткове відображення того, що ми означаємо як абсолютну істину, і це становить загальний зміст історії філософії.

Дмитро Чижевський вважав, що розвиток світової філософії здійснюється «між протилежностями і через протилежності до синтезу», аналогічно і в історії окремої національної філософії містяться протилежні підходи, через синтез яких відбувається поступ національної філософської спадщини як системи знань. Визначення окремої національної філософії Д. Чижевський здійснює через три складники, а саме: форму вияву національних думок, метод філософського дослідження і будову системи філософії.

Творча спадщина мислителя в галузі української філософії представлена у таких відомих працях, як «Філософія на Україні. Спроба історіографії питання» (1926 р.) та «Нариси з історії філософії на Україні» (1931 р.). Слід зазначити, що дані праці згодом викликали вагомий науковий інтерес поміж дослідників історії української філософії, сприяючи її подальшому розвитку.

Досліджуючи характерні риси та особливості української філософії, Д. Чижевський розглядає творчість таких вітчизняних мислителів, як Г. Сковорода, П. Юркевич, М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко. Це дає змогу вченому вести мову про особливості розвитку філософії України, де превалює, на думку Д. Чижевського, спрямування «філософія серця». Відома дослідниця творчої спадщини Д. Чижевського І. Валявко наголошує щодо цього: «У сучасній літературі панує погляд, що у «філософії серця» сконцентровано всю специфіку українського світобачення, а також основні риси національного світогляду та психології» [2].

Слід зазначити, що філософська спадщина Г. Сковороди викликала чи не найбільший інтерес у Д. Чижевського: як відомо, вчений вважав Г. Сковороду одним із найвидатніших представників східнослов'янської філософії. Тому в дослідженні філософії Г. Сковороди Д. Чижевський розглядає чимало її складників: метафізичні погляди, уявлення про Бога, філософську антропологію, теорію пізнання, а також етичні погляди та вплив німецького містицизму на творчість мислителя.

Варто зауважити, що значення німецького містицизму в українській філософії Д. Чижевський розглядає, досліджуючи філософські погляди як Г. Сковороди, так і інших українських мислителів, вважаючи їх ідеї похідними від творчих напрацювань німецьких містиків. Д. Чижевський зазначає: «Антропологія Сковороди подає основи містики в цілком відвертій та ясній

формі. Наука його про «зовнішню людину», «нового Адама», про «серце», про «безодню» є типові містичні теорії людської природи» [3]. Розвиваючи дану проблематику, Д. Чижевський першим говорить про містичний характер філософії Г. Сковороди, що вважається значним внеском у дослідження української філософії. У 1934 р. з'являється праця Д. Чижевського «Філософія Г. С. Сковороди», де розглядаються дані питання.

Досліджуючи вплив німецького містицизму на філософію Г. Сковороди, вчений розпочинає науковий дискурс, який є актуальним і в наш час. Як зазначає дослідниця Н. Григорова, «...образи і символи німецької містики та їхні сучасні інтерпретації у рамках сковородинівської традиції ще недостатньо розкриті у їхній антропологічній укоріненості» [4, с. 80]. Маємо зазначити, що Д. Чижевського найбільше цікавить етичний та містичний складники філософської творчості відомого українського мислителя, адже Г. Сковорода розвиває ідеї, які поєднуються із так званим «кордоцентризмом», інакше – з «філософією серця». «Розглядаючи людину як «мікрокосм» і розділяючи її на «внутрішню» та «зовнішню», Г. Сковорода, зауважує Д. Чижевський, позначає «серце» як центр цієї істинної внутрішньої людини. «Серце твоє – є голова зовнішностей твоїх. Істинною людиною є серце в людині, а глибоке серце одному лише Богові пізнаване» [3]. Тож «філософія серця», як говорить Д. Чижевський про філософію Г. Сковороди, пов'язана із питанням Богопізнання, де шлях до пізнання свого серця постає у формі самопізнання, а вислів «пізнай себе», притаманний мислителю, є, як відомо, основою його вчення і вважається ним смислом людського буття та можливістю досягнення надприродного людиною.

Дотично до означеного Д. Чижевський додає, що етика Сковороди сконцентрована цілком навколо аскетичних та містичних ідей, таких як наука про спокій, конкретна наука про чесноти, ставлення до світу, що є типово аскетичними уявленнями. Також не менш чітко Г. Сковорода використовує і символіку злиття з Богом, яка є характерною для німецького містицизму. Пройнявшись останнім, Г. Сковорода, як зазначає Д. Чижевський, переносить цю ідейність у свої філософські тексти. У такий спосіб вчений вказує на певну внутрішню спорідненість філософських думок Г. Сковороди з німецькими містиками, розвиваючи погляд, що духовна сутність української філософії утворювалася в результаті впливу німецької філософії і особливо містики. Зокрема, мова йде про творчу спадщину німецьких містиків: Ангеліуса Сілезіуса, Якова Бьоме, Валентина Вайгеля, Йоана Екгарта та ін.

Варто зазначити, що у межах вивчення української філософії Д. Чижевський також цікавиться питанням опису рис національного характеру українців. Вчений указує на недостатньо розроблену проблематику у даній темі дослідження. При цьому Д. Чижевський позначає питання щодо можливостей визначення так званого національного типу того чи іншого народу і формує три способи здійснення такого означення, а саме: вивчення народної творчості; розгляд визначних епох в історії держав і аналіз творчості видатних представників народу. Щодо українців, Дмитро Чижевський

зазначав, що їм властиві такі прояви психіки, як емоціоналізм, сентиментальність, індивідуалізм та жага свободи. Чижевський зауважував, що у «філософії серця», в першу чергу, знаходить відображення емоціоналізм.

Українська філософія у поглядах Д. Чижевського перебуває у процесі становлення та очікує на подальше формування у працях філософів прийдешніх епох. Розвиток української філософської думки вчений позначає від доби Київської держави часів християнства. Цей період Д. Чижевський формулює як період формування передфілософії, який триває до XVIII ст.; вчений вважає його не філософією, а «навчанням філософії». На думку Д. Чижевського, саме філософія в історії української духовної культури починає складатися від епохи Нового часу, де постає німецька філософія і продовжує розвиватися містицизм, що вплинуло на початок формування вже безпосередньо української філософії, яка починається, на думку Д. Чижевського, з XVIII ст., у добу Бароко в Україні, що позначена також і філософською творчістю Г. Сковороди. Добі Бароко в українській духовній культурі Д. Чижевський приділяє особливу увагу, вважаючи, що в цей час формується ментальність українського народу. Загалом же історію української філософії Д. Чижевський охопив у часі до кінця XIX ст., протягом якого був відчутний вплив німецького ідеалізму.

Отже, в контексті історико-філософського виміру творчий внесок Д. І. Чижевського є суттєвим, таким, що позначає онтологічно-екзистенційні питання світової філософії, визначає проблему співвідношення філософських систем в історії філософії, певною мірою розкриває особливості становлення національних філософій, розвиває специфіку зв'язку української філософії з німецькою філософією, зокрема з містицизмом. Вчений говорить про вплив творчості німецьких містиків на філософію Г. Сковороди, яка започатковує ідеї кордоцентризму, що стає, на думку Д. Чижевського, основою української філософії. Говорячи про «філософію серця» як сутність філософської творчості Г. Сковороди, а також П. Юркевича, П. Куліша і Т. Шевченка, Д. Чижевський зауважує, що дана філософія утворює глибинні основи духовної історії України. Започаткувавши дискурс щодо особливостей розвитку «кордоцентризму» в українській філософії, Д. Чижевський створив передумови для подальших дослідницьких розвідок в цьому питанні. Загалом, можемо зазначити, що Дмитро Чижевський розвивав проблематику історико-філософського українознавства та вважається фундатором даного наукового напрямку.

Список використаних джерел

1. Валявко Ірина. Дмитро Чижевський як дослідник української філософської думки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://library.kr.ua/elib/valavko/>
2. Григорова Н. В. Німецька містика у філософській творчості Г. С. Сковороди [Електронний ресурс] / Н. В. Григорова // Під знаком Григорія Сковороди: зоряний час української культури: матеріали IV Міжнар. наук.-

практ. конф. «Гуманістична філософія освіти як складова успішних посттоталітарних трансформацій», Харків, 6-7 груд. 2018 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. [та ін.]. – Харків: ХНПУ, 2019. – С. 80-81. – Режим доступу:

<https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1b344585-9fc9-487b-839f-3401f0789e98/content>

3. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні [Електронний ресурс]. – К., 1992 – С. 5-17. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph02.htm>

4. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди [Електронний ресурс]. – Харків, 2004. – С. 209-236 (Розділ VI. Містика) – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chysk/chysk08.htm>

Філософія візуального мистецтва в інтерпретаціях Дмитра Чижевського (на прикладі бароко)

Олександр Стовпець,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Одеського національного морського університету

Питання генезису та філософії *барокової* архітектури неможливо розглядати у відриві від загального культурного контексту епохи бароко. Як відомо, серед інтересів видатного славіста й філософа Дмитра Чижевського культура та естетика *бароко* займала особливе місце. У величезному спадку Чижевського проблемі *візуальності* в мистецтві, проблемі *екфразису* (тобто відтворенню одного виду мистецтва засобами іншого) приділено значну увагу. Чижевського усе життя цікавили *філософські питання* співвідношення слова і зображення, тексту і картини.

З одного боку, в інтересі Чижевського до таких проблем простежувався вплив на нього культури *авангарду*, з іншого боку, це був результат його неабиякого захоплення *епохою бароко*, її поетикою та естетикою, творчістю Яна Амоса Коменського – автора класичної «візуальної» книги *Orbis pictus* («світ у картинках»), у якій домінує принцип *наочності*, й сама ідея – *представити світ у зображеннях* (*Orbis pictus*) – випливає з цього принципу. Згадаймо, що візуальні елементи в *бароковому* тексті присутні повсюдно і відіграють надзвичайно важливу роль. Дослідники барокової літератури відзначають також зв'язок *принципів відображення* в поетиці бароко з *ігровим началом* у мистецтві: віддзеркалюючи одне явище через інше, прямо чи опосередковано, створюючи складну мережу антитез, діалектичних опозицій, естетичних протиставлень, порівнянь, метафор, алюзій, ремінісценцій, – художники бароко розвивали закладену в мистецтві «ігрову основу», постійно

приводячи до руху дві протилежності, начебто накладені одна на іншу, водночас *приховуючи* одну з них та реалізуючи в такий спосіб найважливішу опозицію мистецтва бароко: приховане – явне.

Серед ґрунтовних дослідницьких робіт в даному контексті варто згадати «Рецептивну естетику Дмитра Чижевського» польсько-українського дослідника-слов'янознавця Романа Мниха [1]. Разом з тим, маємо уточнити, що у нашому інтересі до проблем візуального мистецтва в філософських інтерпретаціях Чижевського, зокрема, щодо бароко, ми апелюємо до більш ранніх мистецтвознавчих робіт. Так, серед *перших* монографій, присвячених бароко, відомою є книга швейцарського історика і теоретика мистецтва Генріха Вольфліна «Ренесанс і бароко» 1888 року. Книга написана Вольфліном у роки, коли він був стипендіатом Германського археологічного інституту в Римі. У 1893 році Г. Вольфлін змінив професора Я. Буркхардта на кафедрі історії мистецтва Базельського університету. Вольфлін не задовольняла класична університетська «описова історія мистецтва»; власну концепцію він назвав «систематичною». На відміну від своїх попередників, Вольфлін розглядав категорії «ренесанс» і «бароко» як дві різні *психологічні інтерпретації* стилю. Таким чином, уперше в роботах Вольфліна стиль *бароко*, насамперед в архітектурі, поставав не чимось чужим і протилежним до Ренесансу, а як «психологічна інтерпретація ренесансних ордерних форм». Оригінальну концепцію *стилю* в образотворчому мистецтві Вольфлін послідовно розвивав у своїх роботах, серед яких вже згадана «Ренесанс і бароко: дослідження про сутність і генезу барокового стилю в Італії» (1888), що отримала чимало перевидань [2]; а також: «Класичне мистецтво. Вступ до італійського Ренесансу» [3]; «Основні поняття історії мистецтв: проблема розвитку стилю в сучасному мистецтві» [4].

На основі спостережень механізмів взаємодії феноменів, що визначаються класичною опозицією «ренесанс – бароко», Г. Вольфлін виводить п'ять пар (як він каже) «*основних понять* історії мистецтва»:

- лінійність (стриманість) – мальовничість (живописність, барвистість);
- площа – глибина;
- замкнута форма – відкрита форма (тектонічність і атектонічність);
- цілісна єдність – множинна єдність;
- безумовна ясність – неясність (або умовна ясність), тобто опозиція «явне – приховане, латентне».

Д. Чижевський (наскільки я це бачу) вносить уточнення до поняття «неясність», додаючи для стилю бароко таку характеристику, як «*темність*»: і в сенсі певного *песимізму* – те, що властиве для барокових сюжетів у душі «vanitas» (від *лат.* марність, тщета, тлінність, марнота, суєта, марнославство), і «неясність» – у сенсі «невизначеність», «розмитість».

Перша частина у цих «парах» запропонованих понять (лінійність, площинність, тектонічність, цілісна єдність, ясність) характеризує, за твердженням Вольфліна, *ранні* стадії розвитку *будь-якого* історичного типу

мистецтва, а також мистецтво *класицизму*, а друга частина в «парах» характеризує *пізні* стадії і мистецтво стилю *бароко*. Так епохальний стиль *бароко* зайняв своє умовне місце між ренесансом і класицизмом, а його пізню стадію запропонували йменувати «рококо». Характерними рисами бароко Г. Вьольфлін називав *мальовничість* і *пристрасність*. Д. Чижевський до важливих характеристик бароко (окрім тих, що позначив Вьольфлін) пропонував додавати «багатозначність», «динамічність», «несподіваність» і «гротеск».

Історик мистецтва Ернст Гомбріх пізніше писав: «Слово “бароко”, що мало конотації “чудернацький”, “безглуздий”, “дивний”, виникло свого часу як їдкий глум, як опудало у боротьбі, що розгорнулася в XVII столітті, – проти канонів класичного стилю в архітектурі та образотворчому мистецтві. Цей ярлик пустили в хід ті, хто вважав неприпустимими довільні комбінації класичних форм в архітектурі. Словом «бароко» вони таврували *свавільні відхилення* від суворих норм класики, що для них було рівнозначно відсутності смаку» [5]. І тільки наприкінці XIX століття відбулася переоцінка бароко завдяки європейському культурному дрейфу від імпресіонізму до символізму, в якому й окреслилися зв'язки нового мистецтва XX століття з епохою бароко (нове мистецтво *запозичило* в бароко і його експресію, і його «темність»).

На зміну *запереченню* поступово приходило *наукове осмислення*. У різних контекстах слово «бароко» могло означати «пафосність», «неприродність», «нещирість», «вигадливість», «витонченість», «елітність», «деформованість», «перебільшену емоційність». Але усі ці відтінки слова «бароко» (у більшості випадків) не сприймалися як негативні, а використовувалися для позначення *характерних властивостей* даного художнього стилю.

Дмитра Чижевського цікавили питання того, як «працює» бароко в літературному тексті. У своїй відомій статті «До проблем літератури бароко у слов'ян» Чижевський називав «основним поняттям поетики бароко» такий аспект, як *наочність зображення*. Для поетики бароко, разом з ідеєю «світу як театру», найхарактернішою рисою є і так звана *емблематика тексту* – присутність певних емблем (символічних зображень, алегорій), які доповнюють основний текст візуальною символікою та смислом. Серед іншого, Чижевський займався вивченням емблематики в текстах *українського бароко* [6].

Однак до проблем *візуальності* та візуальних мистецтв Чижевський звертався не лише у своїх публікаціях, присвячених епосі бароко, а й у літературознавчих працях з історії української літератури, російської літератури XIX століття, у своїх теоретичних статтях про культурно-історичні епохи. На думку Романа Мниха [7], описам картин чи пам'яток скульптури в наукових текстах Дмитра Чижевського *відведена особлива функція*: у публікаціях вченого живопис, скульптура, архітектура стають предметом теоретичного осмислення з боку *філософії* та *психології*.

Інтерпретуючи поезію бароко, Чижевський часто звертається до скульптур Берніні, картин Рубенса, Караваджо, Рембрандта, Халса, Вермеєра, Ван Дейка, Веласкеса, Пуссена та інших майстрів XVII століття. У своїй статті 1946 року «До проблем барокко» Чижевський вдається до описання картини *Франса Халса* [8], що являє портрет вельможі Віллема ван Хейтхейсена, написаний Халсом у 1634 році: колоритна особа сидить на стільці, і *невідомо* куди (в який бік) вона перекинеться разом зі стільцем (у разі, якщо раптом перекинеться)?

Що, зокрема, з цього приводу пише *сам* Дмитро Чижевський? Цитата: «До домінант бароко належить якраз зображення руху неозначеного точно, переходових стадій непевної рівноваги. Досить поглянути на якусь серію фігур святих, в якій-небудь бароковій церкві, – здебільше, це фігури, що ніби вирвані з якоїсь життєвої дії, які застигли в момент розмови, проповіді, молитви... Характеристичний є портрет якогось кавалера праці Ван-Хальса: соковита постать сидить на стільці, на якому вона хитається, і живописець схопив її в той момент, як стілець стоїть на одній нозі, – невідомо, *куди* він схилиться в ближчий момент; кавалер тримає в руці гнучку рапіру, зігнувши її в дугу, та якби він кінець рапіри пустив, вона, розуміється, з усією силою пружності розігнулась би...» [9].

У статті «Дмитро Чижевський і візуальні мистецтва» вже згадуваний раніше Роман Мних заключає, що подібний опис (своєрідний *філософський екфрасис*) потрібен Чижевському для пояснення *сутності барокової естетики*, найхарактернішими рисами якої є динаміка та невизначеність, перехідні стадії невизначеної рівноваги, – усі ці риси він знаходить у поезії українського та польського бароко. Справді, вдивляючись уважно в полотно Франса Халса, ми можемо відзначити *цілу низку* барокових наративів. Ми бачимо наче «картину в картині»: осторонь звисає завіса як символ життя-театру, на столі – книга як символ знання і світобудови. Тінь, що падає від стільця, репрезентує метафізичну реальність, а ймовірна *втрата рівноваги* стільцем, а заодно й *людиною* на стільці, – ілюструє ідею *тлінності*, неміцності й тимчасовості людини, хитку позицію людської істоти у всесвіті. Навіть сама поза Віллема ван Хейтхейсена на картині свідчить про невизначеність і втрату рівноваги: він сидить, але не має жодної додаткової точки опори – стілець хитається, а піднята нога не дає можливості (і не дозволить) зберегти рівновагу в разі, якщо стілець перекинеться. Таким чином, *світ* картини Франса Халса виявився необхідним Чижевському для пояснення поетики та естетики літературних текстів епохи бароко, для яких характерним є втілення згаданих концептів у конкретних словесних образах.

Дещо узагальнюючи увесь цей матеріал, можна сказати, що проблема *візуальності*, проблема зв'язку слова як художнього образу із зображенням (картиною, скульптурою, архітектурою) в інтерпретації Дмитра Чижевського може бути подана в таких нарисах:

1) в *ідейному* та у *стилістичному* просторі бароко, яке використовує специфічну мистецьку техніку, зображення нерідко несуть символічний смисл

і можуть мати неоднозначне тлумачення; при цьому слово як «когнітивний знак» співвідноситься із візуальним образом, і сам Чижевський часто говорить про «побачене» слово, коли аналізує барокову літературу з філософських і психологічних позицій;

2) Чижевський фіксує певну особливість барокової традиції, вказуючи, що така якість, як *візуальність*, пов'язана із поетикою тексту і його рецепцією, і що зображення (емблема, як він виражається) у *бароковому* тексті має принциповий характер.

Загалом, варто ще раз констатувати, що наукові розвідки Дмитра Чижевського багато додають до розуміння такого складного культурного феномену, яким є бароко.

Використані джерела:

1. Мних Р. «Рецептивная эстетика» Дмитрия Чижевского. ISBN 978-83-64884-70-2. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, 2021. 588 с.

2. Wölfflin H. Renaissance and Baroque [Renaissance und Barock: eine Untersuchung über Wesen und Entstehung des Barockstils in Italien. München, 1888]. ISBN 9780002173490. London: Collins, 1964. 183 pages.

3. Wölfflin H. Classic art : an introduction to the Italian Renaissance [Die klassische Kunst. Eine Einführung in die italienische Renaissance. München, 1899]. ISBN 9780714813349 ; transl. by Peter and Linda Murray. London: Phaidon Press, 1968. 294 pages.

4. Wölfflin H. Principles of art history : the problem of the development of style in early modern art [Kunstgeschichtliche Grundbegriffe: Das Problem der Stilentwicklung in der neueren Kunst. München, 1915]. ISBN 9781606064528 ; transl. by Jonathan Blower. Los Angeles, CA: Getty Research Institute, 2015. 357 pages.

5. Gombrich E.H. The story of art. ISBN 9780714818207. Oxford: Phaidon, 1979. 506 pages.

6. Чижевський Д. Український літературний барок. Нариси. Харків: Акта, 2003. 460 с.

7. Мних Р. В. Дмитрий Чижевский и визуальные искусства, In: Теория и история екфрасиса: итоги и перспективы изучения. Monografia zbiorowa, ISBN 9788364884306. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, 2018, сс. 85-99.

8. Hals F. Portrait of Willem van Heythuysen. Royal Museum of Fine Arts of Belgium, Brussels, 1634. Free image in public domain, provided by Google Arts & Culture. URL: <https://artsandculture.google.com/asset/portrait-of-willem-van-heythuysen-ca-1590-1650-frans-hals/xgHX3VEDOispHQ>

9. Чижевський Д.І. До проблем барокко. Часопис «Заграда», 1946, число 4, с. 51.

Бібліотека в емігрантському житті «людей Книги»: Дмитро Чижевський та Георгій Флоровський

Інна Голубович,
д. ф. н., професор,
завідувачка кафедри філософії
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова,
голова Філософської спілки м. Одеси

Багаторічна дружба пов'язувала двох видатних представників вітчизняної інтелектуальної традиції, емігрантів першої хвилі, уродженців Єлисаветградщини – Дмитра Чижевського (1894-1977) та Георгія Флоровського (1893-1979). Ця дружба відбилася в широкому листуванні, яке достатньо добре збережено в різних архівних колекціях. Історія спілкування й листування Чижевського та Флоровського частково опублікована і проаналізована відомою українською дослідницею творчості Д. Чижевського Іриною Валявко [3, 4, 5, 9]. Більш ніж півстоліття, до кінця життя Д. Чижевського, не згасало «світло дружби» між мислителями (скористуємось метафорою, яку вводить І. Валявко [5]). На сьогоднішній день дослідниками виявлено більше ніж 100 листів Д. Чижевського Г. Флоровському (архів о. Георгія Флоровського в Файерстоунській бібліотеці Принстонського університету, США), і також більше 100 листів Г. Флоровського до Д. Чижевського (архів Д. Чижевського у Гейдельберзькому університеті, Німеччина) [3, с. 88]. Повністю листування ще не опубліковане. Сподіваємось, що у майбутньому уся виявлена кореспонденція буде опублікована у максимально повному обсязі з коментарями.

Проте і опублікована кореспонденція дозволяє виявити її загальний характер, головні теми та смислові акценти. Пропоную поглянути на цей корпус документів крізь призму концептів чи базових метафор: «Бібліотека», «Книга», «Людина Книги». Ця інтелектуальна пропозиція пов'язана з двома міркуваннями. По-перше, як нам здається, сьогодні вже недостатньо вивчати інтелектуальну історію та спадщину наших видатних співвітчизників лише традиційними і добре відомими класичними методами історичного чи історико-філософського дослідження. Слід долучати і більш сучасні підходи та настанови міждисциплінарної гуманітаристики. В даному випадку високий евристичний ефект може надати звернення до такої достатньо нової царини, як «антропологія книги/антропологія читання» (в англomовному середовищі – «Anthropology of Reading», «Cultural Sociology of Reading»). Без всякого сумніву наших інтелектуальних героїв можливо в цьому жанрі віднести до культурно-антропологічного типу «Людина Книги». Все життя людини такого типу концентрується своїм смисловим наповненням навколо Книги та Бібліотеки. Всі її змістовні акти вибору, вчинки, біографічні траєкторії, смисложиттєві рішення, весь її власний життєсвіт пов'язані зі світом книг та бібліотек. І сама людина свідомо чи підсвідомо символічно ототожнює себе з

Книгою. Окрім суто академічних підходів, які обумовлюють специфіку цього жанру і досліджують антропологему «людина книги», вкрай корисним буде в такому випадку ресурс метафізичної і магічної літератури ХХ ст., яку презентує Хорхе Луїс Борхес.

Згадаймо його «Вавілонську бібліотеку» (1941) і метафоричне визначення «Людини Книги»: «Ми знаємо й про інший забобон того часу: Людина Книги. На якійсь полиці в якомусь шестиграннику (міркували люди) має стояти Книга, у якій викладено зашифровану суть та стислий зміст усіх решти, якийсь бібліотекар нібито переглянув цю Книгу і став подібним до Бога» [2]. А ось його опис феномену (навіть прафеномену чи платонівського ейдосу) Бібліотеки: «Підозрюю, що людський рід – єдиний та унікальний – близький до вимирання, а Бібліотека збережеться: освітлена, ніким не населена, нескінченна, досконало нерухома, наповнена дорогоцінними томами, нікому не потрібна, нетлінна й таємнича <...> Бібліотека нескінченна й періодична. Якби якийсь одвічний мандрівник вирушив у подорож у якомусь одному напрямі, то за кілька століть він би виявив, що ті самі томи повторюються в тому самому безладі (який, повторюваний, насправді є порядком: Порядком). Ця витончена надія звеселяє мене в моїй самотності» [2]. Парадоксальна і символічна проза «магічного реалізму» у борхесовій версії створює нову оптику бачення вітчизняної інтелектуальної історії ХХ ст., задає дослідникам «онтологічну загадку» (а саме так часто називають літературний прийом письменника). Смію припустити, що Дмитро Чижевський, який все життя працював на перетині філософії та літератури і який мав внутрішній екзистенційний та дослідницький потяг до містики і містичного, підтримав би запрошення Хорхе Луїса Борхеса до нашої розвідки.

І по-друге, вважаю, що долучення нових сучасних підходів до розкриття традиційних тем певною мірою вирішує й освітньо-просвітницькі завдання, а саме: долання культурно-історичного бар'єру між представниками інтелектуальної історії ХІХ-ХХ століття та молоддю України 20-х років ХХІ ст.; можливість побачити віддалену історію «*sub specie aeternitatis*» незмінно актуальною і живою, як та сама борхесова Бібліотека фундаментальної ситуації людини. В рамках обмеженої за обсягом публікації висловлюємо лише нашу інтуїцію, намір. Детальну аналітику плануємо зробити у подальших публікаціях.

Для прояснення нашої дослідницької настанови звернемося також до тези, яку висловив ще один представник вітчизняної інтелектуальної традиції першої хвилі еміграції – Петро Біциллі – історик, теоретик культури, один із улюблених викладачів Георгія Флоровського на історико-філологічному факультеті Імператорського Новоросійського університету в Одесі, а потім, вже в еміграції, його близький друг та колега. У своєму листі до видатного історика Нікодима Кондакова (28.III.1920) Біциллі підкреслює, що вибір міста, в якому він зможе жити у вигнанні, обумовлюється таким чином: «...аби в місті, де є бібліотеки та книгарні...». І далі: «...сиджу у Враньє (Королівство Сербів, Хорватів і Словенців – ІГ), де неможливо дістати жодної книги...Якщо

<...> це положення триватиме, – це буде рівносильно відбуванню каторги» [Цит. по 6, с. 53]. Тут висловлене не лише екзистенційне переживання, а антропологема, базовий принцип облаштування свого життєсвіту для справжнього інтелектуала, «людини книги» навколо Бібліотеки та Книги. Цей принцип у більш м'якій формі висловлює Д. Чижевський в своєму листі до Г. Флоровського від 05.IX.1926 (це – перший відомий на сьогодні лист Чижевського до Флоровського): «А в Празі через відсутність книг зазвичай у мене – майже повний застій» [5, с. 91].

Тепер перейдемо до фактографії і стисло відзначимо важливі географічні пункти емігрантського шляху Чижевського та Флоровського. Г. Флоровський: Софія (1929-1921) – Прага (1921-1926) – Париж (1926-1948) – Белград (короткий період під час Другої світової війни) – США (Нью-Йорк, Принстон) з 1948 до кінця життя. У Софії та Празі у фокусі його інтересів – філософія, у Парижі він викладає патристику у Свято-Сергіївському Богословському інституті, а у 1932 році його висвячують у сан православного священника. Пріоритетом для Флоровського стає богослов'я та церковна діяльність. У США основні центри його активності: православна Свято-Володимирська духовна семінарія (декан до 1955 р.), Колумбійський, Принстонський, Гарвардський університети (славістика, патристика), екуменічний рух (Національна рада церков США, Всесвітня рада церков). Одним із найвідоміших учнів Г. Флоровського був американський славіст, а потім директор бібліотеки Конгресу США Джеймс Біллінгтон, який суттєво впливав на культурну політику Сполучених Штатів. Знову з'являється символічний образ Бібліотеки, метафора Вавилонської бібліотеки – саме так можна позначити майже нескінченну за обсягом книг бібліотеку Конгресу Сполучених Штатів. Можемо впевнено стверджувати, що уродженець Єлисаветградщини через величезний вплив на свого учня також зумовлював орієнтири культурної політики США.

Емігрантська інтелектуально-біографічна траєкторія Дмитра Чижевського в дуже стислому вигляді виглядає наступним чином: Німеччина (філософські студії у Е. Гусерля, К. Ясперса, М. Гайдеггера у Фрайбурзькому та Гейдельберзькому університетах), Прага (1924-1932), де він працює в Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова, Українському вільному університеті; знову Німеччина (1932-1951) – університети Галле, Мюнхена, Марбурга, далі – переїзд до США (1951-1956), викладання на посаді професора Гарвардського університету, робота у Вільній академії наук у Нью-Йорку. І знову повернення до Німеччини (1956 р.), де Д. Чижевський залишається до кінця життя (керівник інституту славістики Гейдельберзького університету, голова Німецької спілки викладачів славістики тощо). У дружньому дуєті двох інтелектуалів кульмінаційною точкою виявилась Прага, де і зародилась дружба на все життя, де живе спілкування було найбільш інтенсивним. Г. Флоровський переїхав у Прагу з Софії в 1921 році й провів тут плідні та доленосні 5 років. Д. Чижевський перебував у Празі трохи довше – з 1924 по 1932 роки. Як підкреслює І. Валявко, обидва були членами

Філософського товариства, обидва брали активну участь у різних наукових товариствах, обидва захистили свої дисертації з філософії: «Історична філософія Герцена» (Г. Флоровський, 1923), «Гегель і французька революція» (Д. Чижевський, 1929) [3, с. 79-81]. Після переїзду Флоровського до Франції і до кінця життя обох інтелектуалів їх дружба переважно набула форми епістолярного спілкування, з більш-менш періодичними зустрічами в США і Німеччині.

Наявний епістолярний корпус є джерельною базою для багатьох наукових тематизацій. Для дослідження в дусі антропології книги чи антропології читання цей матеріал надає великі можливості. Без перебільшення можна стверджувати, що змістовним та смисловим ядром листування були саме книги, різні форми взаємодії та життєвих ситуацій, пов'язаних із книгами, рукописами, публікаціями, редагуванням наукових збірок, рецензуванням, аналізом нових книжкових видань, створенням декількох великих за кількістю книг бібліотек – своїх особистих та тих наукових закладів, з якими було пов'язане життя Чижевського та Флоровського. У глибинних взаєминах зі світом книг та бібліотек обидва мали травматичний і, навіть, трагічний досвід: декілька разів кожен з них пережив втрату власних бібліотек. Вперше це трапилось, коли вони назавжди залишали Батьківщину, де в їх родині були зібрані величезні книжкові колекції. Мені пощастило користуватись однією з книг одеської бібліотеки Флоровських. Це – «Логічні дослідження» Е. Гусерля (російський переклад 1908 року)[8]. Книга з написом чорним чорнилом «Георгій Флоровський 16.IX.1911» зачитана до дірок, має безліч підкреслень, нотаток на полях та на пустих сторінках. Вона була заново переплетена в палітурній майстерні при типографії Єпархіального Дому (Одеса, Олександрівський пр., 6). Завдяки цій книзі та нотаткам Флоровського я в декількох публікаціях здійснила спробу реконструювати логіко-феноменологічні засади теоретико-концептуальних побудов видатного мислителя [7].

Немає сумніву в тому, що таких книжок, з якими в уважного читача-співрозмовника складались дуже тісні, майже інтимні стосунки, залишилось в Одесі чи в Олександрії багато. Втрачати таку книгу, яка стає справжнім другом, було боляче. Потім наші герої створювали на місцях своїх емігрантських подорожей інші бібліотеки, свідомо чи підсвідомо пам'ятаючи первинну батьківську бібліотеку («прабібліотеку» – неологізм від прафеномену). І такі трагічні й травматичні втрати в нелегкій емігрантській долі Чижевського та Флоровського повторювались. Так, напередодні вступу в Галле радянських військ Д. Чижевський їде з міста, залишивши свій приватний архів та бібліотеку, що містила 8000 томів, серед яких було багато рідкісних, унікальних видань [Див. 4, с. 440]. Що стосується створення нових публічних академічних бібліотек, то зазначимо, що Дмитро Чижевський, серед іншого, створив чудову й досі неперевершену славістичну бібліотеку під час свого перебування на посаді директора Інституту славістики Гейдельберзького університету. А Г. Флоровському, який мав репутацію

бібліофіла і зі студентських років був членом Одеського бібліографічного товариства, доручили створити бібліотеку Свято-Сергіївського богословського інституту в Парижі, що він успішно здійснив, знаходячи будь-яку можливість поповнити книжкову колекцію центру Паризької школи православного богослов'я безплатно, коштом щедрих дарів. Друзі виявились дуже успішними й креативними менеджерами в бібліотечній сфері, якщо висловлюватися сучасною термінологією. І в цьому сенсі вивчення їх неординарних стратегій створення книжкових та рукописних колекцій у обмежених фінансових та організаційних умовах є актуальним завданням саме для українського гуманітарного простору.

Проте будь-який феномен слід розглядати діалектично, в єдності протилежностей та розбіжностей. Тоді ми побачимо опозицію публічного та приватного (екзистенційно-інтимного) полюсів у відносинах Чижевського й Флоровського з Бібліотекою та Книгою. На публічному полюсі – гармонія людини та книги, створення бібліотек, якими користується багато поколінь науковців, читачів. На полюсі приватного життя – певне порушення гармонії, людиномірності у стосунках з книгами та бібліотекою. Кожен з наших персонажів пережив цей екзистенційно-антропологічний розлад у власному житті, особливо у пізній період. І Флоровський, і Чижевський в останні роки свого життя мали більш-менш комфортні умови для створення і поповнення власних бібліотек. Є багато свідчень про те, що в їхньому власному домашньому просторі книги, так би мовити, зайняли територію людини: книги, рукописи, папери були повсюди, навіть у холодильнику (численні спогади про квартиру Г. Флоровського). Все було зайнято книгами, залишились лише невеличкі стежинки для ризикованого пересування (спогади про квартиру Чижевського). Узагальнюючи, підкреслимо, що життя «Людини Книги» часто є свідченням загрози антропоруйнівних взаємин інтелектуала з найдорожчим для нього топосом книг та бібліотек. Діалектика антропоруйнівних та антропорятівних чинників в житті людини – це методологічна настанова лідера філософської антропології в Україні, видатного філософа Віталія Табачковського, теоретичний доробок якого пропонуємо долучати до вивчення життя та творчості видатних мислителів України, в тому числі того періоду, до якого ми звертаємось [10].

Сучасні філософи доволі часто згадують слова німецького поета Гельдерліна – «де небезпека, там і порятунок». І в нашому випадку само життєсвідчення Г. Флоровського та Д. Чижевського про драматичні взаємини Людини та Книги, про спокусу Вавилонської бібліотеки (за Борхесом), зафіксоване в їх інтелектуальній біографії, є антропорятівним для їх учнів, послідовників, нащадків. Так, наприклад, один із учнів Г. Флоровського, американський славіст Ендрю Блейн, з яким мені довелося зустрітись під час стажування в Нью-Йорку за програмою академічного обміну Фулбрайт, згадував про те, що саме приклад його улюбленого вчителя допоміг йому облаштувати власну бібліотеку та передати величезну книжкову колекцію й архіви (в тому числі, архіви Флоровського) в публічний бібліотечний простір,

організувати їх належне збереження та каталогізацію. До речі, саме Е. Блейн створив першу повну і найкращу на сьогодні біографію Г. Флоровського [1]. Попри згадані та ще не згадані екзистенційно-антропологічні ризики, на підставі занурення в життєтворчість двох видатних вітчизняних інтелектуалів – Георгія Флоровського та Дмитра Чижевського – впевнено стверджую: саме Людина Книги як антропологічний тип є запорукою існування та гармонійного розвитку культури та цивілізації.

Література

1. *Georges Florovsky: Russian Intellectual, Orthodox Churchman*. Ed. by A. Blane. Chrestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 1993. 444 p.
2. Борхес Х. Л. *Вавилонська бібліотека* / Пер. на укр. В. Шовкун [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8148>
3. Валявко І. Діалог кризь роки: листування Дмитра Чижевського та о. Георгія Флоровського. *Філософська думка*. 2010. № 6, С. 79-90.
4. Валявко И. Неугасаемый свет дружбы: о. Георгий Флоровский и Дмитрий Чижевский. *Праздник: благодарение, освобождение, единение* / Сост. К. Б. Сигов. Киев: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011, С. 422-467.
5. Вибрані листи Дмитра Чижевського до о. Георгія Флоровського / упоряд. І. Валявко. *Філософська думка*. 2010. № 6, С. 90-129.
6. Галчева Т., Голубович І. «Понемногу приспособляюсь к независимым обстоятельствам»: П.М. Бицилли и семья Флоровских в первые годы эмиграции». София: Солнце, 2015. 338 с.
7. Голубович І. В. Логіка, феноменологія та герменевтика як концептуальні засади богослов'я: казус Г.В. Флоровського. *Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)*. Київ: НМУ ім. О. О. Богомольця, ВР ІФ ім. Г. С. Сковороди НАНУ, 2020. С. 70-71.
8. Гуссерль Э. *Логические исследования. Ч. 1. Прологомены к чистой логике* / Пер. с нем. Э. А. Берштейн. Под ред. и с предисл. С. Л. Франка. СПб: «Образование», 1909. 224 с.
9. Письма Дмитрия Чижевского и о. Георгия Флоровского / Публикация и комментарии И. Валявко. (2011). *Праздник: благодарение, освобождение, единение* / Сост. К. Б. Сигов. Киев: ДУХ І ЛІТЕРА, С. 468-502.
10. Табачковський В. Г. *Полісутнісне Ното. Людина в пошуках «неевклідової рефлексивності»*. Київ: Парапан, 2005. 431 с.

Одеський період життя Д. І. Чижевського: документи, факти, історія

Валерій Левченко,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін
Одеського національного морського університету (ОНМУ),
професор ОНМУ

Інтерес до історії української еміграції, що виріс в останні десятиліття у зв'язку з тим, що в історичних обставинах, що змінилися, з'явилася можливість для їх всебічного вивчення, не згасає і сьогодні. Література, критика, публіцистика і наукова діяльність українського зарубіжжя залишаються у центрі уваги дослідників через багатство та багатогранність спадщини післяреволюційної еміграції на зламі 1910-х – 1920-х рр. У цьому плані особливо виділяється її перша хвиля, для якої було характерне усвідомлене прагнення зберегти себе як національно-культурну цілісність. Метою еміграції було не стільки пристосуватися до життя в рамках чужої культури, як зберегти і розвивати вітчизняну культуру в надії на повернення на батьківщину. Створювалися різні організації, наукові та культурні суспільства, що об'єднували емігрантів, які проживали в різних країнах, велика увага приділялася рівню освіти молоді, не припинялася активна політична робота з метою повалення радянської влади, встановленої на теренах колишньої Російської імперії. Осмислення цього досвіду, що продовжується, вимагає, зокрема, наукового відтворення біографій відомих діячів українського зарубіжжя, до яких належить Дмитро Іванович Чижевський (1894-1977). Саме цим визначається актуальність цього дослідження.

Д. І. Чижевського, чия інтелектуальна діяльність в еміграції пов'язана в основному з Німеччиною, можна по праву назвати людиною у вищому ступені непересічною. Він проявив свої інтелектуальні здібності в різних галузях знання: філософії, літературознавстві, теорії та історії літератури, релігієзнавстві, лінгвістиці, слов'янознавстві, культурології, історії культури, бібліографії усіх цих сфер, педагогіці та викладацькій і науково-організаційній практиці. Д. І. Чижевський був помітною фігурою серед українських емігрантів-інтелектуалів, де найповніше розкрилися різні сторони його творчої натури науковця-енциклопедиста.

2024 року виповнилося 130 років від дня народження Д. І. Чижевського, людини складної долі, шлях якого до здійснення мрії виявився довгим та суворим: через війни, революції, еміграцію тощо. Незважаючи на потужний наочний історіографічний пласт щодо його біографії [1-12], досі не написана повна інтелектуальна біографія науковця. Не зроблено поки що й спроби написання монографічного дослідження, цілком присвяченого його життю та творчому доробку.

Повернення спадщини Д. І. Чижевського у всій його повноті почалося лише наприкінці 1980-х рр. Протягом трьох наступних десятиліть з'явилася безліч публікацій, присвячених українській еміграції першої хвилі в цілому та зокрема окремі роботи, в яких розглядалися різні аспекти творчої діяльності Д. І. Чижевського [13-17]. До наукового обігу на підставі архівних документів вводяться нові факти, листи і мемуари, видаються збірники наукових праць тощо. Однак досі не повністю вивчена його біографія. Як вже говорилося, що досі не було складено повної біографії Д. І. Чижевського, в якій були б представлені та систематично вивчені всі етапи його життєвого та творчого шляхів. Одним із таких етапів є одеський період, який припадає на час від осені 1915 р. до весни 1916 р., коли він вважався студентом 3 курсу історико-філологічного факультету Новоросійського університету, але який поверхнево описано в науковій літературі [10; 18-19]. Отже, об'єктом вивчення стає насамперед той епізод біографії Д. І. Чижевського, який впливав на формування його наукових інтересів, а предметом дослідження, в такий спосіб, є його інтелектуальна біографія.

При реконструкції одеського періоду життя Д. І. Чижевського вперше репрезентовано історичні джерела, які відкладено в фонді Новоросійського університету Державного архіву Одеської області (ДАОО), та які до цього тільки частково було представлено [18-19]. Серед документів особової справи Д. І. Чижевського зберігаються клопотання на ім'я ректора Новоросійського університету від 20 жовтня 1915 р. з проханням про зарахування до контингенту студентів 3 курсу історико-філологічного факультету Новоросійського університету [20, арк. 4]; квитанції про сплату за навчання та слухання лекцій [20, арк. 9-12]; записи на лекції в осінньому і весняному півріччях 1915/1916 навчального року [20, арк. 28-29]; клопотання на ім'я ректора Новоросійського університету від 13 травня 1916 р. з проханням про дозвіл на переведення до Київського університету [20, арк. 3]; листування адміністрації Київського та Новоросійського університетів щодо його переведення [20, арк. 2, 5, 7, 23-24]; особисте фото цього часу (див. вище) [20, арк. 8] та інші матеріали.

Репрезентовані різноманітні історичні документи дозволяють у досить повному обсязі певною мірою детально реконструювати одеський період життя Д. І. Чижевського, уточнити та прояснити деякі факти, які недостатньо висвітлювалися чи по-різному інтерпретувалися дослідниками у попередніх дослідженнях.

Підбиваючи підсумки, можна відзначити, що в результаті пошуку документів, пов'язаних з біографією Д. І. Чижевського, у фондах ДАОО було виявлено матеріали, що відклалися за роки його навчання у Новоросійському університеті. Попередній аналіз комплексу документів відображає основні фрагменти його перебування у цьому вищому навчальному закладі. Документальна спадщина Д. І. Чижевського, безумовно, має важливе наукове значення та заслуговує на докладніший аналіз фахівців цієї епохи, тим більше,

що багато матеріалів досі не введено до наукового обігу та залишаються за межами наукових публікацій.

Список використаних джерел

1. Валявко І. Діалог крізь роки: листування Дмитра Чижевського та о. Георгія Флоровського // *Філософська думка*. 2010. № 6. С. 79-129.
2. Валявко І. До біографії двох мислителів: Дмитро Чижевський та Юрій Шевельов // *Славістика* / за ред. Є. Пшеничного, Р. Мниха, В. Янцена. Т. II. Дрогобич: Коло, 2011. С. 227-266.
3. Валявко І. Інтелектуальна біографія Дмитра Чижевського: Спроба наукової ретроспективи // *Чижевський Д. І. Філософські твори: У 4 т. К.: Смолоскип, 2005. Т. 1. С. X–XXX.*
4. Валявко І. Стан дослідження філософських студій Дмитра Чижевського в Україні // *Філософська думка*. 2004. № 6. С. 119-133.
5. Валявко І. Чижевський – фундатор поняття «філософія серця» // *Слово і Час*. 1998. № 8. С. 83-89.
6. Валявко И. Неугасаемый свет дружбы: о. Георгий Флоровский и Дмитрий Чижевский // *Праздник: благодарение, освобождение, единение* / Сост. К. Б. Сигов. Киев: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. С. 422-467.
7. Валявко И. Д. И. Чижевский: жизненный путь и творчество // *Новый журнал*. 2004. № 235. С. 216-240.
8. Василенко В. С. Дослідження Дмитра Чижевського: культура, епоха, стиль // *Вісник НАН України*. 2023. № 9. С. 42-61.
9. Вільчинський Ю. Історик філософії слов'янства // *Слово і Час*. 1994. № 4-5. С. 32-40.
10. Документы к истории русской и украинской эмиграции в Чехословацкой республике (1918-1939) / З. Сладек, Л. Белошевская и коллектив авторов. Прага: Славянский ин-т АН ЧР, 1998. 343 с.
11. Зленко Г., Мисечко А. Два семестри Дмитра Чижевського // *Кур'єр Кривбасу*. 1995. № 36. С. 21-22.
12. Кравців Б. 80-річчя проф. Д. Чижевського // *Сучасність*. 1974. № 4. С. 35-41.
13. Левченко В. В. Пріоритетні напрями наукових досліджень Г. В. Флоровського в «одеський» період життя: філософія, психологія, бібліографія, фізіологія // *Бібліотечний Меркурій*. 2022. Вип. 2 (28). С. 21-59.
14. Международная конференция «Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами: Результаты и перспективы исследований: Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов». Прага, 14-15 авг. 1995 г.: сборник докладов. Т. 1-2. Прага, 1995.
15. Русская и украинская эмиграция в Чехословацкой республике: 1918-1938: Путеводитель по архивным фондам и собраниям в Чешской республике / Сост. В. Поданы, Г. Барвикова и др. Прага, 1995. 131 с.
16. Соколова В. А. Русские ученые-слависты в Чехословакии между двумя мировыми войнами: 1920-1945 гг.: Био-библиографические материалы

к истории русской филологии в эмиграции // Новые российские гуманитарные исследования. 2009. № 4.

17. Труды русской, украинской и белорусской эмиграции, изданные в Чехословакии в 1918-1945 гг. Т. 1-3. Прага, 1996.

18. Чижевський Дмитро // Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1984. Кн. 2 [т. 10]: Хмельницький Борис – Яцків. С. 3747-3748.

19. Ясь О. В. Чижевський Дмитро Іванович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т–Я. С. 548.

20. ДАОО. Ф. 45. Оп. 5. Спр. 14570. 29 арк.

Люди та локації в житті Д. І. Чижевського в одеський період

Галина Левченко,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Соціокультурні процеси в будь-який період неможливо уявити без конкретних історичних постатей. Аналіз їх життя та громадсько-культурної діяльності дає можливість ґрунтовніше осмислити конкретно-історичні події та більш детально розкрити зміст і специфіку соціокультурних рухів. Новітню історію українського народу творило чимало непересічних особистостей, іноді контрверсійно оцінених дослідниками, доля яких була нерозривно пов'язана з українським національним відродженням та суспільно-культурними силами, що після поразки національно-визвольного руху згодом активно діяли в еміграції.

Серед широкого загалу українських науковців першої половини ХХ ст., які брали участь в українському національно-визвольному русі, окреме місце посідає постать Дмитра Івановича Чижевського (1894-1977). Деталізоване вивчення його біографії, усіх її епізодів і фрагментів, дає можливість краще зрозуміти суспільні процеси минулого, розкрити його роль та місце у національно-визвольних змаганнях та соціокультурному процесі. До цього часу не відбулось ретельного комплексного вивчення біографії Д. І. Чижевського. Його багатогранна плідна діяльність без сумніву заслуговує на спеціальне синтетичне дослідження.

У житті видатного вченого-енциклопедиста, філософа та історика культури і науки Д. І. Чижевського був час, коли доля занесла його до Одеси. У 1915 р. через неможливість евакуації до Саратова з колективом Київського університету, в якому навчався з 1913 р., він опинився серед студентського

контингенту словесного відділення історико-філологічного факультету Імператорського Новоросійського університету.

Аналіз наукової літератури щодо вивчення біографії Д. І. Чижевського свідчить про різнопланові та різноаспектні розвідки [1-13], але до цього часу в українській історичній науці ще не було спеціального дослідження, присвяченого саме його одеському періоду життя, окрім двох поверхневих спроб [13-14]. Тому можна стверджувати, що одеський період життя вченого відображено в історіографії лише в незначній мірі, проте деталізованого вивчення не було здійснено. З метою вирішення поставленого в статті завдання до наукового обігу вперше введено архівні документи, які розкривають деякі аспекти одеського періоду життя науковця.

Історичні джерела, відкладені в Державному архіві Одеської області (ДАОО), дають уявлення про коло наукових уподобань двадцятидворічного студента Д. І. Чижевського, який записався на 14 лекцій з шести дисциплін п'ятих викладачів, серед яких троє були відомими вченими в галузі соціогуманітаристики.

Одним із одеських «аксакалів» у галузі філософії і психології був професор Микола Миколайович Ланге (1858-1921). До аналіз світової психології він увійшов як автор моторної теорії уваги, що поставив питання і систематично досліджував коливання уваги. Він став засновником експериментального напрямку в психології та писав праці з філософії, логіки, педагогіки. Серед дисциплін, які викладав М. М. Ланге, Д. І. Чижевський включив до списку вибраних предметів «Історію давньої філософії» (3 лекції) [15, арк. 28-29].

Ще одним знаним вченим був фахівець у галузі слов'янознавства професор Михайло Георгійович Попруженко (1866-1943). Викладацьку діяльність він поєднував з роботою завідувача Публічної бібліотеки з 1896 р.; був секретарем Імператорського Одеського товариства історії та старожитностей. Діапазон його наукових інтересів був доволі широким: історія й археологія Північного Причорномор'я, мовознавство, слов'янське літературознавство, історіографія, бібліографія, біографістика, етнографія тощо. Попруженко був учнем відомого дослідника слов'янських писемних, археологічних та етнографічних пам'яток Ф. І. Успенського. Серед лекцій М. Г. Попруженка Д. І. Чижевський обрав для слухання курс «Історії слов'янських літератур» (2 лекції) [15, арк. 28-29].

Серед дисциплін відомого мовознавця-фонетиста Олександра Івановича Томсона (1860-1935), у майбутньому члена-кореспондента АН СРСР, який досліджував проблеми походження слов'янських мов, смислового наповнення і функціонування відмінків, зокрема родового і знахідного, та відстоював позиції порівняльно-історичного мовознавства, Д. І. Чижевського зацікавив курс «Порівняльної граматики» (3 лекції) [15, арк. 28-29].

Окрім лекцій визнаних науковим співтовариством вчених Д. І. Чижевський також обрав курси дисциплін двох молодих науковців. Один із них – літературознавець, фахівець у галузі західноєвропейської літератури

професор Володимир Федорович Лазурський (1869-1947), якого після закінчення Московського університету за рекомендацією професора О. І. Кирпичникова запросили до Новоросійського університету для читання лекцій з усіх курсів західноєвропейських літератур. Публікації В. Ф. Лазурського були в числі перших підручників з історії світової літератури. Серед його курсів Д. І. Чижевський звернув увагу на дві дисципліни: «Середньовічна література» (2 лекції) та «Західноєвропейська література XIV–XVII ст.» (2 лекції) [15, арк. 28-29].

Самим молодим серед викладачів, лекції яких вибрав Д. І. Чижевський, був приват-доцент Іван Михайлович Малінін (1883-1961). Студент Чижевський обрав одну лекцію молодого викладача на тему «Читання «Федона» Платона» [15, арк. 28-29]. Будучи учнем М. М. Ланге, І. М. Малінін читав курс вступу до філософії за Г. Корнеліусом, А. Мессером, М. Лоським, О. Кюльпе, Ф. Паульсеном, В. Вундтом; викладав логіку за творами Д. Мілля, Х. Зігварда, В. Джевонса. У своїх наукових поглядах, продовжуючи тенденцію М. М. Ланге, молодий науковець акцентував увагу на психологічних засадах логіки, користуючись працями Платона, Канта та ін. У 1920 р. він емігрував.

Отже, за тематикою вибраних лекцій можемо мати уявлення про наукові уподобання студента Д. І. Чижевського, а його інтерес до лекцій знаних професорів та їх учнів може свідчити про обізнаність та продуманий вибір.

Щодо локацій Д. І. Чижевського в Одесі, то на сьогодні складно зробити їх повний огляд. Однозначно можна сказати, що він бував на вулиці Дворянській, 2 (головний корпус Новоросійського університету), де 20 жовтня 1915 р. подавав клопотання на ім'я ректора про зарахування його до контингенту студентів 3 курсу історико-філологічного факультету [20, арк. 4]. Також Д. І. Чижевський відвідував приміщення іншого корпусу Новоросійського університету, яке знаходиться на відстані декількох сотень метрів від головного корпусу, на вул. Преображенській, 24, де проходили лекції для студентів історико-філологічного факультету та була розташована бібліотека.

Окрім викладачів, лекції яких слухав, Д. І. Чижевський також перетинався із студентами історико-філологічного факультету, серед яких був і майбутній його близький колега Г. В. Флоровський, який того навчального року був студентом 4 курсу. У цьому питанні підтримуємо думку одного з сучасних дослідників, що в одеський період вони не були близькими знайомими або товаришами, але принаймні задовго до 1920-х рр. могли візуально знайти про існування один одного [14, с. 36].

Встановлено, що історія одеського періоду життя Д. І. Чижевського тривалий час залишалася поза увагою науково-історичних студій та є недостатньо дослідженою і репрезентованою. При розробці окресленого питання використані архівні матеріали, частина яких була введена до наукового обігу вперше.

Список використаних джерел

1. Валявко І. Д. І. Чижевський: життєвий шлях і творчість // Новий журнал. 2004. № 235. С. 216-240.
2. Валявко І. Неугасимий світ дружби: о. Георгій Флоровський і Дмитрій Чижевський // Праздник: благодарення, звільнення, єднання / Сост. К. Б. Сигов. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. С. 422-467.
3. Валявко І. Діалог крізь роки: листування Дмитра Чижевського та о. Георгія Флоровського // Філософська думка. 2010. № 6. С. 79-129.
4. Валявко І. До біографії двох мислителів: Дмитро Чижевський та Юрій Шевельов // Славістика / за ред. Є. Пшеничного, Р. Мниха, В. Янцена. Т. II. Дрогобич: Коло, 2011. С. 227-266.
5. Валявко І. Інтелектуальна біографія Дмитра Чижевського: Спроба наукової ретроспективи // Чижевський Д. І. Філософські твори: У 4 т. К.: Смолоскип, 2005. Т. 1. С. X–XXX.
6. Валявко І. Стан дослідження філософських студій Дмитра Чижевського в Україні // Філософська думка. 2004. № 6. С. 119-133.
7. Валявко І. Чижевський – фундатор поняття «філософія серця» // Слово і Час. 1998. № 8. С. 83-89.
8. Василенко В. С. Дослідження Дмитра Чижевського: культура, епоха, стиль // Вісник НАН України. 2023. № 9. С. 42-61.
9. Вільчинський Ю. Історик філософії слов'янства // Слово і Час. 1994. № 4-5. С. 32-40.
10. ДАОО. Ф. 45. Оп. 5. Спр. 14570. 29 арк.
11. Зленко Г., Мисечко А. Два семестри Дмитра Чижевського // Кур'єр Кривбасу. 1995. № 36. С. 21-22.
12. Кравців Б. 80-річчя проф. Д. Чижевського // Сучасність. 1974. № 4. С. 35-41.
13. Левченко В. В. Пріоритетні напрями наукових досліджень Г. В. Флоровського в «одеський» період життя: філософія, психологія, бібліографія, фізіологія // Бібліотечний Меркурій. 2022. Вип. 2 (28). С. 21-59.
14. Чижевський Дмитро // Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1984. Кн. 2 [т. 10]: Хмельницький Борис – Яцків. С. 3747-3748.
15. Ясь О. В. Чижевський Дмитро Іванович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т–Я. С. 548.

Політична діяльність Дмитра Чижевського в роки української революції

Ілля Гончаренко,
студент III курсу
факультету історії, бізнес-освіти та права
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Дмитро Іванович Чижевський – знаний не лише в Україні, але й у Європі філософ, літературознавець, славіст, релігієзнавець та лінгвіст. Крім перелічених видів його діяльності була ще одна, про яку рідко згадують, характеризуючи постать ученого, і це політична діяльність, якою він займався в молоді роки, перебуваючи ще на території України, в революційні та дореволюційні часи.

У «київський період» свого життя Чижевський окрім навчання встигав займатись і революційною діяльністю. Опозиційність батька до чинного державного ладу, а також політична активність дядька – двоюрідного брата батька – Павла Чижевського, що був відомим українським політичним діячем, зіграли свою роль у формуванні політичного світогляду Дмитра Чижевського. У 1913 році він став членом Російської соціал-демократичної робітничої партії меншовиків та взяв активну участь у її роботі: поширював нелегальну літературу, встановлював зв'язки між різними соціал-демократичними організаціями, до того ж не лише російськими, а й українськими, здійснював просвітницьку діяльність [1].

До слова, члени Російської соціал-демократичної робітничої партії меншовиків, яка з'явилась у 1903 році після розколу РСДРП на меншовиків і більшовиків через ідеологічні розбіжності, мали менш тоталітарні погляди, але пізніше, з початком революції 1917 року, негативно поставились до українських національно-політичних вимог.

Крім партійної діяльності, Чижевський також захоплено читав місячник Української соціал-демократичної робітничої партії – часопис «Дзвін», на сторінках якого друкувалися Д. Антонович, Л. Юркевич, В. Левинський та інші. Він був обурений, як і інші демократи, заборонаю царської влади відзначати 100-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка, а також спробою можновладців представити демонстрації протесту проти цього рішення як дії «мазепинців», орієнтованих на Німеччину та Австро-Угорщину [2].

Напередодні падіння царського режиму Чижевський був арештований за революційну пропаганду, але переворот у Петербурзі посприяв його визволенню [3]. Після звільнення він одразу долучається до партійної роботи – стає секретарем Київської ради робітничих депутатів (1917-1918), членом першого Центрального Виконавчого Комітету партії (1917), членом Київського комітету партії (1917), редагує газету «Робоче життя» (1917-1920) та «Наш Голос» (1918-1920), виконує обов'язки керівника справами Музею

Праці при Наркомпраці та секретаря Соціалістичного музею, а також працює у культвідділі Раднаркому. В цей період Дмитро Іванович бере активну участь у профспілковому русі, часто виступає на мітингах та в робочих організаціях, а також плідно здійснює просвітницьку діяльність: викладає у Робітничо-селянському університеті, Робітничому технікумі та вечірніх школах для дорослих Київської ради робітничо-професійних спілок, а також періодично читає лекції з історії культури в харківській Політпросвіті Наросвіти. У 1918 році Дмитро Чижевський як представник фракції меншовиків був обраний у вищий законодавчий орган Української Народної Республіки – Центральну Раду, і його кандидатуру навіть пропонували на посаду міністра праці [1].

22 січня 1918 року Чижевський був одним із тих, хто голосував проти прийняття IV Універсалу, проти проголошення незалежності України, оскільки був прихильником федеративних зв'язків демократичної України з демократичної Росією. 1918-1921 роки були надзвичайно складними в політичному сенсі, йшла запекла боротьба за владу, за збереження української державності, яку вели Центральна Рада, гетьман Павло Скоропадський та Директорія. Чижевський пережив усі окупації Києва різними арміями і був свідком усіх переворотів та режимів, по-своєму оцінюючи кожен, але характеризуючи всі негативно більшою чи меншою мірою. Дмитро Чижевський тричі був заарештований більшовиками: взимку 1918 р., наприкінці 1919 та в 1921 р. Через 37 років, в еміграції, він згадував: «Моє життя в Києві було досить складне та проходило в значній частині в межах різних радянських «мєст заключенія»» [2].

У книзі спогадів П. Феденко писав про арешт Д. Чижевського більшовиками: «Тільки щасливою нагодою він не став жертвою «комуністичного правосуддя». Уповноважений «народної влади» вів арештованого Чижевського до імпровізованої в'язниці, де збирали кандидатів на «шльопку» (розстріл). Зустріли вони іншого озброєного і той радив супровідникові Чижевського зараз на місці застрелити арештованого, щоб не томитися, йдучи на гору до тюрми. Конвоїр послухав «доброї поради» товариша і вже націлився на Чижевського. Але голос із в'язниці звелів, що всі арештовані мають зійтися в збірному приміщенні. Супровідник залишив Чижевського в 17 будинку тюрми, а він минув двері приміщення, де зведено разом кандидатів на кару смерті, спокійно обійшов увесь будинок і непомітно вийшов додому тими самими дверима, якими був приведений своїм сателітом. Регістрації арештованих не було, то й не шукали, де подівся Чижевський» [3].

У серпні 1920 року Дмитро Чижевський був делегований від київського комітету партії на Всеукраїнську конференцію меншовиків, яка відбувалась у Харкові. У роботі конференції Чижевський брав найактивнішу участь: виступав з доповіддю, вносив поправки, робив зауваження з місця, однак у кінці роботи конференції до зали увійшли чекісти, перекрили входи і заарештували усіх, хто там знаходився, – більш як 120 осіб. Чижевський недовго сидів у в'язниці, оскільки з дитинства хворів астмою, а тепер ще й

захворів на туберкульоз і сильно кашляв. Вже за місяць його випустили за умови, що він щосуботи буде відзначатися. Дмитро Іванович повернувся на роботу в харківський Наросвіт, де почав готувати виставку по кам'яному вугіллю. Згодом Чижевського перевели до київського табору, якого ще не було, але був завідувач табору, який відразу ж відкрив у Ревкомі бюро, де Чижевський мав щосуботи відзначатися, проте це не допомогло і його знову заарештували під час масових арештів меншовиків. У в'язниці здоров'я Чижевського погіршилося, він почав кашляти, і щоб не доводити меншовика до смерті, яка б спричинила скандал, більшовики випустили його на деякий час підлікуватися. Вийшовши на волю, Чижевський, реально оцінюючи ситуацію, зрозумів, що у нього немає подальших шансів політичної або наукової діяльності ні в Україні, ні в Росії через жорстоку боротьбу влади з «інакодумцями», й вирішив виїхати за кордон [1].

Оцінивши сутність більшовицького режиму, Д. Чижевський разом із дружиною влітку 1921 р. нелегально покидає батьківщину, де за втечу його заодно засудили до страти. Майбутній славетний учений виїхав до Польщі, а потім до Німеччини (Гейдельберг), де проживав брат дружини Якоб Ізраїлевич Маршак, пізніше відомий учений-економіст [2].

Після еміграції Чижевський зменшив частку політичної діяльності у своєму житті, а через пару років взагалі припинив її, заглибившись у наукову діяльність, завдяки якій і став знаним в Україні та Європі.

Список використаних джерел

1. Дмитро Іванович Чижевський і його сучасники. Листи, спогади // Упорядники: Ірина Валявко і Олександр Чуднов (Україна), Володимир Янцен (Німеччина). – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 528 с.
2. Наш земляк Дмитро Чижевський – видатний вчений-енциклопедист, філософ та історик культури й науки: Навчально-методичний посібник / Л. А. Гайда, А. Б. Іванко, Н. В. Жахалова, В. І. Жванко, Ф. О. Шепель. – Кіровоград: 2014. – 68 с.
3. Феденко П. Д. І. Чижевський (Спомин про життя і наукову діяльність). Мюнхен, – 1979. – 40 с.

Еміграційний період діяльності Дмитра Чижевського

Андрій Чемерис,
студент III курсу
факультету історії, бізнес-освіти та права
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Революційні події в Україні 1917-1921 років змінили долі багатьох представників інтелігенції, не обійшли вони і сім'ю Дмитра Івановича Чижевського.

Після арешту й виходу на свободу завдяки випадку, йому вдалося врятувати своє життя. Проаналізувавши ситуацію в країні, Чижевський разом зі своєю дружиною влітку виїждить до Європи, а саме до Польщі, згодом переїздить до Німеччини – у місто Гайдельберг.

Тут Чижевський мав можливість продовжити філософську освіту. Протягом 2-х семестрів Дмитро Іванович відвідував лекції філософа і психолога Яспера. Старання і допитливість Чижевського привернули увагу Едмунда Гуссерля, роботи якого Чижевський читав, перебуваючи ще в Україні. У листі 1932-го року Гуссерль позитивно відгукнувся про Чижевського, вважаючи його «самостійно мислячим філософом». Це був лист-рекомендація для Чижевського на посаду лектора славістики університету в місті Галле. Для Чижевського це було не аби яке досягнення.

Перебуваючи у Німеччині, Чижевський потрапляє у вихор руху під назвою «Гегелівський Ренесанс» та знайомиться з працями Ріхарда Кронера, який видав свою книгу під назвою «Від Канта до Гегеля», саме у нього Чижевський знайшов те, що відповідало його духовним потребам.

Але студіювання Чижевського в Німеччині було недовгим, загалом шість місяців. Що стосується філософських поглядів Чижевського, то він був гегельянцем в широкому сенсі цього слова, тобто «філософом духу».

Питання про повернення до України Чижевський зняв, оскільки його заочно було засуджено, а при поверненні його б арештували і, скоріше за все, розстріляли.

Що стосується політичної діяльності, партійної роботи, то в еміграції Д. Чижевський не брав активної участі в діяльності соціал-демократів, хоча спочатку належав до російської, а потім німецької соціал-демократичної партії та періодично друкувався в «Соціалістичному віснику», але з роками він все більше віддаляється від політики і заглиблюється в наукову діяльність.

На 1924 рік Дмитро Іванович практично став позапартійним і надалі більше ніколи не вступав ні в які партійні організації чи товариства, які мали яскраво виражену політичну спрямованість.

У грудні 1923 р. Д. Чижевський отримав запрошення до Праги на посаду лектора УВШ ім. М. Драгоманова по кафедрі філософії з предмета «логіка»,

але через відсутність візи розпочав викладацьку діяльність лише в середині 1924р.

Відтепер розпочався новий етап в житті Чижевського. Перебуваючи у Празі, Дмитро Іванович продовжував підтримувати тісні контакти з науковими колами Німеччини, насамперед з потужним філософським осередком у Фрайбурзі, де він свого часу студіював.

У 1925 р. він був обраний на посаду доцента і вів курси історії філософії, історіографії філософії, вступу до філософії, естетики. У лютому 1927 р. Чижевський подав до габілітації книгу «Фільософія на Україні. (Спроба історіографії)». Вчена рада УВШ присудила Чижевському звання професора. А з 1929 р. він став професором Українського Вільного Університету (УВУ).

Чеський період у житті вченого був чи не єдиним, коли він читав практично тільки філософські курси і значну частину свого часу присвячував дослідженням у галузі філософії. У 1926 р. Чижевський визначив для себе напрямок своїх наукових інтересів: історія філософії слов'янських народів. Та лише історико-філософські рамки були для нього тісними, і він розширив їх, поставивши собі завдання створити також порівняльну історію слов'янських літератур. У кінцевому результаті науковець приходить до дослідження духовної історії слов'янства. Це була проблематика, якій він присвятив усе життя. [1]

У 1931 р. кандидатура Чижевського як лектора славістики була висунута одночасно в університетах Бонна і Галле, він обирає Галле і з 1932 р. починає викладати в Об'єднаному університеті Галле-Віттенберга на посаді «позапланового лектора російської мови». Проте Дмитро Іванович не розриває зв'язків із Прагою і, принаймні до 1937 р., щороку кілька місяців канікул проводить у Чехословаччині, відвідуючи свою родину і продовжуючи співпрацювати з багатьма науковими установами, членом яких він був.

Починаючи свою науково-викладацьку кар'єру в Галле, Чижевський сподівався невдовзі захистити другу докторську дисертацію і одержати місце ординарного професора. Однак обставини склалися по-іншому. Спочатку не була визнана його перша докторська праця «Гегель і французька революція», яку він захистив у 1929 р. в Українському Вільному Університеті у Празі (оскільки в Німеччині визнавали насамперед праці, захищені у німецьких університетах). І замість габілітації Чижевський мусив підтверджувати свій перший докторат, захищаючи нову дисертацію, що він і зробив у 1933 р., блискуче склавши відповідний іспит та захистивши працю «Гегель у Росії» з найвищою оцінкою.

З приходом до влади нацистів становище Чижевського як слов'янина і колишнього члена соціал-демократичної партії, до того ж одруженого з єврейкою (Лідією Ізраїлівною Маршак), значно ускладнилося. Йому загрожувало звільнення з університету і відправлення до концентраційного табору. Однак доля і цього разу була ласкава до вченого: оскільки він обіймав посаду звичайного службовця, а не чиновника, куратору Галльського університету вдалося відстояти Чижевського. Він залишився викладати в

університеті і навіть мав певний «творчий простір». Але його подальша науково-службова кар'єра за тих умов була неможлива, і протягом 13 років він був лише лектором славістики. Лідія Чижевська-Маршак після закінчення німецького медичного інституту в Празі працювала лікарем у місті Римаржові у чеській Сілезії, куди неодноразово на вакації приїздив і Дмитро Чижевський, але перед початком війни вона разом з донькою емігрувала до США, де й прожила решту життя.

Крім Галльського, з 1935 по 1938 рік Чижевський за сумісництвом викладав славістику в університеті Ієни. Визнаючи його наукові заслуги, йому дозволили без габілітації носити титул професора, який він мав ще з Праги, і керувати роботою докторантів, що могли робити тільки ординарні німецькі професори. Успішній роботі зі студентами сприяла і робота поза університетом. Чижевський створює два гуртки: славістичний і філософський, до яких входять найбільш працездатні й талановиті його студенти й аспіранти. Заняття у цих гуртках проходили переважно у Чижевського вдома, де студенти після доповідей та дискусій могли оглянути нові книжкові придбання вченого і попрацювати у його приватній бібліотеці. Попри різні життєві колізії і ускладнення цього періоду Чижевський активно продовжує свої наукові дослідження і архівні пошуки. Наполегливість та копітка праця вченого призвели до сенсаційної знахідки в архіві Фонду ім. Франке: йому пощастило знайти головну працю визначного чеського мислителя-гуманіста, письменника і педагога Яна Амоса Коменського (1592-1670) – («Загальна порада про виправлення справ людських»), яку вже більше 200 років вважали загубленою (або й взагалі ненаписаною). Д. Чижевський так згадує про цю подію: «Після декількох чеських і польських знахідок одного разу в кінці зимового семестру 1934/1935 рр. до моїх рук потрапили три об'ємні зв'язки рукописів, що мали заголовок «Пансофія». Оскільки вже в Празі я займався Коменським, то при перегляді рукописів мені впало в око, що план цієї праці загалом збігався з відомими із літератури планами «Пансофії» Коменського».

Під загальною позначкою «Пансофія» Чижевський знайшов перші три книги твору Я. А. Коменського, над яким автор працював більше 25 років. Згодом Д. Чижевський відшукав у бібліотеці й інші частини цієї праці.

Доля вченого виявилася такою, що після перебування у Празі він був «затребуваний» переважно як славіст, а не як філософ і, зважаючи на різні об'єктивні обставини, не мав особливого вибору і, отже, мусив погоджуватися на посади, які йому пропонували. Однак перехід на посаду лектора славістики не означав для Чижевського кінець філософських досліджень – цією проблематикою він займався упродовж життя. Завзятий бібліофіл і бібліограф Д. Чижевський у своїй приватній бібліотеці до червня 1945 р. зібрав понад 7000 томів. У житті Чижевського знову настав новий період.

Залишивши Галле, Чижевський недовго перебуває у Геттінгені, а потім переїздить до Марбургу, де стає тимчасовим директором Семінару славістики при Марбурзькому університеті з подальшою перспективою отримання кафедри. Практично наново створивши цей Семінар, Чижевський одночасно

комплектуює і його бібліотеку, докладаючи до цього багато зусиль та праці. Разом зі своїм аспірантом, у майбутньому визначним німецьким славістом Людольфом Мюллером, Чижевський створив спеціальну картотеку, в яку були внесені дані про славістичні фонди всіх бібліотек Марбурга, а в майбутньому планувалось провести реєстрацію відповідних фондів й інших бібліотек Західної Німеччини. Життя у гітлерівській Німеччині, постійне нервово напруження і погане харчування у повоєнні роки вкрай виснажили вченого. Він почав часто хворіти і часом навіть не мав сили встати з ліжка.

Лідія Ізраїлівна була і одним із головних ініціаторів переїзду Чижевського до Америки. До речі, Чижевський намагався переїхати до Сполучених Штатів ще напередодні війни у 1938 р. Він вів переговори з Колумбійським університетом, але війна перешкодила цим намірам. У 1946 р. це питання знову набуло актуальності, і його дружина звернулася до Романа Якобсона, який тоді викладав у Колумбійському університеті, з проханням знайти для Чижевського місце викладача та допомогти з оформленням відповідних документів. Р. Якобсон взяв активну участь у подальшій долі Чижевського. Однак оформлення документів і одержання візи затяглося на довгих 2,5 роки, оскільки швидкому переїзду Чижевського до США перешкодили два фактори: бюрократична система і він сам. Голова департаменту славістики Колумбійського університету Ернест Сіммонс затягував оформлення потрібних документів (як з'ясувалося пізніше, він не дуже приязно ставився до Чижевського за різку критику російського демократа В. Белінського в праці «Гегель у Росії» і, отже, не особливо прагнув бачити його на своєму факультеті), хоча зрештою під тиском Якобсона підготував і відіслав усі необхідні документи. Багато часу також було витрачено на одержання різних медичних довідок, оскільки в ході медичного обстеження з'ясувалося, що Чижевський у молоді роки хворів на сухоти (потрібні були довідки, що він не мав цієї хвороби останні три роки). До того ж усі документи (особливо ті, які стосувалися американської візи) дуже повільно «рухалися» різними офіційними інстанціями. Але все-таки головна причина затримки, на нашу думку, полягала не стільки у бюрократичній системі, скільки у самому Чижевському, який начебто і хотів залишити голодну і зруйновану Німеччину, проте щиро любив цю країну, був тісно пов'язаний з німецькою науковою традицією. У своєму листі до Томаса Манна він писав: «Ніде я не зміг би почувати себе вдома так, як в Німеччині». Переїхати до США Дмитру Чижевському також радили його давні друзі В. Зеньківський та о. Г. Флоровський, оскільки він голодував у Німеччині, був фізично виснажений, часто хворів. На час одержання візи Чижевському було вже 55 років і все його наукове життя пройшло в Європі. Переселення у далеку Америку лякало його, до того ж він не володів англійською мовою [2].

У Гарварді Д. Чижевський не створив гуртка для студентів, як він це робив у Німеччині: в Галле, Марбурзі. Напевно, американська духовна атмосфера, з його точки зору, не надихала для таких наукових заходів. Проте традицію походів до кафе після лекцій він зберіг. Студентів така методика

спочатку дивувала, але згодом дуже сподобалась, вони залюбки ходили з Чижевським до кафе, в неофіційній обстановці жваво спілкувалися.

Після довгої розлуки Чижевський зустрівся в Америці зі своєю дружиною (дочка Тетяна приїздила до нього ще в повоєнну Німеччину). Проте їхнє подружнє життя не склалося. Офіційно вони не розлучалися, але не жили разом, залишившись в дружніх стосунках. Тетяна Чижевська захистила дисертацію у Романа Якобсона (вона зробила коментар до «Слова о полку Ігоревім»), у висліді стала професором славістики, знавцем давньоруського періоду, який вона трактувала як російський. Вона не мала якоїсь українофобії, але українкою себе не визнавала.

Весь час перебування в Гарварді Д. Чижевський продовжує брати активну участь в діяльності Української Вільної Академії Наук (УВАН).

На початку 1956 року Чижевський отримує стипендію Гугенхайма для видання творів Коменського, бере річну відпустку, їде в Німеччину до Гайдельбергу, де за допомогою свого приятеля, відомого німецького філософа Г.-Г. Гадамера, отримує посаду тимчасового директора Інституту славістики, який він, власне, створює та розбудовує. Таким чином, перебування Д. Чижевського в Новому світі закінчується. Радісний, повний творчої енергії й наукових задумів він повертається в добре йому знайомий, комфортний Старий світ Німеччини, адже, за його власним висловом, «ніде не зміг би брати участі в будівництві нової Європи з таким же сенсом, як саме в Німеччині».

Розглядаючи цей період в житті вченого, слід зазначити, що ні різного роду неприємності та непорозуміння, ні відчуття певної некомфортності існування в американському середовищі не могли суттєво вплинути на працездатність Д. Чижевського: саме в цей час остаточно завершена і надрукована його «Історія української літератури», високо оцінена як тодішніми, так і сучасними літературознавцями; написані ґрунтовні праці про Гоголя: «Невідомий Гоголь», «Гоголь: письменник-мислитель»; складено багато статей до Енциклопедії українознавства; опубліковані «Нариси порівняльної історії слов'янських літератур», а це була одна з піонерських праць в цій галузі, яку широко використовували американські славісти. Виходять також: «Поза межами краси», «До естетики барокової літератури», «Лабіринт світу Коменського», «Початки і кінці нових ідеологічних епох», «Шиллер в Росії» та інші праці вченого [3].

Як висновок, можна стверджувати, що еміграційна творчість Дмитра Чижевського, починаючи з 1920-х і по 1950-ті роки, представляється складним, але доволі плідним етапом в житті вченого, пік результативності якого припадає саме на німецький та чеський періоди.

Список використаної літератури

1. Валявко І. В. До інтелектуальної біографії Дмитра Чижевського: галльський (1932-1945) та марбурзький (1945-1949) періоди / І. В. Валявко // Магістеріум. – 2006. – Вип.23. – С. 70-77

2. Наш земляк Дмитро Чижевський – видатний вчений-енциклопедист, філософ та історик культури й науки: Навчально-методичний посібник / Л. А. Гайда, А. Б. Іванко, Н. В. Жахалова, В. І. Жванко, Ф. О. Шепель – Кіровоград : [б. в.], 2014. – 68 с.

3. Славістика : зб. наук. праць. – Т. 1 : Дмитро Чижевський і світова славістика / ред. Роман Мних, Євген Пшеничний. – Дрогобич : Коло, 2003. – 444 с.

Студентські роки Дмитра Чижевського

Марина Цветік,
студентка III курсу
факультету історії, бізнес-освіти та права
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Одним із етапів становлення поглядів Дмитра Чижевського стало навчання у вищих навчальних закладах.

У 1911 р., закінчивши Олександрійську гімназію, він під впливом батька, який захоплювався астрономією та математикою, вступає на фізико-математичний факультет Петербурзького університету, де вивчає математику, фізику, астрономію [1].

Перебуваючи на навчанні у Петербурзі, Дмитро не втрачає зв'язок з олександрійськими друзями та партнерами по гуртковій роботі. Він листується з ними, але досить дивно, як на той час, «не по-модьному»... Як згадує Панас Феденко (український політичний діяч, Член УСДРП, член Центральної Ради і Трудового конгресу, а також відомий свого часу історик і публіцист), «Чижевський продовжував підтримувати зв'язки з колишніми членами свого гуртка. Від 1912 р. він почав писати листи українською мовою. Це сталося якраз тоді, коли у Державній думі йшли дебати щодо вживання української мови у народних школах. Зрештою Чижевський став відкрито вживати українську і в особистому спілкуванні, незважаючи на посилення реакції». [2].

Перші написані та опубліковані наукові праці Чижевського були у галузі астрономії: «До питання про психологію астрономічних спостережень» (1912), «Принцип відносності і астрономія» (1914), «До питання про видимість каналів Марса» (1915), «Планета Юпітер за останні роки» (1915). Він також стає дійсним членом «Русского общества любителей мироведения» [3].

Однак молодого студента цікавили не тільки точні, але й гуманітарні науки. Чижевський починає відвідувати лекції з філософії та диспути, що проходили між «новокантіанцями» на чолі з професором О. Введенським та

«інтуїтивістами», яких репрезентував М. Лоський, а також лекції видатних мовознавців: І. А. Бодуена де Куртене й О. О. Шахматова.

Поступово захоплення філософією та філологією стає все більш серйозним, і це призводить до зміни фаху. До того ж петербурзький клімат з його туманами і частими змінами температури виявився несприятливим для здоров'я. Тому у 1913 році Чижевський залишає похмурий Петербург і переходить до Київського університету Святого Володимира на історико-філологічний факультет.

Що ж собою являв тоді Київський університет? З одного боку, це був провінційний університет, оскільки Київ за часів Російської імперії вважався провінцією. Найкращі ж викладацькі кадри зосереджувалися у Петербурзі і Москві, так само як і потім, за часів Радянського Союзу. З другого боку, це був славетний університет, який виростив цілу плеяду відомих діячів культури і науки.

У стінах Київського університету починали свій науковий шлях багато відомих петербурзьких і московських наукових зірок.

Дмитро Чижевський в одній зі своїх статей так згадує університет: «Київський університет тоді, після 1911 року, переживав період розквіту, було чимало талановитих студентів; не проходило року без численних нагород студентських праць медалями; молодші студенти вже чули імена більш видатних старших колег, до яких належали серед багатьох інших – Зеров, Філіпович, Бургардт та інші. Ніхто ще не передбачав у них майбутніх українських поетів; я досить часто зустрічався з Зеровим, але він тоді був зайнятий працею про смердів чи щось подібне, а розмовляли ми з ним на українсько-політичні теми» [1].

У Київському університеті Св. Володимира працював визначний літературознавець Володимир Перетц, член Петербурзької академії наук; професори Андрій Лобода, Олександр Лук'яненко, Василь Зінківський, блискучий філософ Олексій Гіляров. Інтенсивно розвивалися гуманітарні науки, вирувало громадське життя.

Попри ґрунтовні студії гуманітарних дисциплін, Дмитро Чижевський і в Києві не втрачає інтересу до математики та астрономії – вони залишилися у сфері його інтересів до кінця життя. Уже в першому семестрі в Київському університеті Д. Чижевський записується на знаменитий семінар професора В. Перетца. Та спілкуватися із знаменитим ученим йому довелося лише протягом року, так як В. Перетц був обраний академіком Петербурзької академії наук і переїхав до столиці. Попри таку обставину, Д. Чижевський встиг на цьому семінарі кілька разів виступити з доповідями, наприклад, на одному із семінарів він зачитав реферат «Естетична метода» і справив гарне враження своїм обґрунтованим підходом і широтою знань.

Київські студії значною мірою визначили філософський шлях Д. Чижевського. У ці роки лекції з логіки та психології читав один із кращих учнів відомого психолога та філософа Г. Челпанова – Василь Васильович Зінківський (1882-1962) – вчений, який багатогранністю наукових інтересів і

обдарувань виділявся навіть на тлі своїх старших сучасників, оскільки був водночас філософом, богословом, педагогом, психологом, істориком російської філософської думки, літературознавцем, а також видатним громадським діячем і пастирем.

Лекції Василя Зінківського, так само як і створений ним у 1912 році філософський семінар, який Чижевський постійно відвідував, мали неабиякий вплив на розвиток поглядів останнього. На семінарі проводилась достатньо серйозна наукова робота, про що говорять теми рефератів студентів тих років, наприклад: «Проблеми інтуїції Лосського», «Гносеологія Вол. Соловйова», «Проблеми психологічної метафізики Канта», «Внутрішній досвід за Вундтом» тощо.

Зінківський виділяв Дмитра Чижевського серед інших студентів і приділяв йому достатньо уваги. Пізніше в своїх спогадах Зінківський написав: «Дмитро Іванович – один із видатних істориків культури, як російської, так і західної європейської. Коли у нас з'явився Чижевський, у семінарі вже існувала доволі яскрава група, Чижевський зразу виділювався серед своїх колег різноманітністю та ґрунтовністю свого знання. Він був залишений мною при університеті для підготовки до професорського звання» [1].

Саме Зінківський звернув увагу Д. Чижевського на творчість таких мислителів, як Г. Сковорода, П. Юркевич, М. Гоголь, Ф. Достоевський і сприяв поглибленню його інтересу до містичної літератури. Цими темами Д. Чижевський пізніше займався протягом усього життя. Василь Зінківський уважав Д. Чижевського одним із найталановитіших своїх учнів. У численних листах до нього і в низці своїх праць («Історія російської філології», «М.В. Гоголь») він давав високу оцінку його історико-філософським та літературознавчим працям. В. Зінківський і Д. Чижевський протягом усього життя зберігали теплі дружні стосунки. У своїх статтях, автобіографіях і виступах Д. Чижевський не раз підкреслював духовну й особисту близькість до В. Зінківського.

В університеті Св. Володимира Д. Чижевський слухав курс філософії одного з видатних учених, історика філософії та методолога професора О. Гілярова, який отримав кафедру філософії Київського університету у 1887 році, у 1894 р. захистив докторську дисертацію з філософії.

В особі О. Гілярова варто вбачати представника «філософії серця», продовжувача лінії Памфіла Юркевича – видатного українського філософа, педагога, професора Київської духовної академії, професора філософії Московського університету. Памфіл Юркевич – глибокий християнський антрополог, людина, яка упродовж життя прагнула втілення ідеї, закладеної в основу свого етичного вчення – «миру з ближнім як умови християнського співжиття». О. Гіляров у своїй історико-філософській концепції прагнув поєднати раціональне з ірраціональним і примирити «істину розуму» з «істиною серця», що теж мало певний вплив на розвиток філософських поглядів Д. І. Чижевського, який у майбутньому цікавитиметься цією

проблематикою, вестиме мову про «філософію серця» як засадничого моменту української філософської думки.

У Києві Д. Чижевський захоплюється творами П. Юркевича, філософією Г. Сковороди, творчістю Т. Шевченка та М. Гоголя. Він ретельно вивчає твори Г. Гегеля, згодом цікавиться модерною течією західноєвропейської філософської думки – феноменологією Едмунда Гуссерля.

Окрім філософії Д. Чижевський вивчав також слов'янську філологію та індоєвропеїстику, хоча чисто літературознавчі студії його в той період не цікавили, і він здебільшого брав курси зі слов'янського мовознавства. Серед його київських викладачів-лінгвістів варто назвати професора Ф. Кнауера, якому, за визнанням самого Чижевського, він багато чим зобов'язаний, а також О. Лук'яненка та М. Грунського [3].

У своїй книжці про Сковороду Чижевський називає себе «істориком духа», ставить собі завдання пізнати національний світогляд, знайти міжкультурні споріднення з духом інших національних культур. Чижевський ставить завдання і виконує його. Так само, як фізик Ейнштейн, що перевернув уявлення людства про Всесвіт, Дмитро Чижевський своїми працями перевернув уявлення людства про слов'ян [2].

Навчався Д. І. Чижевський блискуче. І це не дивно, так як, набувши в сім'ї ґрунтовної і багатогранної підготовки, він не витрачав час і зусилля на відкриття елементарних речей, а міг відразу йти шляхом наукових досліджень.

Університетські екзамени Д. Чижевський склав у Києві 1919 року і одержав диплом першого (найвищого) ступеня. Він написав магістерську дисертацію з теми філософської еволюції Ф. Шиллера (частково вона була надрукована пізніше німецькою мовою).

Закінчивши з відзнакою університет, у 1920 р. Д. Чижевський одержав посаду доцента на кафедрі загального мовознавства Вищих жіночих курсів Жекуліної, а на початку 1921 р. був обраний доцентом філософії Інституту народної освіти.

Київський університет, безумовно, зіграв велику роль у становленні поглядів Дмитра Чижевського, який, отримавши міжнародне визнання як історик філософії, славіст, дослідник духовної історії слов'ян, примножив славу своєї альма-матері і залишився в пантеоні її славетних синів [1].

Список використаних джерел

1. Дмитро Іванович Чижевський і його сучасники. Листи, спогади // Упорядники: Ірина Валявко і Олександр Чуднов (Україна), Володимир Янцев (Німеччина). – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 528 с.
2. Наш земляк Дмитро Чижевський – видатний вчений енциклопедист, філософ та історик культури й науки: Навчально-методичний посібник / Л. А. Гайда, А. Б. Іванко, Н. В. Жахалова, В. І. Жванко, Ф. О. Шепель – Кіровоград, 2014. – 68 с.

3. Феденко Панас. Дмитро Чижевський (4 квітня 1894 – 18 квітня 1977).
Спомин про життя і наукову діяльність. Мюнхен, 1979. – 40 с.